APIE LENKŲ KALBĄ
LIETUVOS BAŽNYČIOSE.

Lietuvių raštas, paduotas Jo Šventenybei Pijui X. Popiežiui ir visiems S. R. Katalikų Bažnyčios Kardinolams.

DE LINGUA POLONICA
IN ECCLESIIS LITHUANIAE.

Supplex libellus Suae Sanctitati Pio X. Papae omnibusque S. R. Catholicae Ecclesiae Cardinalibus a Lithuanis oblatus.

KAUNĘ – 1906 – CAUNAE

S. Banaičio spaustuvė.

APIE LENKŲ KALBĄ
LIETUVOS BAŽNYČIOSE.

Lietuvių raštas, paduotas Jo Šventenybei Pijui X. Popiežiui ir visiems S. R. Katalikų Bažnyčios Kardinolams.

DE LINGUA POLONICA
IN ECCLESIIS LITHUANIAE.

Supplex libellus Suae Sanctitati Pio X. Papae omnibusque S. R. Catholicae Ecclesiae Cardinalibus a Lithuanis oblatus.

KAUNĘ – 1906 – CAUNAE

S. Banaičio spaustuvė.

Prakalba.

Pastarųjų laikų labai liudni atsitikimai Lietuvos bažnyčiose vėl atkreipė visuomenės akis ant tos opios lietuvių gyvenime vietos, kurią nuo tiek šimtų metų yra įnėmusi Bažnyčioje lenkų kalba, teip ilgai mųsų tautiškame organisme įsivietrijusioji, kuri ir sulig šiol, kaipo kokia žaizda, jokiais vaistais neprašalinama liekti. Lietuvių kalbos, o drauge su jaj' ir tautos, naikinimas per Bažnyčią, pavirtusią Lietuvoje į lenkinimo mašiną, pastaraisiais metais, lietutuviams iš tautiško miego keliant, yra labai jautrus, nepakenčiamas tapęs. Ką rusai darė lietuvių tautai per tokį rusifikacijos įrankį, kaip mokykla, tokį pat tautiškosios demoralizacijos tikslą visados turėjo, ir tai jau nuo kelių šimtų metų, Lietuvoje lenkiškai organizuotoji Bažnyčia. Rusifikacija yra tai tik įpatinga, kaip ir polonizacija, ištautinimo rųšis, su tuomi tačiau skirtumu, kad pastaroji, su Bažnyčios pašalpa platinamoji, yra šimtą kartų paoingesnė. Kuomet lietuvių tautos rusinimas per mokyklas sulig šiol beveik be žymios pasekmės liko, lenkinimas per Bažnyčias yra pavertęs lietuvių daugybę į gudus, o iš dalies ir į „lenkus“, kurie tokiu budu, ištautinti, nuo savo brolių-lietuvių, tarytum, kokia svetima tauta, bando skirtis ir pastarame laike organizuojasi į teip vadinamuosius „Lietuvos lenkus“ („Polacy na Litwie“).

Kad šitąjį lenkų bažnytiškai-politiškąjį parazitismą nuo lietuvių tautiškojo kuno pašalinti, buvo jau ne vienas užmanytas vaistas. Buvo apie tai ne kartą ir įvairiuose laikraščiuose kalbėta ir klausimą apie išmetimą lenkų kalbos iš Lietuvos Bažnyčios tankei svarstyta. Kad prisidėti, kiek galima, prie tolimesniojo pavarymo paakiui klausimo apie paojingumą lenkų politiškosios per Bažnyčią propagandos Lietuvoje, paskutiniais metais, kaip žinoma, Seinų vyskupystės, kaip ir Amerikoje gyvenančių, lietuvių paduota Š. Apaštalų Sostui prašymai, idant Jisai pagelbėtų pašalinti lenkų kalbą iš Lietuvos bažnyčių. Su tokiu pat tikslu ir Vilniaus vyskupystės lietuviai vasario m. 1906 m., padavė

Praefatio.

Nuperrime tristissimi eventus in ecclesiis Lithuaniae iterum omnium oculos converterunt in hunc dolorosum in vita Lithuanorum locum, quem a pluribus saeculis lingua polonica in Ecclesia occupat — per longum tempus in eorum nationali organismo inveterata, — quae hucusque, sicut quoddam vulnus, nullis remediis semoveri potest. Lithuanicae linguae et simul cum ea nationis exstirpatio per Ecclesiam, quae in Lithuania polonisationis instrumentum est facta, Lithuanis de nationali somno surgentibus, novissimo tempore est valde offensiva et intolleranda.

Quod Russi Lithuanorum genti ope talis russificationis medii, qualis esse potest schola, efficere conati sunt, hunc eundemque nationalis demoralisationis scopum etiam polonice organisata in Lithuania Ecclesia, et quidem ab aliquot saeculis, prosecuta est. Russificatio velut et polonisatio est speciale denationalisationis genus, hac tamen cum differentia, quod posterior, ope Ecclesiae propagata, est centies efficacior, proin periculosior. Cum Lithuanorum russificatio per scholam fere nullum hucusque successum habuit, polonisatio, Ecclesia adiuvante, quam plurimos Lithuanos vertit in Russos, aut ex parte in Polonos, qui, ita denationalisati, a suis fratribus Lithuanis, quasi quaedam aliena natio, separari conantur et posteriore tempore in societatem, quae „Poloni in Lithuania“ audit, uniuntur.

Ad hunc Polonorum ecclesiastico-politicum parasitismum a Lithuanorum nationali corpore separandum, aliquoties ex parte Lithuanorum tentatum est. De hac re haud semel in variis ephemeridibus scriptum et de lingua polonica ex ecclesiis Lithuaniae amovenda saepe deliberatum est. Ad quaestionem de periculo Polonorum politicae per Ecclesiam „propagandae“ in Lithuania prae viribus movendam, posterioribus annis, ut notum est, Seinensis dioecesis et in America habitantes Lithuani S. Apostolicae Sedi petitiones obferebant, ut adiutorium ad polonicam linguam de ecclesiis Lithuaniae amovendam praestaret. In eundem finem etiam Vilnensis dioe-

Š. Tėvui peticiją, kurioje, terp kitų, prašyta, kad jeigu butų Vilniaus vyskupas Ed. von-der-Ropp'as kitur iškeltas, idant jo vieton paskirtų vyskupą lietuvį, mylintį savo kalbą ir tautą, o ne kokį svetimtautį, kaip ir sulig šiol kad buvo.

Tuomi pat laiku, kada buvo užmanyta peticija, išrinktas tapo ir susidraugavo daugelis apšviestų lietuvių, kurie, kaipo tautos atstovai, susitarė aprašyti padėjimą Lietuvos Bažnyčios ir tos liudnos rolės, kurią joje teip ilgas metų eilias žaidė lenkų kunigija, įpač Vilniaus vyskupystėje, ir tą aprašymą paduoti Jo Šventenybei Popiežiui, ir visiems kardinolams, idant nors tokiu budu supažindinti aukščiausią Bažnyčios valdžią su tuomi nelabu darbu, kurį Lietuvoje atlieka lenkiškai organizuotoji Bažnyčia.

Kaipo matomu lietuvių komiteto truso rezultatu pasirodo šitas veikalas, kuriame, rods, dar ne pilnai ir neteip, kaip priderėtų, plačei aprašyta visas dalykų stovis Lietuvos bažnyčiose, bet visgi, pasitikime, ir iš jo bus gana aiškei matoma, į ką yra Lietuvoje pavirtusi Katalikų Bažnyčia nuo to laiko, kaip ji buvo į lenkų rankas patekus.

Vilniuje, vasario mėn., 1906.

cesis Lithuani mense februario an. 1906 ad pedes Sanctissimi Patris petitionem posuerunt, in qua, inter alia, rogatum, ut si Vilnensis episcopus von-der-Ropp, alibi translatus fuerit, in eius locum alius episcopus Lithuanus, suam linguam et gentem amans, non vero extraneus, prout hucusque moris erat, designaretur. Eodem tempore, quando statutum est praedictam petitionem offerre, plures eruditi Lithuani, ut nationis suae delegati, inter se convenerunt Lithuaniae Ecclesiae statum et has tristes partes, quas sacerdotes Poloni, praesertim in Vilnensi dioecėsi, tenebant, describere et talem descriptionem Suae Sanctitati S. Patri et S. R. Cath. Ecclesiae Cardinalibus exhibere, ut saltem tali modo Supremae Ecclesiae Potestati notum fiat de rebus a polonice organisata Ecclesia in Lithuania gestis.

Prout vidimus huius commissionis laboris fructus est hic libellus, in quo, licet non plene et insufficienter, diffuse descripta est nostrae Ecclesiae conditio, tamen, speramus, etiam et tali descriptione sufficienter clarum fore, qualis sors sit Ecclesiae Catholicae in Lithuania, postquam illa in laquea Polonorum incidit.

Vilnae, m. februario 1906.

APIE LENKŲ KALBĄ LIETUVOS BAŽNYČIOSE.

PALAIMINČIAUSIAS TĖVAI!

Iš visų, Europoje gyvenančių, ariškos kilties tautų pastarieji priėmė krikščioniškąją tikybę lietuviai, mųsų proseniai, ale, ją priėmę, su laiku, kaip ir mųsų gadynėje, jie tapo uoliausi katalikiškosios bažnyčios sunųs.

Rods jau Lietuvos karaliaus Mindaugio laike (1242—1263 m.) buvo pradėta pas mus katalikystę platinti, bet jos oficilališką įvesdinimą, tik liepiant Didžiamjam Lietuvos Kunįgaikščiui Jagėlai, atlikta, pirmučiausia apkrikštijus bajoriją, didžiunus, o paskui lietuvių burius, Vilniun suvarius ir palei upę Viliją sustačius, drauge apkrikštyta.

Didysis Lietuvos Kunįgaikštis, kursai tą krikštijimo aktą 1387 m. įvykdino, pirm to jau lenkų karalaitę, Jadvygą, vedęs ir jų karaliumi pastojęs, dėl suprantamų priežasčių buvo po jų politička įtekme papuolęs, kurią lenkai ir išnaudoti pasiskubino. Didžiojoje Lietuvos Kunįgaikštystėje katalikystę įvedant, o lietuvių, krikščioniškai apšviestų, kunįgų neturint, naujos tikybės platinimą lenkų kunįgams, lietuvių kalbos nemokantiems, buvo pavesta. Mat. Stryjkowski, Medininkų kanaunįkas, kurs savo Kronikoje*), tarp kitų, ir įvedimo Lietuvon katalikystės aprašymą yra palikęs, apie tai sako: „Žiemos pradžioje 1387 m. po Kristaus gimimo, Vladislovas Jagėla, Didis Lietuvos kunįgaikštis ir Lenkų karalius, nenorėdamas, kad ant toliau jo tėvynė, Lietuva, butų stabmeldiška, su jauna savo karaliene, Jadvyga, išsiruošė į Lietuvą, pasiėmęs Gniezno arcivyskupą Bodzentą ir Krokavos vyskupą Joną, ir nemažai kitų dvasiškųjų; drauge su juo važiavo ir Zemovitas Mazovijos, Konradas Olesniko kunįgaikščiai, Bartoš'as iš Wišemborgo, Poznaniaus vaivadas, Kristin'as iš Oškagalvių (Kozich glow), Sondečko, Mikalojus Ossolinskis, Vislickis, kaštelionai, Miedzigoržo kancleris Zaklika, ir karaliaus pakancleris Mikalojus Moskorovski's, pakancleris iš Tarnavo Spitek, ir daugelis kitų valstijos kunįgaikščių ir ponų.

Po pirmojo gavėnios nedėldienio karalius Jagėla sušaukė Vilniuje vyriausįjį seimą, kur suvažiavo Lietuvos kunįgaikščiai: Skirgėlą iš Trakų,

*) Kronika Polska, litewska etc. Krolewiec 1582, ks. XIII. rozd. 5.

DE LINGUA POLONICA IN ECCLESIIS LITHUNIAE.

BEATISSIME PATER!

Inter omnes, quae incolebant Europam, ariacae originis, nationes majores nostri, Lithuani, postremi christianam religionem susceperunt, sed ea semel professa in dies sicuti et nunc zelosissimi catholicae ecclesiae filii facti sunt.

Quamvis jam Mindaugio, Lithuaniae rege (1224—1263), catholica religio apud nos propagari coepta sit, officialiter tamen nonnisi sub auspiciis Jagelae, Magni Lithuaniae Ducis, nobilibus prius optimatibusque, deinde copioso vulgo in urbem Vilnam convocato ibique ad flumen Vilia collocato baptizatis, introducta est.

Magnus, Lithuaniae dux, huius baptizmi an. 1387 auctor, jam prius cum Hedvige, Polonorum regina, matrimonialiter copulatus et exinde rex eorum factus, propter notas causas, Polonorum politicis in rebus influxui succubuit, quo deinceps illi abuti non praetermiserunt. In Magno Lithuaniae Ducatu catholicae religionis praedicatio sacerdotibus Polonis, lithuanam linguam minime callentibus, comissa est.

Mat. Stryjkowski, Medinicensis eccl. canonicus, qui in suis Chronicis*), inter alia etiam catholicae fidei in Lithuaniam introductionem describit, ita hac de re narrat: „Initio hiemis a. D. 1387. Vladislaus Jagela, magnus Lithuaniae Dux et Polonorum rex, suam patriam Lithuaniam et deinceps ethnicam fore aegre ferrens cum sua juvene Hedvige, regina, — Bodzenta archiepiscopo Gniesnensi, Joanne episcopo Cracoviensi, multisque aliis clericis sibi adscitis in Lithuaniam iter suscepit. Eum comitati sunt: Ziemovita Masoviensis, Conradus Olesnicensis duces, Bartosz de Wiszemborg, Posnaniae dux, Cristinus de Kozie-Glowy, Sondeczko, Nicolaus Ossolinski, Wislicki-castelani, Miedziogorsensis cancelarius de Zaklika et regius subcancelarius Nicolaus Moskorowski, subcancelarius de Tarnovo Spitek et multi allii regni duces et optimates.

Post primam dominicam Quadragesimae Jagela regni comitia Vilnae indixit; huc venerunt Lithuaniae duces: Skirgela de Trocis, Vitaudus de Grodno, Vladimirus de Kijovia, Dimitrius Ko-

*) Kronika Polska, litewska, etc. Krolewicc 1582 ks. XIII. rozd. 5.

Vytautas iš Gardino, Vladimiras iš Kijevo, Dimitras Koributas, broliai karalaičiai iš Naugardo, ir daugelis ponų, bajorių ir lietuvių bei žemaičių visuomenė. Tenai visi išvien tarėsi krikščionišką tikybę sustiprinti, o klaidingą stabmeldystę iš šaknų išnaikinti; tenai Vilniuje, kiek tik tuomet stabmeldžių buvo, visi apsikrikštijo. Po to karalius iš krašto į kraštą, iš pavieto į pavietą važinėdamas, visiems žmonėms įsakė į didesnius miestus rinktis ir krikštytis, o kad labiau žmones prie krikšto pritraukti daug balto audeklo Lenkijoje buvo prisipirkęs ir kiekvieną prie krikšto nauju to audeklo drabužiu apdovanojo. Ir dėlto iš visų kraštų tie stabmeldžiai krikštytis rinkosi, girdėdami apie gausias karaliaus dovanas, ir kitas ne teip dėl krikšto, kaip dėl drabužių ėjo... O skubindami greičiau juos apkrikštyti, į burius juos paskirstė ir, kiekvieną burį švenstu vandeniu šlakstydami, vienu vardu krikštijo. Teip vieną burį Jono, kitą Lauryno, arba Petro, arba kitokiu kokiu vardu pavadino. Teip pat ir baltgalves .(moteriškasias) į burius statė ir kiekvienam buriui vieną vardą davė. Ir tokiu budu visoje Lietuvoje arti trisdešimts tukstančių jų apkrikštijo, be tų, ką Vilniuje per seimą ir Krokavoje buvo apkrikštiję; ir be didžiunų ir bajorų, kuriuos dėl pagarbos skyrium krikštijo.

Patsai karalius Jagėla didei apie stabmeldžių krikštijimą rupinosi, kadangi ne tiktai ragino, prašė ir dovanomis viliojo Kristaus mokslą priimti, bet teipogi tamsius žmones mokino, aiškindamas paslaptis ir sąnarius Švento tikėjimo išpažinimo; kadangi lenkų kunįgai, lietuvių kalbos nesuprasdami, lenkiškai žmones mokino, karalius žodis į žodį jų pamokslus lietuviškai žmonėms išguldė. Tačiaus su dideliu nenoru senuosius bočių stabus lietuviai apleisdavo, kai-kurie ir apsikrikštyję slapta savo dievaičiams aukas ir maldas siųsdavo"... Žemaičiuose krikščionystę keliais metais vėliaus — butent 1413 m. — oficiališkai įvesdino. Apie jos įvedimą kalbėdamas tasai pats Stryjkowski's sako: „O kadangi lenkų kunįgai su jais (lietuviais) kalbėti nemokėjo, pats Jagėla su Vytautu, kaip du apaštalu, su didžia atyda ir darbštumu, išmokino juos „Tėve mųsų", paskui tikybės krikščioniškos išpažinimą..."

Prie šito kunįgas Ksaveras Bohusz*) priduria:

„Iškėlimas Didžiojo Lietuvos kunįgaikščio, Jagėlos į lenkų sostą užmušė tą (lietuvišką)

*) O początkach narodu i jezyka litewskiego. Warszawa 1808. str. 204.

ributus, regii fratres de Novogrodek Lithuaniae duces et plures allii optimates, nobiles atque Lithuaniae Samogitiaeque populus. Ibi omnes inter se convenerunt christianam religionem obfirmare, ethnicam vero falsam de radice tollere; et revera Vilnae omnes ethnici, qui tunc temporis ibi erant, baptizma susceperunt. Post haec rex e regione in regionem, de districto in districtum proficiscendo omnem populum iussit in maiora oppida convenire et baptizari; sed ut magis populum ad baptizma suscipiendum alliceret, multa albi coloris linteamina in Polonia coempta, baptizmum suscipientibus distribuebat. Quare nil mirum, quod de magnis regiis donis hinc inde rumore percrebrescente ethnici de omnibus regionibus ad baptizmate sese initiandos properabant: plures tamen non tam baptizmi, quam donorum causa... Sed ut citius illi baptizmo tingerentur non singilatim, sed turmatim baptizati sunt. It una turma nomen Joannis, alia Laurentii, Petri, aut aliud consecuta est. Simili modo etiam foeminae turmatim uno eodemque nomine appellatae sunt. Tali modo in tota Lithuania ferme triginta milia hominum, praeter illos, qui iam Vilnae comitiorum tempore, et Cracoviae baptizati erant, sacris christianis initiati sunt, exceptis optimatibus et nobilibus, qui, distinctionis gratia, separatim baptizabantur. Ipsi regi Jagelae valde cordi erat, ut ethnici baptizarentur, cum non solum eos exhortaretur, rogaret et donis ad Christi doctrinam sucipiendam allicere studeret, sed etiam mysteriis et s. fidei articulis rude vulgus ipse instrueret. Cum sacerdotes Poloni, lithuanicae linguae ignari, polonice populum docerent, rex verbotenus eorum conciones lithuanice explicabat. Attamen magna cum interna repugnatione Lithuani suorum maiorm idola relinquebant; nonnulli etiam, baptizmo suscepto, suos deos muneribus precibusque collebant". In Samogitia christiana fides aliquot annis post — nempe an 1413 — publici iuris facta est. De hac re idem Stryjkowski ita refert: „Cum sacerdotes Poloni cum iis (sc. Lithuanis) colloqui non possent, ipse Jagela cum Vitaudo, uti duo apostoli, magna cum solertia et labore eos „Pater noster", postea christianae religionis doctrinam edocuere". Ad haec sacerdos Xaverius Bohusz*) adnectit: „Jagelae, magni Lithuaniae ducis, super Poloniae sedem evectio occidit hunc (sc. lithuanum) sermonem in Lithuania. Jagela, primus suorum subditorum apostolus, ipse per se eos principia fidei lithuanice

*) O początkach narodu i języka litewskiego. Warszawa 1808. str. 204.

kalbą Lietuvoje. Jagėla, pirmasis savo pavaldinių apaštalas. pats turėjo juos mokinti lietuviškai pradžios šv. tikėjimo, nes dvasiškija, kurią jis drauge Lietuvon parsivedė, tos kalbos nemokėjo. Sita dvasiškija, norėdama su uolumu atversti pagonus, išrasdama lietuvių kalbą persunkia išsimokinti, o neturėdama nuo Dievo, kaip kitados apaštalai, dovanos kalbėti įvairiomis kalbomis, pripažino patogesniu daigtu raginti naujus krikščionis mokintis lenkiškai, negu patiems mokintis lietuviškai".

Koks krikščionystės platinimas per tulkus buti galėjo ir koki jo vaisiai — tik dasiprotėti galima. Jau kryžiokui grafui Kyburgui apsilankant pas Didįjį Lietuvos kunįgaikštį Vytautą Aleksandrą 1397 m. — taigi 10 metų praėjus nuo krikščionystės įvedimo — pirmasis Lietuvos sostapilėje, Vilniuje, lenkas vyskupas, Andrius Wassylo, jam sakęs*): „Lietuviai, pametę savo senoviškas institucijas tikybiškas, arba stabmeldystę, kuri buvo jos tautystės pamatu, esą dabar ant ištautėjimo kelio, ale tas kelias ne esąs teip erškėčiuotas, kaip buvo prusams", kurie, kaip žinoma, buvo kryžiokų kardu išnaikinti. Jau šituos lenko vyskupo žodžius cituodamas, Kyburgas ironiškai priduria: „kas per hypotezos vopumas"! Ir tikrai — ištautinimas lietuvių tautos per bažnyčią, daugiausia lenkų kunįgų šelpiamas, kaip Wosyliaus laike (1387—1398), teip ir paskesniais amžiais, buvo begalo didis! Wosylliaus laike, anot liudijimo to paties Kyburgo, Lietuvos sostapilėje Vilniuje prie katedros kunįgai buvę tik lenkai, vokiečiai ir tulas čekas; kaip Vilniuje, teip ir visoje kunįgaikštystėje tuomet nauja tikybė tik svetimoje, tautai nesuprantamoje, kalboje platinama buvo... O jau tuomet lietuviai — kaip priduria Kyburgas — „budami pripratinti savo pagoniškų kunįgaikščių prie pamaldumo ir paklusnumo, buvę labai paklusnųs ir geri krikščionįs — todėlei ir katalikiškoji dvasiškija turėjusi tuomet ant žmonių doriško patobulinimo didelę įtekmę", bet tėmija jis, „ne veik tas visuomeniška tapsę, iki neatsiras apšviestų kunįgų, kurie kalbėtų su jais (lietuviais) tautos kalboje, t. y. suprantamai**). Kada pradėjo atsirasti patįs iš lietuvių paeinantieji kunįgai ne žinoma — žinoma tiktai, kad jau antrasis Vilniaus vyskupas Jokubas Plichta (1398—1407) buvęs lietuvis; tačiau trečiasis, Nikolaus Gorzkovius (1408—1414) — vėl lenkas. Noris jau tuomet kunįgų lietuvių turėjo

*) Narbutt. Pisma pomn. histor.; Kelionė grovo Kyburgo Lietuvon. Plymouth. 1898. p. 13.
**) Kelionė p. 35.

docere coactus, erat nam clerus, quem in Lithuaniam secum duxit, hanc linguam ignorabat. Hi sacerdotes, magno zelo paganos ad fidem christianam convertendi praediti, linguam lithuanam perdifficilem ad discendum habebant; et cum non essent linguarum dono, ut olim apostoli a Deo instructi, optimum *duxerunt novos christianos exhortari ad polonam linguam suam faciendam*".

Qualis haec christianae religionis per interpretes propagatio fuerit et quales fructus dederit, conicere possumus. Kyburgus, comes et ordinis cruciferorum (teutonicorum) eques, cum Vitaudum-Alexandrum, magnum Lithuaniae ducem an. 1397, id est decennio post christianitatem introductam, adiret, ab Andrea Wasyllone, natione polono, primo episcopo Vilnae, quae urbs fuit Magni Ducatus Lithuaniae sedes, haec verba audivit prolata*): „Lithuani, derelictis suis religiosis sc. ethnicis institutionibus, quae quasi fundamentum eorum nationis constituebant, sunt in via denationalisationis, sed haec via non est tam aspera, quam quae fuit Borussorum", qui, ut scimus, a Crucigeris gladio enecati sunt. Haec verba episcopi poloni citando Kyburgus ironice addit: „qualis hypotheseos elegantia"! Et revera Lithuanorum denationalisatio per ecclesiam, praeprimis sacerdotibus polonis operam navantibus, sicut Wasyllonis tempore (1387—1398), ita et posterioribus aevis, valde magna fuit! Wasyllonis Andreae tempore, eodem Kyburgo teste, Vilnae, in Lithuaniae sede, penes cathedralem ecclesiam sacerdotes poloni, germani et unus bohemus fuere; uti Vilnae, sic et per totum ducatum nova religio Lithuanis aliena et ignota lingua praedicabatur. Sed Lithuani etiam tunc, uti Kyburgus tradit, „suorum ducum ethnicorum opera religionis officio atque obedientiae assuefacti obsequentes et vere boni christiani erant, proin et clerus in moribus populi perficiendis multum valebat, magnaque auctoritate gaudebat", at continuo animadvertit: „sed non cito hoc ubique locorum obtinebit, nisi prodierint apostoli sacerdotes, qui eos (scil. Lithuanos) lithuanice, i. e. sermone vulgari alloquerentur**). Quo tempore sacerdotes Lithuani obtingere coeperint non est notum; tantum scimus alterum episcopum Vilnae nempe Jacobum Plichta (1398—1407) lithuanum fuisse, sed tertium, Nicolaum Gorzkovium (1408—1414) polonum. Supponimus tunc sacerdotes Lithuanos non paucos

*) Narbutt. Pisma histor. pomn.; Kelionė grovo Kyburgo Lietuvon. Plymouth. 1898. p. 13.
**) Kelionė. p. 35.

buti daugiau, paskyrimą lenko Nikolajaus vyskupu Lietuvoje galima tik politiškai Lenkijos įtekmei ant Lietuvos dalykų atiduoti. Lenkai, kaip žinoma, norėdami per fas et nefas, Didžiąją Lietuvos kunįgaikštystę, nežiurėdami ant lietuvių tautos priešsistengimo, prie Lenkijos politiškai priskirti, rupinosi labai apie jų uniją, Horodle 1413 m. atliktą, ir šiame dalyke jiems, rodos, Vilniaus vyskupas, kaipo jų politiškas agentas, daug pašelpė, įtekmę per lenkiškai surėdytą bažnyčią ant Lietuvos visuomenės turėdamas.

Ir tikrai „Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi 1904“ (Vilnae 1903. pag. 246) apie šitą vyskupą sako: „Senatoria dignitate, qua episcopus Viln., pollens rerum politicarum curam gessit atque in comitiis Horodelsciis a. 1413 unioni Lithuaniae cum Polonia multam navavit operam“. Ir šito politiko vyskupo pasekėjas, Petras de Kustynia (1412—21), buvo lenkas. Kad ir trečiojo vyskupo laike apaštališkas darbas bažnyčioje buvo lenkiškoje kalboje atliekamas, matome iš tų historiskų žinių, kurios yra užsilikusios apie ketvirtojo Vilniaus vyskupo lietuvio, Motiejaus iš Trakų (1421—1453), veiklumą. Paminėtasis „Directorium“, vadindamas šitą vyskupą „carissimus Lithuanis, quod suus“, sako, kad jis „in episcopatu charitatem, zelum et continuam solicitudinem in ethnicorum conversione demonstravit. Hic praeprimis curavit, ut sacerdotes ad docendum populum lingua lithuanica pollerent“ (pag. 247). Bet ir šito Lietuvos apaštalo darbas Vilniuje ne ilgai duravo: kadangi jis kunįgaikščio Vytauto politiką — atsiskyrimą Lietuvos nuo Lenkijos, prilaikė, tai, didžiamjam Lietuvos kunįgaikščiui mirus, ir lietuvis vyskupas „Jagelloni et Polonis suspectus et exosus factus est“. Tokiu budu krikščionystės platinimui musų tėvynėje lietuvių kalboje buvo vėl užkirsta kelias, o žmonės, ten tik lenkinami per bažnyčią, senuose pagoniškuose prietaruose, be jokio dvasiško apšvietimo, pasinėrę likti turėjo. Šitą patvirtina žinia tame pat „Directorium“ paduotoji, kad tik pirmoje pusėje XVI šimtmečio vyskupas Jonas iš Lietuvos Kunįgaikščių (1519—36) liepęs „ut scholae parochiales erigerentur, praeceptores germanicae nationis amoverentur populoque evangelium polonice et lithuanice legeretur“. (pag. 250). Tik kada reformacijos idėjos plačia srove per jos adeptus pradėjo lietuviškoje kalboje pas mus platintis, ir Vilniaus vyskupystėje dasiprotėta katalikystę terp lietuvių platinti jų suprantamoje kalboje, ką įpačiai Lietuvon pakviestasis jezuitų ordenas tulą laiką ir darė.

fuisse, ideo nominatio poloni Nicolai in episcopatum Lithuaniae politico polonorum in Lithuaniae res respectui adscribenda est. Insuper poloni, uti notum est, Magnum Lithuaniae Ducatum per fas et nefas, resistentiam Lithuanorum pro minimo habentes, Poloniae adiungere satagebant, ideo valde solliciti erant inter eos unionem verificare, quod Horodeli an. 1413 obtinuerunt; hoc in negotio eis, prout communis opinio fert, Vilnensis episcopus, ut eorum politicus agens, per polonice organisatam ecclesiam influxum in Lithuanos exercens, multum adiutorio fuit.

Et revera „Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioec. Vilnensi“ 1904 an. (Vilnae 1903 pag. 246) de illo episcopo sic narrat: „senatoria dignitate, qua episcopus Viln. pollens rerum politicarum curam gessit atque in comitiis *Horodelsciis* an. 1413 unioni Lithuaniae cum Polonia multam navavit operam“. Huius politici episcopi successor, Petrus de Kustynia (1414—1421), polonus fuit. Etiam sub tertio episcopo apostolicum officium in ecclesia lingua polonica praestitum fuisse ex historia, quae de laboribus quarti episcopi Vilnensis, nempe Mathaei de Trocis (1421—1453), narrat, patet. Supradictum „Directorium“ hunc episcopum carissimum Lithuanis „quod suus“ appellat et dicit: „in episcopatu charitatem, zelum et continuam solicitudinem in ethnicorum conversione demonstravit. Hic *praeprimis curavit, ut sacerdotes ad docendum populum lingua lithuanica pollerent*“ (p. 247). Sed et huius Lithuaniae apostoli opus non diu duravit; nam is, qui Vitaudi ducis politicam sc. separationem Lithuaniae a Polonia, tuebatur, magno Lithuaniae duce, Vitaudo, defuncto etiam episcopus lithuanus „Jagelloni et Polonis suspectus et exosus factus est“. Tali modo christianitatis propagationi in patria nostra lithuanice iterum via praeclusa est, populus vero ulterius per ecclesiam polonisatus in vetustis ethnicismi superstitionibus manebat. Rem ita se habuisse, idem „Directorium“ testatur, nam, uti legimus, nonnisi primo dimidio XVI aevi eppus Joannes, ex Lithuaniae ducibus oriundus (1519—1536), praescripsit „ut scholae parochiales erigerentur, praeceptores *germanicae nationis* amoverentur populoque Evangelium *polonice et lithuanice* legeretur“. (p. 250) Solummodo tunc, quando reformationis ideae late diffuseque a suis adeptis lingua lithuanica apud nos divulgari coeperunt, in dioecesi Vilnensi iudicatum est catholicam religionem Lithuanis lingua vulgari praedicari necessarium esse, quod praesertim

Koksai buvo tuomet Didžiojoj Lietuvos Kunįgaikštystėje krikščionystės padėjimas aiškiausiai matome iš žodžių jezuito, kanaunįko Mikalojaus Daukšo, kursai lenkiškoje prakalboje prie lietuviškai išguldytosios „Postilla Kalolicka“ (Vilniuje 1599), tarp kito ko, rašo: „Ale tylko ganię zaniedbanie a zbrzydzenie i niemal odrzucenię języka naszego wlasnego Litewskiego. O Bože daj, žebysmy się obaczyli i z tegu weternu kiedys tedy powstali. Izali nie widziemy, jako wiele kątow W. X. naszego nieznajomoscią rzeczy do wiary i zbawienia dusznego należących ginie? jak w prostocie, w grubych grzechach, zabobonach poganskich i po dzis dzien žyje. Jzali nie slyszemy, jak ich wiele umiera w zlym nie chrzescianskim žywocie, o na zatracenie wieczne idzie. To skąd? jedno z opuszczenia języka ojczystego, z zaniedbania przyrodzonej mowy. Jako bowiem prostata zrozumie rzeczy dobre i zbawienne? kiedy ten, ktory uczyc ma, albo języka jego niezna, albo się nim brzydzi. Jako będą slyszec i wierzyc, mowi Pawel S., jesli nie mają przepowiadacza, jako czynic? jesli nie zrozumieją nauczyciela? Užalmy się naszey wlasnej krwie, ktora taką barbarią rzeczy zbawiennych ginie.“

Teip buvo mųsų tėvynėje, Lietuvoje, Daukšo gadynėje, t. e. dviem šimtams metų praėjus nuo įvedimo pas mus katalikystės!

Kaip tik išnyko Lietuvoje protestantizmo pavojus, regis, vėl lietuvių kalbą iš bažnyčios išvaryta ir vėl pradėta lietuvių tautos lenkinimo tikslą politikos keliu varyti. Noris, pagal mųsų krašto įstatymus, svetimtaučiams uždrausta buvo Lietuvoje valdiška tarnystė, bet lenkai per įvairias intrigas mokėjo sau surasti Lietuvon kelią, nežiurint ant lietuvių priešginystės, Teip kada vyskupas kunįgaikštis Jurgis Radzivilas, lietuvis mirė (1591), lenkų vyskupas Bernardas Maciejowski († 1600) —, kaip sako tas pats „Directorium“ — „per cognatos et senatores praesentationem a Sigismundo III dein confirmationem a Sede Apostolica in episcopatum Vilnensem obtinuit, sed capitulum et lithuani eum recipere recusarunt; diu ex utraque parte acriter disceptabatur, donec Maciejowski litibus aggravatus juribus suis cesserit“ (pag. 254).

Šiuomi tačiau incidentu kova tarp Lietuvos bažnytinės tvarkos ir lenkų, norinčių mųsų tėvynę Lietuvą po savo politiška įtekme laikyti, ilgai dar nepasibaigė, ale visgi su laiku lenkai paėmė viršų. XVIII šimtmetyje ant vyskupiškojo mųsų sostapylėje, Vilniuje, sosto vėl randame lenkus: teip vyskupui Mathiai Ancutai 1723 m. mirus, Karolius Petras Pancierzynski (1724—1729)

Societas Jesu, in Lithuaniam accersita, per aliquod tempus praestabat.

Qualis tunc temporis status religionis christianae in M. D. Lithuaniae fuerit, luce clarius ex verbis canonici N. Dauksza S. J. patet, qui in prologo ad lectorem sui operis „Postilla Katolicka“ (Vilnae 1599), in linguam lithuanicam translati, inter cetera scribit: „Sed tantum reprehendo negligentiam, despectum et fere damnationem nostrae propriae (lithuanicae) linguae. Utinam Deus permittat nobis tandem aliquando errorem nostrum cognoscere eumque derelinquere. Nonne conspicimus, multas Magni Ducatus nostri partes propter ignorantiam rerum, quae fidei sunt et salutis, perire? in obscuritate, immodestia, ethnicisque superstitionibus hodiedum vivere? Nonne audimus, quam multi in malis et a christianitate alienis moribus de hac vita decedant cum aeternae damnationis periculo? Unde haec? Ex neglectu linguae paternae, ex despectu sermonis nationalis. Quomodo vulgus intelliget res bonas et salutares, si ille, cuius est docere, aut linguam vulgarem nescit, aut hanc contemnit? Quo modo audient et credent (sic s. Paulus dicit) sine praedicatore, quomodo facient absque instructore! Misereamus proprii sanguinis nostri, qui ob tantam rerum salutarium barbariem perit“.

Sic res se habebant supra citati Dauksza temporibus, sc. ducentis annis post catholicitatem apud nos introductam! Ut primum protestantismi periculum sublatum est, iterum lithuanica lingua ex ecclesia expulsa polonisatioque Lithuanorum politicis cum finibus revixit. Quamquam nostri Ducatus legibus cautum erat, ne extranei publicis officiis fungerentur, tamen poloni per varias fraudes in Lithuaniam viae sibi sternendae modum inveniebant, maiorum nostrorum repugnantia non obstante. Ita cum episcopus Georgius princeps Radzivillus, lithuanus, mortuus est (a. 1591), polonorum episcopus Bernardus Maciejowski († 1600) — prout idem „Directorium“ refert — „per cognatos et senatores praesentationem a Sigismundo III rege, ac dein confirmationem a Sede Apostolica in episcopatum Vilnensem obtinuit; sed capitulum et lithuani eum recipere recusarunt; diu ex utraque parte acriter disceptabatur, donec Maciejowski litibus aggravatus suis iuribus cesserit“ (p. 254). Quamvis hoc incidente dissidia inter Lithuaniae ecclesiasticam disciplinam et polonos, nostram patriam sub suo politico influxu tenere cupientes, non statim finem sumpserint, attamen poloni temporis decursu praevaluerunt. XVIII aevo episcopum

karaliaus Augusto II, nežinia už kokius nuopelnus Ryme proteguotas, teip gi buvo Vilniun paskirtas. Šito vyskupo laike lietuvių kalba, kurią dar iki to laiko jau tik vienoje Vilniaus S. Jono bažnyčioje gardo gyventojams lietuviams tikybės ir doros mokslo išguldymui vartota, iš bažnyčios visiškai išvaryta*).

Po šito lenko galvos skiriamieji Vilniun vyskupai: Mik. Jonas Zienkowicz (1730—61), kunįgaikštis Ignotas Jokubas Massalski (1762—94), Dovidas Pilchowski (1795—7), Jonas Korwin-Kossakowski (1796—1808) nors ir „lietuviai“ buvo, bet jau kalbos iš bažnyčių išvijimo Lietuvoje, regis, pašalinti negalėjo, o vėliaus čion buvusieji vyskupai lenkai: Hieron. Strzemien-Stroynowski (1809—15), Kniaz Puzyna (1815—16), Stan. Siestrzencewicz (1817—26), Cieciszewski (1827—28), rodos. neturėjo jokio intereso lietuvių kalbos atgaivinimu užsiiminėti. — Rods, nuo 1828—41 m. m. Vilniaus vyskupu vėl buvo lietuvis, Andrius Klangevičius, mokįtas, pilnas krikščioniškų dorybių, vyras, bet ir jis, po įtekme lenkomaniškos kapitulos budamas, labai menkai naudon lietuviškos kalbos įvedimo bažnyčiosna padarė. Jo pasekėjai: Jonas Cyvinskis (1828—46) ir Wacl. Žilinskis (146—59), nors ir „lietuviai“, teipogi neturėjo drąsos prieš įsiviešpatavusią bažnyčioje tradiciją kovoti ir vislab senoviškai paliko. Dar labiau pastarame laike prisidėjo prie suorganizavimo ir lenkystės sutvirtinimo Lietuvos bažnyčioje ilgai (1859—1883) Vilniuje vyskupavęs aitrus lenkas, Adomas Krasinskis, teip kad jau jo pasekėjai toki silpni lietuviai vyskupai, kaip Antanas Audzievičius (1890—95) ir Lud. Zdanavičius (1895—97), varydami iš visų pajiegų lenkų politiką, beveik nieko bažnyčioje atitaisyti negalėjo, o laike lenko Step. Zvierowicz'iaus (1897—1902) lietuviams, tuomet jau pabudusiems tautiškai, su dideliu vargu galima buvo vesti kovą už įvedimą lietuvių kalbos nors vienoj-kitoj Vilniaus vyskupystės bažnyčioje.

Šventasis Tėvai!

Męs skaitėme reikalingu privesti tulas iš Vilniaus vyskupystės historijos žinias, kurios rodo, kaip ir kokiu budu Lietuvos bažnyčion įvesta lenkiškoji, lietuviams nesuprantama, pamaldosna kalba su politišku tikslu — platinimui tos kalbos lietuvių tarpe ir jų ištau-

*) Wizerunki i rostrząsania naukowe. Wilno 1843. t. 24. str. 177—8.

polonum in solio episcopali Vilnae, videmus, nam post Mathiam Ancutam († 1723) Carolus Petrus Pancierzynski (1724—1729) a rege Augusto II, nescimus propter quaenam merita Romae protectus, episcopus Vilnensis nominatus est. Huius episcopi tempore haud solum ex aliis ecclesiis Vilnae lingua lithuana expulsa est, verum etiam suo iure privata est in ecclesia sancti Joannis*), ubi ad tempus eiusdem episcopi dominabatur.

Hoc episcopo polono defuncto, episcopi Vilnenses Nic. Joannes Zienkovicz 1730—61), princeps Ignatius Jacobus Massalski (1762—94), Davides Pilchowski (1795—1796), Joannes Korvin Kossakovski (1796—1808), quamquam Lithuani fuerunt, linguae lithuanae tamen ex ecclesiis expulsae iura restituere non potuerunt; eorum vero successores episcopi poloni, Hieronymus Strzemien-Stroynowski (1809—15), Kniaz Puzyna (1815—16), Stan. Siestrzencewicz (1817—26), Cieciszewski (1827—28) nec animum lithuanicae linguae iura protegere habuerunt. Ab anno 1828—41 Vilnae fuit episcopus lithuanus, nempe Andreas Klągevicz'ius, vir doctus et christianis virtutibus ornatus, tamen polonomanico capitulo obstante, fere nihil ad linguam lithuanicam in ecclesiis restituendam effecit. Eius successores Joannes Cyvinski (1842—46), deinde Venceslaus Zylinski (1866—59), licet Lithuani, minime tamen sunt ausi contra longaevam consuetudinem agere, quapropter omnia in statu quo reliquerunt. Tempore posteriore zelosus polonus Adamus Krasinski, qui sat longe dioecesim Vilnensem administrabat (1859—83), tam magnam Lithuanorum polonisationi operam navavit, ut eius successores episcopi, debiles Lithuani: Antonius Audzevicz (1890—95) et Ludovicus Zdanovicz (1895—97) polonorum politicae omnino adhaerentes, fere nihil in commodum nostrae linguae lithuanicae efficerent et, polono St. Zverovicz (1897—1902) dioecesim administrante, perdifficile esset Lithuanis, jam tunc sua nationalia iura requirentibus, saltem unam ecclesiam Vilnae pro sua lingua recuperare.

Sanctissime Pater!

Ratum duximus in memoriam revocare aliqua historica facta ex Vilnensi dioecesi, quae monstrant, quomodo in ecclesias Lithuaniae lingua polonica sit introducta magno cum Lithuanorum damno, at in polonorum finem politicum: — ut *scilicet Lithuani polonisarentur po-*

*) Wizerunki i roztrząsania naukowe. Wilno 1843. †. 24. pag. 177—8.

tinimui per lenkus vyskupus. Nuo pat krikščionystės įvedimo pradžios mųsų tėvynėje Lietuvoje katalikų bažnyčia pas mus su syk pasirodė svetimtautiška, turinti speciališkai lenkiškąjį karakterį. Jeigu męs palygintumem įvedimo krikščionystės budą Lietuvoje ir kituose kraštuose, ne sunku butų patėmyti ne menką įvairumą. Kuomet pas kitas tautas naujos tikybės platininimui vietinės žmonių kalbos pažinimas kunįgijai buvo kaipo *conditio sine qua non* reikalinga, Lietuvoje lenkų kunįgija ant mųsų kalbos beveik jokios atydos neatkreipė. Pas mus, Didžiojoj Lietuvos kunįgaikštystėjė, su įvedimu krikščionystės ankštai surišta buvo politiška lenkystės missija: praplatinimas per katalikų bažnyčią lenkų įtekmės ant Lietuvos dalykų ir sunaikinimas lietuvių kalbos, o jos vieton įvedimas lenkiškosios, teipgi polonizacija tos lietuvių tautos dalies—bajorijos—kuri galėjo tuomet buti parama lenkų valstijai, stovėjusiai, kaip žinoma, ant oligarchiškų valdymo principų. Išmetusi lietuvių kalbą, kaipo „pagonišką“, iš Lietuvos bažnyčios lenkų dvasiškija nė nesirupino apie jos tolymesnį likimą, nes jai reikalingas buvo ne tiek išplatinimas krikščionystės mųsų prosenių tarpe, kiek jų polonizacija. Vieton pasirupinti apie kunįgijos prirengimą Lietuvai iš tų pačių lietuvių, lenkai rupinosi, rodos, per ilgus metus apie prįstatymą jai savo kunįgų, lenkystės apaštalų*); o vėliaus, prasidėjus atsirasti kųnįgams ir iš pačių lietuvių, jau lenkiškai orgauizuotose ir daugiausia lenkų valdomose mokyklose rupinosi jiems įkvėpti lenkų dvasę, juos sulenkinti.

Pirmame po krikščionystės įvedimo laike didžiausia lenkiškosios Lietuvoj bažnyčios rupestis, regis, buvo laimėti bajorų prisirišimą; ir tikrai Lietuvos didžiunai—bajorija, kuri savo valdžioje tautos dalykus turėjo, pirmoji aukon polonizacijai teko. Kuomet sulenkinimas aukštesniojo tautos luomo išrodyti galėjo kaipo pasisekęs, kuomet bajorija bažnyčiai t. e. Lenkijai buvo laimėta, apie prastųjų žmonių tikėjimą ir jų likimą nebuvo reikalo ir rupintis. Pagonystė Lietuvoje—nors oficiališkai katalikiškoje — liaudės tarpe gyvavo labai ilgai; Žemaitijoje nykti pradėjo tiktai baigiantis XVII ir pradžioje XVIII amžiaus.

Kartą įvesdinta Lietuvos bažnyčion lenkiškoji propaganda, ant nieko nežiurint, paskirta buvo

*) Sausio mėn. 1906 m. Vilniaus lenkininkų laikraštis „Kurjer Litewski“, regis, senovės tradiciją sekdamas, buvo užmanymą padavęs Lietuvon, Vilniaus vyskupystėn, pakviesti kunįgus lenkus net iš Galicijos, kur katalikų kunįgų jau perdaug esą!..,

lonorum episcoporum ope. Statim post introdructionem christianitatis, catholica ecclesia apud nos extranea apparuit, speciali polonico charactere praedita. Si comparemus introductionem christianitatis apud nos et alias nationes, haud difficile magna differentia inveniri poterit. Cum apud alias nationes religionem propagantibus sacerdotibus scientia linguae vulgaris conditio sine qua non fuerit, in *Lithuania sacerdotes missionarii poloni suum debitum,* quoad linguam nostram discendam, *fere omnino neglexerunt.* Apud nos in M. D. Lithuaniae, introductioni christianitatis missio politica *polonomanica* stricte adjuncta fuit. Huius autem missionis erat: *propagatio per catholicam ecclesiam Poloniae influxus in Lithuaniae res et linguae lithuanicae exstirpatio eiusque loco polonicae divulgatio;* ulterius — polonisatio lithuanae gentis partis nobilis, quae bona erat ad sustentandum polonicum regimen, qui, ut notum est, oligarchicis principiis nitebatur. Poloni sacerdotes, postquam linguam nostram ut „paganam“ ex ecclesiis expulserunt, minime solliciti erant de fatis eiusdem, quia illis non tam christianae religionis propagatio inter nostros maiores, quam eorum polonisatio, cordi erat. Loco providere Lithuaniae sacerdotes ex lithuanis, poloni verisimile per longum tempus suos sacerdotes, polonisationis apostolos, in nostram patriam dirigebant*); et postea, Lithuanis, ad statum clericalem adspirantibus, in polonice fundatis organisatisque scholis suum spiritum inspirare, sc. eos polonos efficere satagebant. Primis, post Lithuanos baptizatos, annis summa verisimiliter polonae ecclesiae in Lithuania cura fuit nobiles in suas partes trahere; et revera nobiles, qui in suis manibus nationis res publicas tenebant, primi in polonisationis retia inciderunt. Cum iam polonisatio meliorem nostrae nationis partem captivam duxit, de vulgi fide et fatis, uti de re minoris momenti, missionarii minime curabant. Paganismus in Lithuania, licet officialiter christiana, longe permansit; in Samogitia nisi sub fine XVII et XVIII saeculo ineunte evanescere coepit.

Polonica propaganda, semel in Lithuaniae ecclesias introducta, nullo respectu habito, hunc semel sibi praefixum finem prae oculis habuit, ut ex Lithuanis polonos efficeret, quare nil mirum, quod in nonnullis Lithuaniae partibus, ubi

*) Mense ianuario a. 1906 Vilnensium polonisatorum ephemeris „Kurjer Litewski“, verisimile veterem consuetudinem sectando, exhortabatur in lithuanam dioecesim Vilnensem sacerdotes etiam de Galicia (Poloniae provincia) accersere, quia ibi plus quam opus est sacerdotes inveniuntur!...

perdirbti lietuvius į lenkus, todėlei ir nėra ko stebėtis, jog tulose Lietuvos vietose, įpačei etnographiškuose pakraščiuose, kur lietuviai su gudais ir lenkais kaiminystoje gyvena, daugelis mųsų brolių į gudus, iš dalies ir į lenkus, pavirto, patįs to nejausdami. Tyrai lenkiškasis bažnyčios karakteris Lietuvoje duravo beveik 500 metų, ir jeigu šiandien daugelije kraštų suslavizuotus lietuvius randame, tai tik iš priežasties lenkiškosios propapandos per bažnyčią.

Kova su lenkomanų kunįgija Lietuvoje duravo, kaip pasakyta, labai ilgai o dar ir dabar toli neužsibaigusi. Seinų vyskupystėje lietuvišką kalbą bažnytinėsna pamaldosna, tik biauriam polonizatoriui, vyskupui Pauliui Straszynskiui numirus, viduj XIX šimtmečio, įvesdinėti pradėta. Šitas vyskupas savo laike rodydavęs biauriausią neapykantą lietuviams ir jų kalbai. Neminint jau to, kad visose vyskupystės bažnyčiose buvo aštriausiai uždraudęs lietuvių kalbos vartojimą, kad lietuvius kunįgus siuntinėjo į Mozuriją, o lenkus, nė žodžio nemokančius, lietuvių tarpan, Straszynskis kožną kartą, progai atsitikus, rupinosi pažeminti lietuvių akyse vislab, kas buvo lietuviška. Jis nesidrovėjo viešai bažnyčioje vadinti žmones „galvijais“ (bydlo) ir tam lygiais vardais. Apie jojo lenkišką phanatizmą liudija geriausia taktai, apie kuriuos girdėta nuo a. a. kun. J. Burdulevičiaus Bartnįkuose: kartą, tulam lenkui kunįgui, siunčiamam į lietuvišką parapiją, paklausus: „kas bus, aš pats lietuviškai nemoku ir parapijonai nesupras lenkiškai sakomojo pamokslo“, vyskupas atsakęs aštriai: „O, tegul tie „z kurwy syny“ mokinasi lenkiškai; tik tokiu budu ir išsimokįs, o męs turime rupintis, idant jie visi pavirstų į lenkus.“

Telšių (Žemaičių) vyskupystėn paskirtasis 1849 m. vyskupu Motiejus Valančius (Volonczewski) atradęs čion pilną lenkiškosios kalbos viešpatavimą visose bežnyčiose, nors čion tuomet tik koki 2—3 proc. gyventojų suprato tą kalbą. Vyskupui reikėjo sunkiai trustis, pakolei jis galėjo įvesdinti lietuvių kalbą pamaldosna, pamoksluosna, o tulose Žemaitijos parapijose lenkiškoji kalba likusi net iki 1865 m. Valančiui mirus, gadynėje jo polonizuotojo pasekėjo, Beresnevičiaus, lenkiškoji kalba vėl įvesta tapo tulosna vyskupystės bažnyčiosna, kaip Kaune, Labunavoje, Vendžiugaloje ir k.

Dar biauresniu budu elgėsi visuomet kunįgai lenkai ir lenkų vyskupai mųsų Vilniaus diecezijoj su Lietvos sostapyle Vilniumi, kur, anot žinių, surinktų per lietuvius kunįgus, esą dar ir da-

Lithuani cum russis et polonis vicinabantur, plurimi nostrorum fratrum russsi et partim poloni, cum ipsi minime hoc animadverterent, facti sunt. Pure polonicus ecclesiae character in Lithuania duravit 500 annos, et si hodie multis in locis Lithuanos slavos factos comperimus, hoc polonico-ecclesiasticae propagandae tribuitur.

Pugna inter sacerdotes polonisatores et Lithuanos, uti dictum est, longe duravit et hodie non dum est finita. In Seinensis dioeceseos ecclesiis lithuanica lingua in publicis orationibus concionibusque, nonnisi enormi polonisatore episcopo Paulo Straszynski demortuo, dimidio XIX saeculi, suum ius ex parte recuperavit. Hic episcopus maximo contemptu Lithuanos eorumque linguam prosequebatur. Straszynski non solum usum lithuanicae linguae in omnibus ecclesiis severissime interdixit et sacerdotes Lithuanos in Masoviam (sc. ad polonos) destinabat, polonos vero, lithuanicae linguae omnino ignaros, parochiis lithuanicis praeficiebat, sed quavis occasione omne, quod Lithuanis carum esse potesst, odio contemptuque habuit. Illum non pudebat publice in ecclesia Lithuanum populum „bruta animalia“ (bydlo) et similibus nominibus honorare. De eius polonomanico phanatismo vel optime testantur res, ab ipso gestae, de quibus p. m, sacerdos J. Burdulevič'ius in Bartinikis dictitabat: cuidam sacerdoti polono, quem in lithuanam parochiam destinavit, sciscitanti, quomodo se gerere debeat apud Lithuanos, cum eorum linguam nesciat, episcopus respondit: „discant hi „meretricis fillii“ linguam polonicam! nonnisi tali modo edoceri possunt; nostrae curae est, ut omnes poloni fiant“.

In Telsensi seu Samogitiensi dioecesi, an. 1849 Mathias Valančius (Wolonczevski) episcopus nominatus, invenit latum dominium linguae polonicae in omnibus ecclesiis, quamvis haec lingua tantum a 2—3 proc. populi intelligeretur. Hic episcopus multum insudavit, donec id effecerit, ut orationes concionesque lithuanica lingua in ecclesiis fierent; hoc tamen non obstante nonnullis in Samogitiae ecclesiis polona lingua usque ad an. 1865 mansit. Episcopo Valančius vita functo, sub eius polonophilo successore, Beresnevicz, polona lingua denuo in nonnullas ecclesias v. c. Caunae, Labunaviae, Vendžiugolae etc. reversa est.

Sed cum maiori barbarie sacerdotes et episcopi poloni semper erga lithuanam linguam in diocesi Vilnensi, (in nostra urbe praecipua Vilna), sese gerebant, ubi etiam nunc lithuanis

bar 7—800.000*) katalikų, lietuviškai kalbančių, ir beveik tiek jau, daugiausiai paverstų į gudus per lenkiškąją kalbą bažnyčioje. Šitoje vyskupystėje yra žinoma daugel' parapjų, kur nuo įvedimo krikščionystės laikų nebuvo lietuviškai mokančių kunįgų; kur žmonės iki šiol neturėjo progos išgirsti Dievo žodį skelbiant jų prigimtoje lietuviškoje kalboje ir kur, iš priežasties systematiškai niekinamos, persekiojamos lietuvių kalbos ir vedamosios polionisacijos bažnyčioje įpač rytinėse dalyse Vilniaus ir Gartino gubernijų, Lietuvos gyventojus perdėm sugudintą, teip kad čion tik liekti lietuviški kaimų ir sodžių vardai, žmonių pavardės, o iš susimaišymo lietuviškos, lenkiškos ir rusiškos kalbos yra atsiradęs įpatingas slaviškosios kalbos žargonas, turintis gana daug lituanismų ir polionismų—*baltrusišku* arba *gudišku* vadinamas. Įpačiai po 1863 m. mųsų sulenkėjusi bajorija ir lenkiškoji Vilniaus vyskupystės kunįgija daug prisidėjo, lietarariškos lenkų propagandos iš Varšavo ir užrubežio šelpiama, prie praplatinimo lenkystės žmonių tarpe; tačiau tame pat laike dar daugiau Lietuvos gyventojų sugudėjo ir jų tarpe labai išsiplatino stačiatikystė. Prasti žmonės lietuviai, įpačiai kaiminystėje rytuose su rusais gyvenatiejie, matydami savo kalbą bažnyčioje paniekintą, ją „pagoniška“, „chlopiška“, „chamska“ vadinama, o lenkiškosios „poniškos“ nesuprasdami, priversti buvo su laiku griebtis rusų, savo kaimynų, kalbos ir jaj' labai užsikrėtė, sugudėjo. Prie sugudėjimo, per bažnyčią varomo, dar labai prisidėjo uždraudimas lietuvių kalboje spaudos lotyniškomis raidėmis, grafo Muriaviovo, didžiausio Lietuvos satrapo, 1864 m. įvestas. Lietuvos žmonės, ne turėdami ilgą metų eilę lietuviškų maldaknįgių, priversti bnvo bažnyčiose ir namuose vartoti lenkiškas knįgas ir per tai ir prie tos bažnytinės kalbos, nors iš dalies, priprato. Šitas lietuvių sugudėjimas, jau ir iš seniau paeinantis, buvo priežastimi, kad Muraviovo laike apie 3.000.000 Lietuvos gyventojų, įpač buvusioje Minsko vyskupystėje, kaipo „gudiškai“ kalbančius, prie stačiatikių bažnyčios varu buvo priskirta.**)

Dabar lietuvių tautos lenkinimo įtaisa, su bažnyčios pašalpa, randasi mųsų sostapylėje, Vilniuje, butent prie vyskupo katedros, ir nors ji stovi

*) Suskaitant 1897 m. liaudį, visus tuos Vilniaus guberniįoj lietuvius, kurie ir gudiškai mokėjo, arba mokyklose rusiškai išsimokinę buvo, priskirta per rusų valdžią prie gudų, todėlei gudų [illegible]odyta 891,771=(56,05 proc), o lietuvių tik 379.694—(17,5[illegible]) (Perwaja wseobszczaia perepis naselenia Rossyjsk. imp. 1897. IV. Wilenskaja gub. 1900)

**) Wilenskij Kalendar 1905 r.

sacerdotibus testibus, 7—800,000*) catholicorum lithuanice loquentium et fere tot, qui plerumque per ecclesiam in alborussos et partim in polonos mutati sunt, inveniuntur. In hac dioecesi certe occurrunt parochiae, ubi ab introductione christianae religionis nunquam lithuanice loqui scientes sacerdotes fuere, ubi populus hucusque nullam habuit occasionem sermone suo nativo verbum Dei praedicatum audiendi, et ubi, propter despectum et persecutionem lithuanici sermonis et systematicam polonisationem per ecclesiam, Vilnensis et Grodnensis guberniorum incolae lithuani, praesertim in orientalibus plagis habitantes, alborussi facti sunt, ita ut hic solummodo nomina lithuanica vicorum, hominumque cognomina remanerent et ex commixtione lithuanicae, polonicae et russicae linguarum novum quoddam genus corruptae linguae (mixtum compositum), dialectus *alboruthenica* sive *gudica*, exoriretur. Praecipue post a. 1863 nostra polonisata nobilatas polonusque Vilnensis dioeceseos clerus a polonica propaganda, ex Varsovia et de extra imperii limites coadiutus, ad polonisandum vulgum multum effecit; simulque plures lithuani polonisationis ope russificati sunt et schismae adiuncti. Rude vulgus, praesertim in confiniis russorum degens, suam linguam in ecclesia despectam eamque „paganam“, „plebeam“; „chamicam“ appelatam cernendo, polonicam vero „nobilem“ non intelligendo, temporis decursu coactum fuit russicam linguam suam facere et sic russificatum est.

Lithuanorum russificationi multam vim contulit prohibitio libros lithuanicos latinis characteribus imprimendi a comite Muraviovio, maximo Lithuaniae satrape, a. 1864 facta. Lithuani per longam annorum seriem lithuanicis precum libellis privati ex necessitate libris polonicis in ecclesia utebantur et proin huic qua ecclesiasticae linguae saltem ex parte assuefacti sunt. Haec Lithuanorum russificatio, quae jam antea propagabatur, fuit causa, ob quam Muravjovii tempore circiter 3.000.000. Lithuaniae incolarum, praesertim in dioecesi Minscensi, qua „gudice“ sive „russice“ loquentes, ad orientalem schismam sese adscribi coacti sunt.**)

Nostris temporibus institutio ad polonisandos

*) An. 1897 numerando populum hunc in f.nem scribae, designati in Vilnensi gubernio, omnes Lithuanos, qui conversando cum vicinis seu scholae russicae opera russicam linguam didicerunt, russorum numero adscipserunt, quapropter in gubernio russos esse 891,771 (56,05 proc.), lithuanos vero 379,694 (17,58 proc.) falsissime putatur. (Pervaja vseobščaja perepis naselienija Rossijsk. Imp. 1897. IV Vilenskaja gub. 1900).

**) Vilenskij Kalendar 1905 g.

ant gana menkų, nestiprių, pasenėjusių pamatų, bet iš čion varo mųsų tautystės naikinimą.

Visoje Vilniaus gubernijoje, pagal statistiką 1897 m, ant 1.591.207*) gyventojų lietuvių ir gudų, tik 8 procen. buvo lenkiškai kalbančių, bet ne lenkų, kurių tačau didelė dalis mokėjo lietuviškai ir gudiškai. Lenkiškai kalbančių tik Vilniuje buvo apie 30 proc., o kaimuose terp gyventojų lietuvių ir gudų vos 3 —5 proc. Tvirčiausiu pamatu lenkinimo systemos Vilniaus gubernijoj' yra sulenkėjusi, daugieusiai lietuviškos paeigos, bajorija, kurios čion tame pat laike buvo 68.390, o iš jų svarbiausias elementas, nes turtingiausias lenkomanjos šelpėjas, lietuvių ir gudų tarpe gyvenantis — tai tik 3.895 dvarų valdytojai. **) Pridėjus prie jų dar polonomanus vyskupystes kunįgus, pamatysim, kad tik saujalė lenkininkų, pasistvėrusi savo rankosna bažnyčią, iš jos naudojasi dėl politiškos lenkinimo tikrųjų ir sugudėjusiu lietuvių propagandos.

Šventasis Tėvai!

Su bažnyčios pašalpa varomoji lietuvių *iš-tautinimo*, o Lenkijos *sustiprinimo* politika yra čion, mųsų kunįgaikštystės sostapylėje, Vilniuje, teip sena, kaip ir įvedimas pas mus krikščionystės. Lenkų kunįgija pirmučiausei čion, prie vyskupo katedros, susivijo lenkinimo sau lizdą, iš kurio ji per daugelį šimtų mėtų mųsų tautą dvasiškai vargino, demoralisavo, netiek ją vesdama krikščionystės keliu dangaus karalystėn, kiek žemišku—Lenkų karalystėn.

Katalikų bažnyčia pas mus Vilniuje pavesta tarnauti žemiškiems tikslams—politikai.

Visi kapitulos kunįgai, kaip krikščionystės įvedimo laike, teip ir mųsų dienose yra svetimtaučiai, lenkai, lietuvių kalbos ne mokantieji. Lenkininkų areopagas prie kapitulos ir seminarijos susideda iš vienokios dvasios įpatų, kad galėtų sutikti ir vienybėje buti—juos, tarytum, riša lietuvystės neapykanta. Kupitulon lietuvių ne priimama. Jeigu kunįgas lietuvis nekenčia savo kalbos, jos nemėgsta; jei yra jos bjaurausiu persekiotoju, kaip kun. Waszkewicz, kun. Hanasowicz, tai toks dar gali atviras rasti duris; bet jeigu lietuvis kunįgas nėra lietuvystei priešingas. myli savo kalbą ir žmones, tai nors

*) Perwaja wseobszcz. perepis naselenia Rossyjsk. imp. 1897. IV. Wilenskaja gubernija. 1900.

**) Kalendarz Wilenski 1906. p. 40.

lithuanos ope ecclesiae suam sedem habet in nostra urbe capitali, Vilna, et quamquam illa debilibus absoletisque fundamentis nititur, tamen inde nostrae gentis destructionem agit.

In toto gubernio Vilnensi, iuxta descriptionem a. 1897, ex 1.591.207 incolis lithuanorum et russorum, polonice loquentium, sed non polonorum, ex quibus magna pars lithuana et russica lingua domi utebatur, solum 8 proc., fuit. Polonicam linguam adhibentium Vilnae fere 30 proc., vicis vero inter lithuanos et russos vix 3—5 proc. fuit.*) Firmissimum polonisationis munimen in gubernio Vilnensi plerumque lithuanicae originis polonisati nobiles constituunt, quorum hic eodem tempore erant 68. 390, et gravissimum eorum elementum, nam locupletissimus coadiutor, sc. praediorum possessores inter Lithuanos et russos degentes, vix 3.895 sunt**). Si ad eos polonomanos dioeceseos sacerdotes addamus, apparebit nonnisi parvum numerum polonisatorum esse, qui ope ecclesiae, quae in eorum potestate habetur, politicam polonisationis propagandam inter veros et iam russificatos Lithuanos agit.

Sanctissime Pater!

Vilnae, in urbe Ducatus nostri praecipua, quae existit ab illo tempore, quo christianitas apud nos introducta est, ecclesia cooperante, perficitur Lithuanorum denationalisatio polonisationisque confortatio. Clerus polonus quamprimum hic apud cathedram episcopalem sibi polomaniae asylum instituit, a quo natio nostra per plura saecula torquebatur, demoralisabatur nec non tam in patriam coelestem, quam „polonicam“ ducebatur.

Ecclesia catholica apud nos Vilnae finibus saecularibus, politicis, deservit. Omnes sacerdotes capituli, ut christianitatis introductionis tempore, sic et diebus nostris, sunt nobis alieni, poloni, lithuanicae linguae ignari. Polonisatorum areopagus apud capitulum et seminarium ex eiusdem farinae personis constat, ut sit concors ac in odio Lithuanorum conveniens. In capitulum Lithuani non admittuntur. Si sacerdos lithuanus suam linguam odio habet, spernit, horribiliter eam persequitur, ut ex gr. sac. Vaszkevicz, Hanasovicz, talis potest sibi ianuam apertam invenire; sed si sacerdos lithuanus non est suorum hostis, si suam linguam et populum amat, tunc, licet optimae indolis esset, nec in capitulo,

*) Pervaja vseobšč. perep. nasielienija Rossijsk. imp. 1897 g. IV Vilensk.

**) Kalendarz Wilenski 1906 r. p. 40.

jis butų įdėmiausias vyras, vis tiek ne laikys jo nė kapituloj', nė profesorium seminarijojė, neįleis į konsistoriją, pagaliaus ne laikys nė priė kokios bažnyčios Vilniuje, bet ištrems kur provincijon, radę kokią ir menkiausią priekabą. Teip lietuvį kun. Laboką, Teol. magistrą, už tai, kad jis vyskupo Zverovičiaus laike, Vilniaus lietuviams reikalaujant paskirti jiems bažnyčią, užtarinėjo savo santautėčius, išvare jį, kaipo profesorių, iš seminarijos ir išsiuntė į Gelvonių parapiją, o kun. Savickį, tiktai dar Teol. kandidatą, ale gerą lenką, pakėlė į kapitulos sąnarius.

Teipogi ir konsistorijon yra sunka lietuviui kunįgui patekti. Tik pirm dviejų metų paskirta konsistorijos sąnariu ir kun. Kuktą, Teol. mag., lietuvį, kaipo „defensor matrimonii"; seniau šitojė vyskupystės teip svarbioje įstaigoje nieks lietuviškai nesuprato ir lietuviai jon su reikalu ateidami, turėdavę drauge atsivesti ir tulką—kokį žydelį, kad su kunįgais susišnekėti. Vyskupo konsistorija officiališkają korrespondenciją su kunįgais veda rusų kalboje, „piemeniškuosius" savo laiškus Vilniaus vyskupas garsina—kaip ir iš vieno čion pridėtojo, sausio men. 1906 m. išleisto, matoma—tiktai lenkų kalboje, kurios nė tyriejie lietuviai-katalikai, nė jų slavizuotiejie broliai-gudai nesupranta. Gruodžio men. 1905 m. vyskupas von der Roop, su pašalpa tulų Vilniaus svietiškųjų lenkininkų, įsteigė savo vyskupystėjė politišką „katalikų-demokratų" partiją su lenkomaniškomis tendencijomis; partijos programą platinti jis įsteigė net tris lenkų kalboje laikraščius: dienraštį „Nowiny Wilenskie", ir du savaitiniu: „Przyjaciel Ludu" ir „Towarzysz pracy", tačau apie lietuviškus—visai užmiršo, tarytum, jo Vilniaus vyskupystėje lietuvių visiškai nė nebutų*).... Visos geresnėsės vyskupystėje parapijos yra iš dalintos lenkams kunįgams, arba bjauriausei sulenkintiems lietuviams, kurie persekioja bažnyčioje lietuvystę; tikri lietuviai—kunįgai daugiausei yra skiriami į tas parapijas, kur lietuvių kalba išnykusi—į gudų kraštą. Mat' politiką aukštesniosios lenkų dvasiškos valdžios reikalauja, idant lietuviai apsakinėtų Dievo žodį lenkiškoje kalboje lenkų ir gudų tarpe, o lenkai šviestų lietuvius lenkiškai! Todėlei daugybę kunįgų—lietuvių galima atrasti ne tik Lomžos, Plocko, Varšavos gubernijose, Lenkijoj, bet juos visur rasime gudų-katalikų apgyventuose kraštuose, juos ran-

*) D. 7 vasario š. m. buvo sušauktas Vilniun visos Vilniaus vyskupystės „katalikų demokratų" partijos kongresas; vyskupui Roop pirmsėdžiaujant, buvo laikoma įvarios prieš susirinkusius lietuvius ir gudus kalbos, ales visos lenkų kalboje ir daugiausei patriotiškai—šovinistiškos, noris jų nė gudai, nė lietuviai suprast negalėjo.

nec in consistorio, nec in seminario uti professor, nec in ulla ecclesia Vilnae erit, sed uti exsul in provinciam, in locum obscurum, minimam ob causam, mittetur. Quae sors obvenit sacerdoti Labokas, s. Theol. magistro, qui episcopi Zverovicz tempore, Vilnensibus Lithuanis postulantibus, ut illis saltem una ecclesia designaretur pro suis intercedebat et *hanc ob culpam* munere professoris privatus et ex seminario expulsus est et in Gelvaniensem parochiam missus; sacerdos vero Savicki, tunc tantum s. Theologiae candidatus, sed polomanus magnus, capituli membris adscriptus.

Simili modo et in consistorio impossibile est Lithuano officium invenire. Solummodo duos annos ante sacerdos Kuchta, s. Theol. magister, lithuanus, uti defensor matrimonii, consistorii membrum factus est; antea in hac tam gravi dioecesis institutione nemo lithuanice intelligebat, et Lithuani, aliquod negotium in consistorio habentes, secum aliquem interpretem — judaeum — adducere coacti erant, ut cum sacerdotibus colloqui possint. Correspondentiam episcopi cum sacerdotibus consistorium lingua officiali, russica, peragit; epistolas pastorales, uti videbimus ex hic allecta, anno 1906 mense ianuario data, episcopus Vilnensis scribit tantum polonice, quamquam haec lingua nec a Lithuanis, nec ub eorum russificatis fratribus intellegitur. An. 1905 mense decembre episcopus von der Roop, coadiuvantibus polonophilis laicis politicam „catholico-democraticam" organisationem fundavit polomanica cum tendentione seu fine; ad programma organisationis propagandum tres ephemerides eduntur: quotidiana „Nowiny Wilenskie", et duae hebdomadariae: „Przyjaciel ludu" et „Towarzysz pracy", lithuanicarum tamen omnino oblivisci dignatus est, quasi in eius dioecesi Lithuani omnino abessent*)... Optimae parochiae commissae sunt polonomanis seu polonisatis Lithuanis sacerdotibus, qui Lithuanos in ecclesia persequntur; sacerdotes lithuani, suae nationis defensores, mittuntur ad tales ecclesias, ubi lingua lithuanica jam non existit — ad alborussicas scilicet. Hoc exigit superiorum polonorum ecclesiasticorum politica, ut Lithuani verbum Dei polonice praedicent apud polonos et russos, poloni vero Lithuanos polonice doceant. Quapropter plures sacerdotes Lithuanos inveniemus non

*) Die 7 februarii a c. Vilnae fuit convocatus conventus „catholicorum democratorum" ex tota dioecesi Vilnensi; ibi, praesidente episcopo von der Roop, multae orationes in spiritu ultranationalistico lingua polonica prolatae fuere coram hanc linguam minime intelligentibus Lithuanis et alborussis, quamvis illi maioritatem constituerent.

dame Petrapylėje, Moskvoje, tik—ne pas Vilniaus vyskupystės lietuvius.

Iš pačios bažnyčios lenkų kunįgai Vilniaus vyskupystėje naudojasi netik krikščionystę, ale ir lenkų patriotismą platinti.

Rudenįj 1905 m. Vilniaus lenkininkai katedros ir s. Rapholo bažnyčiose, rodos, su kunįgijos, deleidimu, vakarais, vieton „Aniolas Dievo apreiškė“, dainavo ne kartą žinomas lenkų patriotiškas dainas: „Jeszcze Polska nie zginęla“; „Z dymem požaru“, „Bože cos Polskę“ ir kitas. Tas pačias dainas, ne turinčias nė kokio dvasiško turinio, vyskupas iš sakyklos vadino „šventomis“, pridurdamas: „chociaž to piesni swięte, to jednak jeszcze nie przyszedl stosowny czas po temu“.... Vienoje Vilniaus bažnyčioje d. 12 lapkričio 1905 kunįgas, pamokslą pradėdamas vieton teksto iš Rašto š., privedė tekstą iš tulo lenkų raštininko pasakų, o 13 d. to pat mėnesio S-to Jono bažnyčioje kunįgui pasakius pamokslą apiė Lietuvoje gimusį, pirm 50 metų mirusį, lenkų dainių Adomą Mickieviczų, mažus mokinius, daugiausei lietuvių vaikus, suklupdyta prieš to pojeto, tarytum, kokio šventojo paminklą, prie bažnyčios sienos esantį, ir liepta jiems melstis ir giedoti....

Beveik visose Vilniaus vyskupystės bažnyčiose iki pastarųjų laikų pamokslai, katechisacija pamaldos—viskas buvo lenkiškoje kalboje atliekama. Lenkų kunįgai ne retai lietuvių kalbą tiesiok iš sakyklos išjuokdavo, jąją „pagoniška“ ir kitaip vadindami. Yra žinomi faktai, kad lietuvių-katalikų maldaknįgę „Šaltinis“ lenkai kunįgai iš sakyklos, kaip „pagonišką“, buvo iškeikę, o jos vieton rekomendavę lenkiškąjį „Oltarzyk“ ir k. maldaknįges.

Kun. Grzybowski, apie kurį dar vėliaus bus minėta, liepdavęs lietuviškasias maldaknįges „Šaltinis“ ir k., sunešti pas jį bažnyčion, *kad pašventintų*, ir tokiu viliokišku budu surinktas knįgas, kaipo „pagoniškas“, nuo žmonių atimdavęs ir sudegindavęs. Dar sausio mėn. 1906 m. kun. Sperski, kurio vardas rasis teipogi žemiaus minėtas, atvažiavęs tulan kaiman Asavos parapijoje pas ligonį, surinkęs nuo žmonių net 10 eksemplorių Strazdo „Lietuv. elementoriaus“, užmokėjęs už kiekvieną po 8 kapeikas ir vėliaus išnaikinęs.

„W walce z litwinami—sako vienas Vilniaus vyskupystės kunįgas *) nadužywali księža konfesyonalu, uzbroili calą armię dewotek gadatli-

*) Stosunki koscielne na Litwie. Listy księdza do księžy. Monachium 1905 str. 59.

tantum in Lomžae, Plocki, Varsoviae guberniis sc. in Polonia, sed etiam alibi, v. c. in locis a russis catholicis inhabitatis: Petropoli, Moscoviae; non tamen apud Vilnensis dioecesis Lithuanos.

In ipsa ecclesia sacerdotes poloni non tam catholicismum, quam polonicum patriotismum propagant.

Sub fine anni 1905 Vilnenses polonomani in ecclesia cathedrali et s. Raphaëlis, non insciis, ut putandum est, sacerdotibus, tempore vespertino loco „Angelus Domini nuntiavit Mariae“ — cantabant polonica cantica saecularia et politica: „Jeszsze Polska nie zginęla“ — (adhuc non periit Polonia) „Bože co's Polskę“ (Deus , qui Poloniam) et similia. Haec cantica ipse episcopus ex ambone sacra nominavit, dicendo (polonice): „quamquam haec cantica sacra sunt, attamen non adhuc venit tempus acceptabile“... (In hisce conticis nihil sacri invenitur!). In una ex ecclesiis Vilnensibus d. 12 octobris an. 1905 sacerdos concioni, loco textus S. Scripturae, saeculari scriptoris poloni verba praemisit, et d. 13 eiusdem mensis in ecclesia s. Joannis post concionem de poeta Adam Mickievicz ante 50 an. defuncto, pueros coram effigie eiusdem poetae iussit genuflectere, orare hymnosque sacros decantare sicut coram imagine sacra.

In omnibus fere Vilnensis dioecesis ecclesiis usque ad tempus postremum conciones, catechisatio, orationes, verbo — omnia polonice peragebatur. Sacerdotes poloni non raro deridebant lithuanicam linguam ex ambone, eam „paganam“ et alio appellando.

Nota sunt facta, quod lithuanici catholici precum libelli „Šaltinis“ poloni sacerdotes ex ambone anathematisabant eorumque loco polonica „Oltarzyk“ et alia recommendabant.

Sacerdos Grzybowski, cuius mentionem etiam infra faciemus, iubebat lithuanicos precum libellos „Šaltinis“ („Fons“), praetextu benedictionis, sibi in ecclesiam affere et sic, ope deceptionis, collectis libellis, qua „ethnicis“, populum privabat eosque comburebat. Paulo ante, nam mense ianuario a. 1906, sac. Sperski, de quo infra agemus, venit in unum vicum Assavae parochiae ad infirmum, ubi collegit inter populum 10 exemplaria „Lithuanicus elementarius“ auctore Strasdas, pro quorum singulis solvit 8 copeicas et postea delevit.

„In pugna cum Lithuanis, — dicit unus Vilnensis dioecesis sacerdos*) — adhibuerunt sa-

*) Stosunki koscielne na Litwie. Listy księdza do ęžy“. Monachium 1905. str. 59.

wych, ruchliwych, slepo oddanych swym ojcom duchownym, roznoszących najniedorzeczniejsze plotki, potwarze, insynuacye, podburzających tlumy mieszczanskie przeciwko tak zwanym litwomanom. Nic gorszego jak wciągnąć do walki ulice, zagrać na namiętnościach, przesądach, uprzedzeniach motlochu."

Pačiame Vilniuje, išskyrus mažutėlę S. Mykolojaus bažnytelę su lietuviška pamaldų kalba— apie ką bus vėliaus kalbėta—kaip katedroje, teip ir visose kitose bažnyčiose viespatauja vienų viena lenkų kalba, ne žiurint ant daugybės gyventojų katalikų, lietuviškai suprantančių. Prie „Aušros Bromo" koplyčios su stebuklingu Motinos Dievo paveikslu, kaip ir Kalvarijoj, kur minios Lietuvos žmonių kas met' apsilanko, lietuviai tik per tulkus, daugiausei žydelius, reikale gali susikalbėti su kunįgais klebonais. Žinomoji giesmė „Šventas Dieve" lietuvių bažnyčiose yra lenkiškai giedama, todėlei ir aukščiau paminėtame „Directorium" iki 1904 m. skyriuje „Ordo supplicationis in ecclesiis dioecesis Vilnensis cantandae", giesmė „Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis", buvo talpinama tik lotyniškoje, lenkiškoje, vokiškoje ir rusiškoje (sic!!) kalboje; (pag. 130—138), o lietuviškoje—išmetama!

Nuo paminėtojo aukščiau lenkų kronisto, M. Stryjkovskio, žinoma buvo, kad katalikystę pas mųs, Lietuvoje, įvedant, krikščionių Dievą buvę vadinta „Polski Bóg", statant jį tvirtesniu už pagonų lietuvių Dievą. Beveik tokią jau nuomonę lenkų kunįgai Vilniaus vyskupysteje ir dabar terp prastų žmonių prilaiko, vadindami katalikų tikybę „polska wiara", lenkų kalbą—„katolicki język", o žemindami ir niekindami jų akyse vislab' lietuvišką. Šita nuomenė netik terp kunįgų polonisatorių, bet ir šeip terp žmonių yra labai prasiplatinusi. Lietuvių kalbą tankei girdi „poganski", „barbarzynski, bez kultury", „chamski język" vadinant; šitaja kalba meldžiantės, anot lenkomanų žodžių, ir Dievas maldos nesuprantąs ir, žinoma, ne išklausąs.... Lietuvių kalbos išjuokimas yra jau teip toli nužengęs, jog ir patįs lietuviai, kurie dar tą kalbą vartoja, vartoja ją tik namie, o išeję kur tolyn, kelionėn, gėdydamiesi, kad kas juos lietuviais, taigi *pagonais* ne vadintų, stveriasi, kiek galėdami, lenkų, o daugiausei gudų kalbos, ir jeigu juos kas poniškai apsirėdęs, koks ponas, lietuviškai užkalbina, tai jie mįslydami, kad juos nor' išjuokti, lietuviskai ne atsiliepia, tik gudiškai. Didžiausią neapykantą, lietuvių kalbai išrodomą, randame didžiausiame lenkomanų lizde, Vilniuje, kur mų-

cerdotes confessionalia, armabant multiloquas vagabundasque devotulas, caece suis patribus spiritulibus obedientes, divulgantes quam insipientissimas calumnias, falsos sermones, excitantes cives contra sic dictos „litvomanos". Nihil peius esse potest quam profanum vulgus contra aliquem excitare, eiusque pasionibus, superstitionibus, praeconceptis opinionibus abuti!"

Vilnae, excepta parvula S. Nicolai ecclesia, ubi lithuanice orationes fiunt, qua de re postea dicetur, sicuti in ecclesia cathedrali, ita et in aliis, dominat exclusive lingua polonica, quamquam plurimi vilnenses catholici lithuanicam linguam intelligunt eaque utuntur. Apud capellam Ostro-Bramensem ac Calvariae, quo quamplurimi Lithuani quotannis proficiscuntur, lithuanice per interpretes tantum, saepissime judaeos, cum parochis loci colloqui possunt. Canticum „Sanctus Deus" in ecclesiis lithuanicis cantatur polonice; propterea in supracitato „Directorio" usque ad an. 1904 in parte „Ordo supplicationis in ecclesiis Vilnensis cantandae" textus cantici „Sanctus Deus, sanctus fortis. sanctus immortalis" imprimebatur latine, polonice, germanice et russice (sic!!) (pag. 130—138), non tamen lithuanice.

A supra dicto polono chronicario Stryjkowski, notum est nobis, quod, introducto apud nos in Lithuania catholicismo, a principio Deus vocari solebat „Polonorum Deus", uti fortior, quam Lithuanorum paganorum Deus. Similem huic intelligentiam usque hodie sacerdotes poloni apud plebem sustentant, dicentes religionem catholicam „polonicam religionem", linguam polonicam „catholicam linguam" esse, interdumque despicientes aperte omnia quae lithuanica sunt. Haec sententia non solum apud sacerdotes polonomanos viget, sed inter plebeos est latissime divulgata. Persaepe auditur lithuanicam linguam „paganam", „barbaram", „incultam" vocari; hac in lingua orantes, iuxta sententiam polonomanorum, a Deo nec intelliguntur, nec exaudiuntur... Tam magnus est lithuanicae linguae derisus, ut Lithuani, qui sua lingua adhuc utuntur, extra domum lithuanice loqui erubescant, ne pagani putentur; et si aliquis, praesertim nobilior, eos lithuanice alloquitur, putant se derideri, et non lithuanice, sed russice respondent. Maximum despectum linguae nostrae invenimus in maximo vetustissimoque polonisatorum asylo-Vilnae, ubi famuli et famulae lithuanicae originis a polonomanorum familiis horrendissimo modo, systematice polonisantur per linguae nostrae derisum.

Deridebantur lithuanicae preces, precum libelli, nomina et cognomina ita, ut temporis de-

sų žmones polonisatorių šeimynose kaipo tarnus, tarnaites biaurausiu budu, systematiškai lenkinama, išjuokiant jų kalbą, jų lietuviškus poterius, maldaknįges, vardus ir pavardes, taip kad su laiku silpnesnių tautiškų jausmų lietuviai, po įtekme ilgai duruoiančios lenkinimo suggestijos budami, su laiku į *naujalenkius* pavirsta, ne retai gėdydamiesi savo tautiškos paeigos ir savo kalbos....

Nelaimingoje mųsų tevynėje lenkai mokėjo, kaip matome, pasinaudoti netik iš katalikų bažnyčios, bet ir iš mokyklos.

Jau jeigu lenkų kunįgija, su pašalpa religijos, kurią jie kaipo kokį instrumentą teip ilgai vartojo praplatinimui žemiško tikslo — politiškos Lietuvoje įtekmes, visados stengėsi, o ir mųsų laike stangiasi išnaikinti „pagonišką“ lietuvių kalbą, tai ir iš lenkiškoje dvasioje vedamosios mokyklos ne menką mokėta šitame dalyke sau naudą išgriebti. Lietuvių kalba, kaip paminėta, naudotasi katalikystės platinimui tik tulą labai trumpą laiką, iki duravo nuo protestantismo paojus. Mųsų mokykla, nuo pradžių-pradžios dvasiškijos valdoma, turėjo visados grynai lenkišką karakterį: ji visados buvo tik lenkiška fabrika, nieko gero lietuvių tautystei ne padariusi, o turinti tik tikslą juos sulenkinti ir juosna lenkų patriotismą įkvėpti. Vilniaus dvasiškojoj akademįjoj, per ilgas metų eilias lenkiškųjų jezuitų valdomoj, kaip vėliaus ir universitete, kultivuota labai lenkų dvasią ir kalbą, ale niekados ne mokinta lietuvių kalbos. Jei jau labai ilgai lenkų mokykla temdino lietuvių, kaipo atskiros tautos, susipratimą, tai, reikia pripažinti, ir iš šito dalyko lenkai mokėjo pasinaudoti, kaip jie pasinaudojo ir iš politiškųjų mųsų tėvynėje atsitikimų, įpač revoliucijos 1830-31 ir 1863 m., kuri tik lenkininkams aut gero išejo, nes ji tik sustiprino polonisacijos darbą Lietuvoje.

Sulig 1865 m., kada pas mus įvėsta mokyklosna rusų kalba, Lietuvos mokyklose vislab išguldoma buvo lenkų kalboje, o niekur ne buvo išguldoma liėtuvių kalba. Dvasiškose vyskupysčių seminarijose klierikų lenkinimo budas liko ir iki šios dienos, tik ne prigulmei nuo pačios mokinimo systemos, pastarame laike vis labyn apsireiškiant lietuvių tautiškamjam atgijimui, ir iš šitų, pilnų dar lenkų dvasios, seminarijų—įpač Kaune ir Seinuose—pradėjo išeiti kunįgai lietuviai, pilni tautiškos sąmonės. Tik Vilniaus seminariją mokėta visokiu budu sulig šiol' apsaugoti, kad į ją neįsibriautų mųsų laiko lietuvystės dvasia, ir uolei paturėta joje lenkiškąją tradiciją. Kuomėt' Kauno ir Seinų seminarijose

cursu, debiliores quoad nationalem egoismum Lithuani, sub influxu longe durantis polonisatorum suggestionis manentes, neopoloni fiant atque haud raro suam nationalem originem et linguam negent.

In nostra oppressa patria polonos suos ad fines non solum ecclesiam, sed etiam scholas adhibuisse patet.

Si iam clerus polonus, religionis ope, qua ille, uti instrumento quodam, per longinquum tempus utebatur ad assequendum finem saecularem, valorem nempe politicum in Lithuania, — semper curabat hodieque curat extirpare lithuanorum linguam „paganam“, etiam ex schola in polonico spiritu gesta non parvum lucrum commoditatemque obtenuit. Lingua lithuanica, sicut iam dictum est, sollummodo tunc erat in usu ad catholicam religionem propagandam, quando a protestantismo periculum fuit. Schola nostra, ab ipso principio a clero omnino dependens, semper polonicum characterem praeseferebat: illa fuit solum polonica fabrica, nihil boni Lithuanorum nationi fecit, semper tetendit ad id, ut Lithuani polonisarentur eisque polonicus patriotismus inspiraretur. In academia spirituali Vilnae longo temporis decursu ac posterius in universitate semper polonicae tendentiones ac lingua colebantur, lithuanicae vero linguae nunquam locus fuit. Si iam diuturno tempore Lithuanorum, uti nationis, in schola a polonis obscurabatur intellectus ac omnimodo impediebatur eorum culturisatio separativa, per se patet polonos etiam politicas in nostra patria res gestas scopo suo accomodasse: revolutio nimirum an. 1830—31 ac 1864 sollummodo polonisatoribus profuit, quia polonisationis opera in Lithuania corroboravit.

Usque ad an. 1865, scilicet usque ad introductionem in scholas nostras linguae russicae, in scholis Lithuaniae omnia docebantur polonice, nullibi lithuanice. In spiritualibus dioecesium seminariis alumnorum polonisationis modus usque hodie viget, attamen independenter ab educationis systemate, ultimis temporibus magis magisque Lithuanorum nationali exsurrectione oriente, etiam ex his seminariis, adhuc polonomania plenis, videmus novos sacerdotes Lithuanos, zelus nationalis plenos, praecipue Caunae et Seinis prodeuntes. Tantum Vilnae seminarium caute est usque hodie custoditum, ne a patriotismo Lithuanorum visitaretur et ut pervetusta polonica traditio intacta servetur. Caunae et Seinis in seminariis, quamquam modo privato, attamen linguam lithuanicam alumni

pastaraisiais metais įvesta—nors privatiškai—išguldinėjimas lietuvių, kunigams teip reikalingos kalbos, Vilniuje nėt iki šiol' ta kalba, tarytum, koki biauri epidemiška liga seminarijon nebuvo įleista. Kada lapkričio mėnesije 1905 m. mokintojas J. Jablonskis, tulų klierikų prašomas, nors privatiškai išguldinėt' jiems tą kalbą, buvo pas J. M. vyskupą Roopą nuėjęs pasiteirauti, šitas kategoriškai atsakė, ne noris, kad seminarijon įeitų, drauge su taj' kalba, ne geistina seminaristams dvasia ir kad įvedimui tos kalbos dar neatėjąs laikas. Kada Rusijos caras d. 17 (30) spalių m. išleido viršiausį manifestą, kuriuomi tapo leista išguldinet' lietuvių kalbą visose mokyklose, Vilniaus lietuvių-tėvų deputacija, kuri buvo visose vietinių gymnasijų direkcijose apsilankius ir visur meilinga priėmimą radus, atvyko ir vyskupystės seminarijon, jos rektorius, pralotas Baiko, ne tik deputacijos ne priemė, bet nė į akis jos neprisileido! Lietuvių deputacija, namon sugrįžusi, priversta buvo savo reikalavimus, kaslink lietuviškos kalbos, tik raštu seminarijos rektoriui pranešti.—Kad ir patiems seminarijos profesoriams visai *svetima* yra lietuvystė—nereik nė kalbėti: jie visi lenkų dvasios žmonės.... Noris, tokiu budu, lenkiškoji kunįgija Lietuvoje, užmiršdama evangelijos žodžius, kad Dangaus karalystė ne iš šio svieto, dar vis per bažnyčią agituoja lietuvių tarpe apie „lenkų“ karalystę ir platina pas mus, kaip matysim, biaurią demoralisaciją, bet pastarame laike lietuvių tautiškoji samonė vis labyn ir labyn iš ilgai duruojančio snaudulio bunda ir reikalauti pradeda daugelije parapijų, kaip Vilniaus vyskupystėje, teip ir Žemaitijoj, išmetimo nesuprantamos, svetimos jiems, iš bažnytinių pamaldų kalbos ir jos vieton įvedimo lietuviškosios. Šitame tačau dalyke lietuviams Vilniaus vyskupystėje, o iš dalies ir Žemaitijoj', prie debartinio dalykų stovio, regis, dar teks ilgai kovą vesti su lenkomanų kunįgija, ne norinčia šalin atmesti paveldetosios, tradicijos keliu, bažnytinės lenkinimo systemos.

discunt; Vilnae usque ad tempus postremum haec lingua, uti horribilis epidemia, non erat admissa in seminarium. Cum mense septembri an. 1905 professor J. Jablonskis, alumnis petentibus, uti sibi lithuanica lingua etiamsi modo privato, explicaretur, ab episcopo Roop orabat congruem consensum, episcopus cathegorice respondit sese timere, ne cum lingua lithuanica aliquid inacceptabile in seminarium introducatur, asseruitque huic quaestioni adhuc non venisse tempus. Cum Russiae imperator d. 17 (30) octobris manifestum publicavit, permittentem docere linguam lithuanicam omnibus in scholis, Vilnensium Lithuanorum parentum deputati, ab omnibus gymnasiorum directoribus honetissime recepti, etiam rectorem seminarii praelatum Bajko adire voluerunt, qui deputatos non solum non recepit, sed etiam videre recusavit! Lithuanorum deputati, domum reversi, coacti erant suas postulationes in scriptis rectori transmittere. Quod etiam seminarii professoribus lithuanorum res sunt alienae, neque probare necesse est: omnes illi sunt corpore et spiritu polonomaniae pleni. Etiamsi, hoc modo, clerus polonophilus in Lithuania, doctrinae evangelii, quod regnum coelorum non est de hoc mundo, oblitus, adhuc per ecclesiam „regnum polonicum“ praedicat et abominandam demoralisationem, apud nos, ut videbimus, divulgat, tamen ultimis diebus magis ac magis lithuani ex diuturno somno surgunt et, suorum iurium conscii, in nonnullis parochiis tam in Vilnensi dioecesi, quam in Samogitia, iam postulant, ut sibi aliena ac ignota lingua polonica ex ecclesiis expellatur eiusque loco introducatur lingua lithuanica. Hac tamen in re in dioecesi Vilnensi, partim etiam in Samogitia, hodierno in rerum ordine, adhuc diuturna pugna praevidetur cum polonophilo clero, qui nolit vetustis traditionibus se abdicare ac polonisatioi nis systema ex praxi amovere.

Sventasis Tėvai!

Kad parodyti š. Apaštalų sostui lenkinimo budą, lenkystės mųsų bažnyčioje prilaikymą ir karakterį lietuvių kovos prieš savo prispaudėjus, savo tautystės naikintojus, męs skaitėme reikalinga paduoti čion nors trumpą eilę patikrintų iš lenkininkų kunigų veiklumo faktų, kurie išsplės, rodos, užtektinai šviesos ties tuomi nelai-

Sanctissime Pater!

Ut Sedi Apostolicae polonisationis remedia ac ratio, polonomaniae in ecclesiis protectio ac Lithuanorum luctaminis contra suos oppressores, nationalitatisque suae exstirpatores character monstretur, ratum necessariumque duximus saltem parvam seriem factorum ex polonomanorum sacerdotum rebus gestis conscribere, quae facta,

mingu, nelemtu klausimu apie viešpatavimą lenkų kalbos mųsų lietuviškose bažnyčiose.

Apie phanatismą lenkininkų kunįgų Vilniaus vyskupystėje aiškiausei kalba sekantiejie faktai, kurie teipogi patvirtina, jog lenkams rupi ne lietuvių dvasiškasis apšvietimas ir išganymas, bet tiktai politika.

Buvęsis Lydos vikarijum kun. Ignotas Šopara apgarsino ne senei labai įdėmų „Apskelbimą", dieną 12 spalinio 1902 m. rašytą, ir tuometiniam (1902—4) Vilniaus vyskupystės Administratoriui pralotui Franckewicz'iui, kaip ir „Rymo katalikų dvasiškajai Konsistorijaj" Vilniuje pasiunstą. Tame dokumente *) jis, terp kito, sako: „Mano didžiai lenkiamoji augštesnėji dvasiškoji valdžia antrą kartą atstatė manę nuo lietuviškųjų parapijų klebonystės: Kalvių (Trakų pav. ir dekanate) ir Labanorių (Švenčionių pav. ir dekanate) ir paskyrė baltrusiškųjų parapijų vikarium, nors aš nieku nėsiu prasikaltęs.

„Nepaisydamas to, ir visuomet budamas paklusnus dvasiškajai vyriausybei, lygšiolei kentėjau ir tylėjau, tik Dievui pavedžiau savo nuoskaudą ir laukiau patogesnio laiko, kad atviriai apskelbčiau savo kančią. Štai toks laiks atęjo.

„Dvasiškoji valdžia atkaklei atmetė Vilniaus lietuvių prašymą, 4 d. spalių 1898 m. rašytą. Nuo to laiko aršiai ėmė persekioti lietuvius kunįgus, spausti visus lietuvius, nuolatai niekinti jų rituališkąją (bažnyčios) kalbą. Pritruko lietuviams kantrybės. Pati dvasiškoji vyriausybė privertė juos atvirai, stačiu keliu, jieškoti visuose atvėjuose teisybės. Taigi ir aš pasirįžau nuolankiai atsikreipti į ją ir, malduodamas ją teisybės, apreikšti savo nuoskaudas ir kančias.

Pirmą kartą atsatytas nuo klebonystės iš Kalvių, buvau pas musų vyskupystės p. Administratorių, norėdamas įpatiškai pasiteirauti ir su juo pasikalbėti dėl mano atsatymo. Tada kunįgas Adminstratorius prie manęs ir prie kunįgo Šekeno keturiems Kalvėčiams su ašaromis prašant jo paskirti jiems kunįgų lietuvį ir leisti melstis Dievui Kalvių bažnyčioje prigimta kalba, t. y. lietuviškai, teip atsiliepė (lenkiškai:) *„mano mieli. jei nemokatė lenkiškai ir nesuprantate, tai nedidelis daiktas: nevaikščiokite bažnyčion ir į išpažintį; aš uždarysiu bažnyčią, o parapiją priskirsiu prie kitos, tai ir bus galas,"* o į manę atsisukęs tarė: *„jei tu drįsi dar lietuviškai kalbėti su žmonėmis, tai aš tau atimsiu kunįgystę."* Tai atsitiko liepos men. 1897 m. Verkuose.

---

*) „Varpas" 1903 N 6—7; „Vienybe Lietuvininkų" 1903 N 36.

speramus, clare infelicem ac inoptatam quaestionem de dominio linguae polonicae in ecclesiis lithuanicis monstrabunt.

De phanatismo polonisatorum sacerdotum in dioecesi Vilnensi clarissime testantur facta, quae sequuntur, ex quibus etiam patet, polonis magis cordi esse res politicas, quam Lithuanorum christianitatem et salutem.

Sacerdos Ignatius Šopara, qui Lydaė vicarius fuit, publicavit characteristicum scriptum, quod d, 12 novembris an. 1902 illius temporis Vilnensis dioecesis administratori, praelato Fronckiewicz ac Rom. catholico consistorio Vilnae missum est. Hoc in documento*) inter cetera dicitur: „Valde honorati mei superiores ecclesiastici altera vice amoverunt me a parochiis lithuanicis: Calviensi (Trocensis decanatus) et Labanoriensi (Svencianensis decan.), ubi munere parochi fungebar et ut vicarium ad russorum ecclesias absque ulla causa et culpa miserunt.

„Haec non animadvertens, sed semper ecclesiasticae potestati morem gerens hodieque patienter sustinui tacuique, atque soli Deo meam iniuriam commendans, exspectabam tempus opportunius, ut aperte de persecutionibus conquerar. Ecce nunc tempus.

„Spirituales superiores cum contemptu reiecerunt Vilnensium Lithuanorum petitionem d. 4 novembris an. 1898 scriptam. Ab hoc tempore coeptum est acriter persequi Lithuanos sacerdotes, omnes Lithuanos opprimere, semper eorum linguam negligere ac despicere. Lithuanis patientia defecit. Ipsi spirituales superiores coegerunt eos aperte, via proxima, ubicunque iustitiam quaerere. Ideo etiam ego statui humiliter superiores adire, ab eis iustitiam petere ac iniurias doloresque aperire,

„Prima vice ex beneficio parochiali expulsus (fui parorochus Calvis), adivi dominum dioecesis administratorem, volens personoliter eum interogare de meae amotionis causa. Tunc d. administrator coram me et sacerdote Šekeno quatuor Calviensibus parochianis cum lacrimis petentibus, ut illis detur sacerdos Lithuanus permittaturque orare in ecclesia Calviensi lingua nativa, sc. lithuanica, sic respondere (polonice!) dignatus est: *„carrissimi, si nescitis linguam polonicam eamque non intelligitis, — est res minoris momenti: deserite ecclesiam et confessionem; ego claudam vestra[m e]cclesiam, parochiam vero alteri adiungam"*. Ad me autem conversus di-

---

(* „Varpas" 1903 N 6—7; „Vienybė Lietuvninkų" 1903 N 36.

„Toks Administratorius, tuomet kandidato į vyskupus—pasielgimas ir atsakymas didžiai pažeidė mus, kaip stabu ištiko, o man, tada dar jaunam kunįgui, visai nepratusiam ir niekuo neprasikaltusiam, įpač į galvą giliai įsidėjo. Tas atsitikimas buvo didžiausia priežastis, todėl paskutiniu laiku aš, baltrusiškųjų parapijų kunįgas, pirma Drujos vikarijus, paskui Graužiškių klebonas, patapau nebetikusiu silpnu žmogum, kaip jus sakytumete, tai yra litvomanu, nors aš nustojau buvęs lietuviškųjų parapijų kunįgu....

„Bet aš, budamas lietuviškųjų parapijų klebonu, visai ir niekuo ne esu prasikaltęs, taigi nepriderėjo mesti į manę apkaltinimo akmuo, kaip Išganytojas sako... Pasakyta: „mylėk savo artymą, kaip pats savę.“ Tuo tarpu nepildo to: priešingai matytis ir girdėtis visur, ir daugelis atsikimų patvirtina, kaip dvasiškoji vyriausybė baisiai persekioja, varžo ir niekina visą, kas tik yra lietuviško. Visur girdžiu, kaip lenkai vadina manę ir mano tautiečius litvomanais. Bet dovanok, dovanok jiems, Viešpatie, tą nuoskaudą ir aptarimą, nes nežino, ką kalba ir ką daro. Aš visai ne litvomanas, aš esu, kaip ir kiti lietuviai. Ar norite žinoti, iš kur pakilo tariamoji litvomanija, koks aš pirma buvau, o koks dabar? Atvirai pasakysiu visą teisybę, nieko neslėpdamas, nes atėjo laikas man kalbėti. Litvomaniją, jeigu ji yra šioj pasaulėj, pagimdė polonomanija, arba lenkomanija.

„O dabar aš, nemokąs kalbėti Maižesius, silpnas piemenėlis Dovydas, ganąs Viešpaties avis, uolus pildytojas įstatymų, ieškąs visur pas visus ir visame siauros teisybės.... aš besėdįs prie savo giminietės (Lenkijos) durų, maldaująs ir be atlaidos prašąs jos susimilėjimo ir teisingo elgimos su nuvargintais ir baisiai iš visų šalių prispaustais mano broliais lietuviais.

„Taigi atsimindamas žodžius: „prašykite, o bus jums duota, klabinkite, o bus jums atidaryta—kreipiuosi į augštesniąją valdžią ir nuo visų lietuvių vardo nuolenkiai prašau ją buti teisinga mums: be to prašau visus gerbiamuosius pralotus, kanaunikus, dėkanus, klebonus, vikarijus, žodžiu sakant, visus kunįgus teiktis mokįti vienas kitą artimo meilės: kas ciesoriaus—ciesoriui, kas Dievo—Dievui, kas lietuvio—lietuviui, kas lenko—lenkui. Lituviams duokite pilną jų prigimtosios rituališkos kalbos laisvę Dievo namuose, o kunįgams prisakykite užlaikyti ir saugoti tą laisvę.Toliaus prašau butinai patarti ir net viešai prįsakyti visiems gerbiamiemsies dėkanams, klebonams, filijalistams ir vikarijams grynai lietuviškųjų parapijų neniekinti ir nepersekioti pri-

xit: „*si tu adhuc populum lithuanice alloqui ausus eris, ego te munere sacerdotali privabo*“. Hoc contigit mense iulio an. 1897 Verkis.

„Talis administratoris, tunc temporis candidati sedis episcopalis, conversatio ac responsus omnes vulnere affecit, sicut gladio percussit, mihi autem paucos annos sacerdotio fungenti talibus non assueto et nullius culpae conscio hic casus etiam hodie magno cum dolore mirationeque in memoriam revertitur. Hoc factum maxima causa fuit, quare hodie ego russorum sacerdos, prius Drujae vicarius, deinde perochus Graužiškiensis, factus sum homo debilis, id est, lingua vestra loquendo, „litvomanus“, quamquam desivi Lithuanorum sacerdos esse

„Ulterius, non est mirandum... Sed ego, uti lithuanicarum parochiarum parochus, nulla in re sum culpabilis, quare non expedivit lapidem accusationis in me mittere, uti Salvator dicit... „Dictum est: diliges proximum tuum, sicut te ipsum.“ Interea hoc non observatur: e, contra, videmus et audimus ubique et plurimis factis probatur spirituales superiores persequi ac despici omnia, quae lithuanica sunt. Ubique audio a polonis me ac meam nationem „litvomanos“ vocari. Sed parce, Domine, parce illis hoc crimen, quia nesciunt, quid dicunt et faciunt. Ego non sum „litvomanus“, sed, uti et ceteri, lithuanus. An vultis scire, unde orta sit sic dicta litvomania et quis ego antea fuerim et qualis hodie sim? Aperte dicam veritatem, nihil occultando, quoniam venit tempus mihi loqui. Litvomaniam, si haec existit, polonomania peperit.

„Et nunc ego, ut Moyses eloquentia non praeditus, debilis pastor, ut David, custodiens oves Domini, strenuus praeceptorum observator quaerens semper, apud omnes et in omnibus strictam iustitiam, ego sedendo iuxta meae cognatae (Poloniae) portam rogo et sine intermissione oro, ut misereatur iusteque tractet omni ex parte repressos omnique modo hodieque attritos fratres meos—Lithuanos.

„Ideoque verborum memor: petite et accipietis, pulsate, et aperietur vobis, ego adeo spirituales superiores et omnium Lithuanorum nomine humiliter peto eos, ut sint erga nos iusti; praeterea peto omnes praelatos, canonicos, decanos, parochos et vicarios, verbo—omnes sacerdotes, ut alterutrum amore proximum doceant: quod est caesaris, redde caesari, — quod est Dei — Deo, quod est Lithuani — redde Lithuano, quod est Poloni — Polono. Date Lithuanis plenam eorum linguae nativae libertatem in domo Dei, praecipiteque sacerdotibus hanc

gimtosios lietuviškos kalbos, o priešingai laikyti visas maldas, kaip antai: evangeliją skaityti, pamokslus sakyti, visas šv. sakramentų apeigas apvaikščioti, giedoti ražančių ir kitas bažnyčios giesmes, prigimtaja, rituališka „lietuviška kalba," o grynai lenkiškose ir baltrusiškose parapijose—lenkiškai.

„Jau XX amžiaus civilizacija, apšvietimas ir politika reikalauja, idant visa dvasiškoji valdžia prisilaikytų tokios tvarkos ir žiurėtų teisybės. Jei augštesnėji dvasiškoji valdžia teisingai elgsis su visais, tada, kaip bematant, išnyks terp mųsų neapykanta: polono—arba lenkomanų ir litvomanų. Tu ir jis—litvomanai, o tu, ans ir jųs—visi lenkomanai. Tuomet visai išnyks negeistinas tautų įnirtimas, prasidės abiejų tautų meilė ir bus santaika terp dvasiškijos, užstos bažnyčiose ramybė. Tada iš tiesų bus galima pasakyti šiais žodžiais: „o quam bonum et iucundum est habitare, fratres in unum" t. y. kaip gera ir malonu gyventi, broliai, vienybėj...."

Tas pats Vilniaus vyskupystės administratorius, siunsdamas Meišagalos parapijon jauną kunįgą Petrulį uždraudė jam, kad ne įvestų bažnyčion, kur tuomet' viskas buvo lenkiškai, kokios „naujos" tvarkos—lietuviškų pamokslų ir pamaldų, tačau lietuvis kunįgas, radęs parapijoje 23 lietuvių kaimus, turėjo lietuviškus pamokinimus įvesti. *)

Ir į Eišiškių parapiją siųsdamas kun. Sintautą, pralotas Franckievičius įsakęs jam, kad ne leistų savo kunįgui kamendoriui užvesti *naujei* lietuviškų pamaldų ir pamokslų.

Tasai pats pralotas, vyskupystės valdymo laike, daugel kartų ir kitose bažnyčiose yra nubaudęs kunįgus kamendorius ir klebonus lietuvius už skelbimą Dievo žodžio žmonėms lietuviams suprantomoje, jų prigimtoje, kalboje.

Ne tik paminėtasis čion pralotos, bet ir kiti Vilniaus kapitulos sąnariai, turėdami vyskupystėje įtekmę, leisdavo sau persekioti lietuvių kalbą bažnyčioje. Teip Benekainių bažnyčioje, Lydos pavieto, kun. Ign. Kazakievičius, kelias šventadienes, šalyp lenkiškos buvo bandęs skaityt' evangeliją ir lietuviškai, ką jam pral. Baiko, seminarijos rektorius, ir uždraudęs. Panašių atsitikimų ir daugiaus yra žinoma. **)

Ir apie buvusį Vilniuje vyskupą Žvėrawiczių, labai protegavusį Lietuvos bažnyčiose lenkystę, yra žinoma, kaip nepatogei jis pasielgdavęs su lietuviais. Jojo laike, jeigu lietuviai, varginami

*) „Viln. Žin." 1905 N 155.

**) „Viln. Žin." 1905. N 186, 199, 200, 201.

libertatem observare. Ulterius peto, ut admoneantur et aperte mandentur omnes decani, parochi, filialistae et vicarii lithuanicarum parochiarum, ut linguam lithuanicam despicere et persequi cessent, ac, e contra, in superaddito cultu divino, uti: evangelii lectione, concionatione, sacramentorum administratione, s. Rosarii aliorumque hymnorum ecclesiasticorum decantatione lingua nostra, lithuanica adhibeatur, in ecclesiis vero polonorum ac russorum — lingua polonica.

Jam XX aevi civilisatio, educatio ac politica postulant, ut omnis spiritualis superior hunc ordinem observet et a iustitia non declinet. Si spirituales superiores iuste omnes tractarent, cito odium inter sic dictos polonomanos et litvomanos cessaret, Hic et ille — litvomani sunt, tu autem, iste et vos — omnes polonomani. Tunc auferetur periculum odii inter duas nationes, incipiet regnare amor et inter sacerdotes ac in ecclesia pax erit. Tunc re vera dici poterit: „o quam bonum et iucundum est habitare, fratres, in unum".

Hic ipse dioecesis administrator, mittens Meišogalam novum sacerdotem lithuanum, Petrulis, interdixit, ne hic aliquid in ecclesia innovet, ex. gr. ne lithuanice praedicet vel orationes permittat. Sed hic sacerdos — Lithuanus, inventis 23 Lithuanorum vicis, lithuanice concionationes introducere debuit*).

Et ad Eisiškiensem ecclesiam sacerdotem Sintautas mittens, praelatus Fronckiewicz mandavit, ut vicario non permitteret introducere orationes concionesque lingua lithuanica.

Idem praelatus, dioecesim administrans, non semel punivit plebanos et vicarios etiam in aliis ecclesiis eo, quod praedicabant populo lingua intelligibili, sc. lithuanica.

Non solum hic citatus praelatus, etiam alia capituli Vilnensis membra, valore in dioecesi gaudentes, lithuanicam linguam in ecclesiis persequi sibi permittebant. In ecclesia Bieniaconiensi (in Lydae circulo) sac. Ign. Kozakiewicz aliquot diebus dominicis post evangelium polonice lectum, lithuanice perlegit; quod rector seminarii prael. Bajko illo severe interdixit. Similia facta sunt quam plurima**).

Inter omnes constat etiam d. Zwierowicz, episcopum Vilnensem, qui magnus polonomaniae fautor fuit, Lithuanos pessime tractasse et, re vera iis petentibus, ut sibi sacerdos linguam lithuanicam callens, loco poloni sese despicien-

*) „Viln. Žin." 1905 N 155.

**) „Viln. Žin." 1905 N 186, 199, 200, 201.

ir skriaudžiami nuo lenkininkų klebonų, atkeliaudavo Vilniun prašytų vyskupo, idant sugrąžintų atimtą jiems kunįgą lietuvį, arba paskirtų kitą, mokantį lietuviškai, tai retai kada jų išklausydavo. Vyskupas Žvėraviczius prašantiems lietuvio kunįgo žmonėms tankei šiaip atsakydavo lenkiškai: „Jeżeli wy nie umiecie po polsku, to ja każę wasz kosciól zamknąć"... Apie vieną Vilniaus kapitulos pralotą, turintį pretensiją tapti Vilniaus vyskupu, yra žinoma, kad jis, vienai lietuviai tarnaitei ant mišių rublių duodant ir lietuviškai į jį kalbant, apmaudingai atsakęs: „precz mi ze swoją swinską mową! Jak się nauczysz po polsku, przyniesiesz na mszę"...

Toksai barbariškas pasielgimas su lietuvių kalbos tiesomis bažnyčioję ne tik aukštesnėsės vyskupystės valdžios buvo varomas; ir žemesnioji kunįgija sekė savo perdėtinių pėdomis. Teip vasarą 1905 m. „Vilniaus Žiniose" buvo paduota tikra, nuo ištikiamų žmonių užrašyta, žinia apie Vidzeniškio kleboną, Grzybovskį, kuris iš sakyklos savo klausytojams lietuviams bažnyčioje sakęs lenkiškai: „Jesli wy, chamy, nie chcecie sluchać polskiej cywilizowanej mowy, to idzcie z kosciola"... Rudenij to pat meto buvo plačei rašyta lietuviškuose ir lenkiškuose laikraščiuose *) apie lenkų kunįgą Zahorski, kursai 8 metus gyvendamas lietuviškoje Beniakainių parapijoje, nusidavė ne žinąs ten apie lietuvių ir jų kalbos buvimą, sakinėjo visados pamokslus lenkiškai, o žmonės, kurie norėjo su juomi susinešti, išpažintį atlikti, turėdavę nors kiek gudiškai išsimokyti, kad su kunįgu susikalbėtų. Kada laikraščiuose pakilo trukšmas apie šitą lietuvių lenkintoją, veliaus kaipo dekaną į Varnėnus iškeltą, kun. Zahorski apgarsino lenkų laikraštije „Kuryer Litewski" jo paties sustatytą, su parašu 135 žmonių, protokolą, kur buvo sakoma, kad jie, Zahorskio šalininkai, ne reikalaują lietuviškų pamaldų bažnyčioje; tačau, kada šito lenkininko vieton į tą parapiją perkelta kun. Jankevičių, šis atrado parapiją beveik grynai lietuvišką. Teip lygei ir paminetojoj aukščiau Kazakiškės, lietuvių apgyventoj', parapijoje lenkų kunįgas J. Bobkewiczius, 56 m. amžiaus, nesuprantantis nė žodžio lietuviškai, tenai perkeltas, iš pradžios kvietė pas savę trijų kaimų (Bakšta, Padvarancai. Kamanai) gyventojus lietuvius, senus ir jaunus, ir juos mokino lenkiškos kalbos, ale tolyn matydamas, kad iš to mokslo nieko nebeišeis, visai paliovė mokinęs ir pradėjo, paprastu budu, iš sakyklos naudotis, lenkiškus pa-

*) „Kuryer Litewski" 1905. N 8—13.

tis et odio linguam lithuanicam habentis, designeretur, rarissime satisfactum est. Episcopus Lithuanorum delegatis saepissime respondebat polonice: „si vos linguam polonicam non intelligitis, ego mandabo, ut vestra ecclesia claudatur".

Notum est unum capituli Vilnensis praelatum, qui se dignum qui cathedram episcopalem ascenderet existimabat, cuidam ancillae lithuanae rubellum pro stipendio missae sibi offerenti atque se lithuanice alloquenti, indignanter dixisse: „apage simul cum tua suili lingua; quando diceris polonice loqui, tunc offeres stipendium pro missa".

Tam barbara et iniuriosa lithuanici sermonis tractatio in ecclesia non solum apud dignitates in usu fuit; etiam simplices sacerdotes non declinabant a superiorum exemplo. Verbi gr. 1905 an., in „Viln. Žin." fide digni testes referunt, parochum Vidzeniškensem d. Grzybowski, ex ambone concionando polonice effutise: „si vos, *chami* (plus quam „plebei") cultam liuguam polonam audire non vultis, egredimini de ecclesia!" Eodem anno quam lithuanicae, tam polonicae ephemerides*) multum scripserunt de polono sacerdote, Zahorski, qui 8 annorum spatio Bieniaconiensem lithuanicam parochiam regens simulabat, se nihil de Lithuanorum vel lithuanicae linguae existentia scire et semper publice confitebatur, se polonice verbum Dei praedicare atque a parochianis saltem russicae linguae scientiam exigere, ut secum in variis negotiis v. c. in s. paenitentiae tribunali etc. colloqui possint. Cum iam in scriptis periodicis contra hunc Lithuanorum per ecclesiam polonisatorem protestabatur, Zahorski, Vornianensis decani officio obtento, in polonica ephemeride „Kurjer Litewski" *) publicavit a 135 eiusdem farinae suis adoratoribus articulum subscriptum, in quo asserit lithuanica lingua in sua ecclesia non esse opus, at eius successor, sacerd. Jankevičius, Bieniaconiensem parochiam pure lithuanicam invenit. Simili modo sacerd. Bobkewicz, 56 annum aetatis agens, nullum verbum lithuanice intelligens, lithuanicae Kazakišciensis parochiae parochus factus, primo tentavit vulgum polonice edocere invitabatque ad se parochianos (de vicis Bakšta, Padvarenciai, Kamanai) hunc in finem; sed postea, videns nihil cum sua privata „propaganda" profecturum esse, ratum habuit hoc systema derelinquere et modo consueto, ex ambone, per praedicationem verbi Dei „plebem" polonisare coepit. Sic satis longe duravit. Lithu-

*) Kurjer Litewski" 1905, N 8—9

mokslus nesuprantantiems žmonėms sakydamas. Teip duravo gana ilgą laiką. Kada pereitais metais imta nagrinėti kunįgų-lenkininkų darbus laikraščiuose, kun. Bobkewicz'ius, regis, kad parodyti, jog ir jojo lietuviškoj' parapijoje lietuviškoji kalba ėsanti nepažinstama, padarė, kun. Zahorskio pėdomis sekdamas, teipogi „Protokól uchwały zebrania parafjan Litwinów i Polaków", žinoma jų vardan, ir lenkų laikraštije „Kuryer Litewski"*) apgarsino. Tame protokole su kunįgo parašu buvo pasakyta, kad jo parapijonai" „wierni synowie praojców naszych" (sic!), norį paturėti „wiekowe tradycje niegdys slynnego klasztoru OO. Dominikanów w Poporcjach, w którym to kosciele, jak i w Kazakiskiej filji od wieków odprawialo się dodatkowe nabożenstwo i glosilo slowo Boże w ojczystym języku polskim"—ir tai grynai lietuviškame krašte—todėlei jie Bobkevicz'iaus žodziais ir meldžią „aby zachowac narodową jednosc w związku z pokojem, jak naucza S. Pawel" (sic!), kad ne įvyktų nė kokių permainų jų parapijos bažnyčioje ir kad lenkiškoji kalba lietuvių bažnyčioje vėl liktų, kaip seniau kad buvo („jak bylo na początku, tak i teraz, tak i zawsze i na wieki wieków. Amen").

Sunkų butų surinkti ir surašyti visus faktus apie barbarišką, nekrikščionišką pasielgimą lenkų kunįgijos su lietuvių tauta ir apie tą bjauriausią neapykantą, lietuvių kalbai išreiškiamą. Kad vislab tai karakterisuoti, kaip lenkų kunįgai šovinistiškai žiuri ant savo kalbos platinimo lietuvių tarpe ir lietuviškosios niekinimo, privesti reikia dar ir sekantį, visoje Lietuvoje žinomąjį, atsitikimą. 1901 m., iš priežasties bažnytinio jubilėjaus, daugiur Lietuvos bažnyčiose pastatyta paminklinius kryžius su pritinkančiais parašais. Šėtų parapijoj', Žemaitijos vyskupystėje, d. 20 rugpiučio pašventinta tokį jau kryžių atminimui 100 metinio jubilėjaus su lietuvišku parašu: vietinis klebonas, Sokolowski, liepė tą lietuvių kryžių atplėšti ir iš bažnyčios išmesti: jisai dabar, d. 15|28 kovo 1902 m. Ryman, kaipo *corpus delicti*, išsiunstas, rodos, randasi Vatikano muzejuje. Tame pat' mete panašei atsitiko ir Vilniuje. Lietuviai Gedimino sostapylėje, Vilniuję, gavę S. Mikalojaus bažnytėlę ir ją atnaujinę įmurijo jubilėjaus kryžių su lietuvišku parašu sienoje, iš kur jis, vyskupai liepiant, buvo išmestas ir tik aštriam lietuvių protestui kilus, vėl atgalios įmurytas!

Kada apie 1870—80 metus pradėjo Vilniaus

*) 1905 — N 36.

anicis periodicis scriptis polonomanorum sacerdotum operationes indagantibus, sacerd. Bobkiewicz iam a Zahorski monstrata via in „Kurjer'o Lit." * Lithuanorum Polonorumque (sic!) nomine publicavit sibi idoneum „protocole", in quo dicitur, in eius parochia linguam lithuanicam non existere amplius. In protocolie a sacerdote subscripto, asseritur parochianos „optimosque protoparentum nostrorum filios" volere sustentare „veteres traditiones Dominicanorum ordinis, olim bene noti monasterii Poporceis, in cuius ecclesia, uti et in ecclesia filiali Kazakišcensi ab immemoratis temporibus officium peragebatur verbumque Divinum praedicabatur lingua *paterna* polonica" — quapropter Bobkewiczi verbis petitur, „ut servetur unitas nationalis in vinculo pacis, sicut s. Paulus docet" (sic!), ut nullae mutationes in eorum parochianam ecclesiam introducantur et lingua polonica in Lithuanorum ecclesia maneat, sicuti usque dum erat („sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in saecula saeculorum. Amen.")!

Perdifficile esset conscribere omnia facta de barbara, achristiana lithuanicae nationis tractatione a sacerdotibus polonis de horrendo odio eorum in linguam lithuanicam. Ut tamen characterisetur, quousque sacerdotes poloni phanatice operantur ad divulgandam linguam polonicam inter Lithuanos lithuanicamque exstirpandam, citabimus sequens factum in tota Lithuania vel optime notum. An. 1901. iubilei ecclesiastici causa, in pliurimis Lithuaniae ecclesiis fundatae sunt cruces in iubilei memoriam cum inscriptionibus congruis. In dioecesi Samogitiensi Šetis die 20 augusti etiam est benedicta talis crux cum lithuanica inscriptione; loci parochus, Sokolowski, hanc crucem ex ecclesia eicere iussit: haec crux d. 15 (28) martii an. 1902 „uti corpus delicti" missa est Romam inveniturque verisimiliter in museo Vaticano. Eodom anno similis casus erat Vilnae. Lithuani in Gedimini regis urbe, s. Nicolai ecclesiola recuperata eaque restaurata. crux iubilei in memoriam parieti affixa est lithuanica cum inscriptione et postea, mandante episcopo, ex ecclesia est eiecta. Sollummodo Lithuanis audacter protestantibus, haec crux est ecclesiae restituta.

Cum circa an. 1870—80 in dioecesi Vilnensi sacerdotes Lithuani inveniri coeperunt, qui conati sunt introducere linguam lithuanicam in ecclesiam, ut inter fratres suos superstitiones atque iu rebus fidei obscurantiam exstir-

*) 1905 — N 36.

vyskupystėje atsirasti lietuviai kunįgai, kurie užsimanė įvesti lietuvišką kalbą bažnyčion, idant savo brolius iš prietarų temsenybių išliuosuoti ir lengviau prie tikrojo krikščioniško gyvenimo patraukti, teko jiems čion ne menkai nuo savo bažnytiškos valdžios nukentėti. Teip a. a. kun. Gimžauckas, Vienožinskis, Burba ir k. buvo smarkei, policijai šelpiant, persekiojami, iš lietuviškųjų parapijų į gudiškasias kelstomi ir tuli iš jų, kaip kun. Al. Burba, priversti buvo nuo persekiojimų net Amerikon išbėgti.

Tuomet' dar *visose Vilniaus vyskupystės bažnyčiose viešpatavo tik lenkų kalba.* Koksai tuomet' lenkinamųjų lietuvių buvęs krikščionystės stovis, aiškiausei liudija toki faktai, kad tenais po kaimus kunįgams kalėdojant ir klausiant lenkiškai: „wiele jest bogow“?, žmonės: „cztyrnascie“ atsakinėdavę.*) Teipogi terp kunįgų yra plačei žinomas atsitikimas, kad Lučajų sugudėiusioje parapijoje, vienam kunįgui paklausus: „czy jest jeden Bog, czy wiele“?, žmogus atsakęs, kad dievų daug ėsą, o kada kunįgas paragino, kad jis tų dįėvų vardus paminėtų, žmogus sakęs: „Jonas, Petras, Jurgis, Jokubos“ ir k.

Ne geresnis buvo tuomet' ir katalikų bažnyčios padėjimas Vilniaus vyskupystėje, įpač ją pralotui Žilinskiui valdant. Apiė šitą laiką rašo kun. Burba:**) „Gyveno pirm keleto metų garsus plątintojas maskolinimo ir naikintojas katalikiškų bažnyčių pralotas Žylinskis; po jo valdžia lietuviai turėjo neišpasakytą persekiojimą bažnytiniuose dalykuose, nes retai kuri parapija gaudavo lietuvišką kunįgą, su kuriuomi sanžinės dalykuose galėtų lietuviškai susišnekėti.

1882 m. kada tapiau išsventintas per vyskupą Beresnevyčių, valdytoją Žemaičių vyskupystės, nustumė manę už kamendorių į lietuvišką parapiją, vadinamą *Žasliai*, kame gyveno klebonas, kunįgas Smigiro, nei žodžio nesuprantąs lietuviškai. Vienok su lenkiška kalba jis pildė visus dvasiškus reikalus savo parapijonams. Vieną sykį klebonas man skundžiasi, jog ėsą labai daug žmonių, kurie pasakę „pagarbintas“ lenkiškai, pradeda tiktai šveplioti taip, jog nėko negalima suprasti. Tada aš jo paklausiau: ar kunįgas klebonas nesupranta lietuviškai? Gavęs nuo jo atsakymą, kad—ne, pasakiau jam, kad tie žmonės savo nusidėjimus išpažįsta lietuviškai. Kitą syk iš nepertolo nuo Žaslių atsilanko kunįgas iš lietuviškos parapijos, nei žodžio nemokąs lietu-

*) „Nov. Vrem.“ 883 N 2638.

**) „Lietuviszkieji Rasztai ir Rasztininkai“. Tilžėje 1890. l. 211 sek.

pent ac facilius eos ad vitam vere christianam trahant, perplura a suis ecclesiasticis superioribus perpeti debuerunt. Sic — p. m. — sacerdotes Gimžauckas, Vienožynskis, Burba et alii saeculari potestate (policija) cooperante persecutione afficiebantur, ex lithuanicis parochiis in russicas transferebantur et nonnulli eorum, ut Al. Burba, in America refugium a persecutoribus quaerere coacti sunt.

Tunc temporis *in omnibus Vilnensis dioecesis ecclesiis dominabatur lingua polonica.* Qualis tunc temporis erat status christianitatis apud Lithuanos polonisatos clarissime patet ex iis, quae sequntur: tempore visitationis parochiarum fideles a sacerdotibus interrogati *polonice:* „quot sint dii“? respondebant *polonice:* „quatuordecim“.*) Similiter inter sacerdotes constat: in Luczaensi russificata parochia quemdam sacerdotem interrogantem parochianum „sitne unus Deus, an plures dii sint“? — responsum sortitum esse: „plures dii sunt“, ulterius sacerdos qnaerit: „quaenam sint eorum nomina“? — „Joannes, Petrus, Georgius, Jacobus“ et sic porro — responsum fuit.

Etiam ecclesiae catholicae status in dioecesi Vilnensi tunc temporis non melior erat, praecipue praelato Zylinski dioecesim regente. Hoc de tempore sacerdos Burba scribit: **) „Vixit aliquot annos ante notus russicismi propagator ecclesiarumque catholicarum exstirpator, praelatus Žylinski; eo regente Lithuani severe affligebantur ecclesiasticis in rebus, quoniam rare in parochiis eract sacerdotes Lithuani, quibus conscientiam suam lithuani apperire possent.

An. 1882 ab episcopo Samogitiensi sacerdos consecratus, missus sum uti vicarius lithuanicam *Žosliensem* ecclesiam, ubi officio parochi fungebatur sac. Smigiro, nullum verbum lithuanice intelligens et lingua polonica sacerdos iste omnia officia spiritulia in parochia peragebat. Quadam die parochus conquestus est, quod plures parochiani, polonice salutati „Laudetur“, etc. palpitante lingua, quae vix intelligi potest, respondent. Interrogavi illum: utrum parochus omnino lithuanice nesciat? Affirmativo responso accepto, admonui parochianos lingua lithuanica peccata confiteri. Alia vice habui occasionem loqui cum vicino sacerdote ex parochia lithuanica, qui ibi officia curatoris animarum per plus quam 10 annos peragens, nullum verbum lithu-

*) „Nov. Vrem.“ 883 N 2638.

**) „Lietuviszkieji Rasztai ir Rasztininkai“. Tilžėje 1890. l. 211 sek.

viškai, o gyvenąs tenai daugiaus nei 10 metų. Aš su minėtu kunigu įėjęs į bičiuoliškas šnektas, užklausiau jo: kaip dvasiškas tėvas klausai nusidėjimus savo parapijonų, nesuprasdamas lietuviškai? Gavau trumpą ir aiškų atsakymą: „jako gluchoniemych!“ (kaip kurčius—nebylius).—Aulink rndeniaudamas (kalėdodamas) per parapiją, radau visus parapijonus lietuviškai šnekančius (atskiriant Lietuvos ponus ir bajorėlius, arba šlektas, kurie lęnkiškai utarioja), o visus lenkiškai poterius kalbančius. Visoje parapioje radau tik dvi žmogysti, kuridvi lietuviškai poterius kalbėjo, o amžiaus buvo gana seno, nės turėjo metų apie 80. O dar kitoje vietoje viena moteriškė, užklausta nuo manęs, ar moka lietuviškus poterius? sutraukė pečius ir, dyvydamasi, atsiliepė: „Ai, kunigėli, ar tai ir lietuviški poteriai yra ant svieto! Aš mislijau, kad tiktai šnekėti galima, o melstesi reika tiktai lenkiškai.“ O kad mes pasiklausytumėmė, kaip lietuviai tenai lenkiškus poterius kalba, tai ausis užkimšime, kad negirdėti, bet nekuriems kunįgams, nesirupinantiems apie dušių išganymą, ir tokie poteriai gana geri, jeib tik ne lietuviški. Čion dėl paveizdos pridedu, išrašęs pagal žmonių kalbėjimą: „*Vina*“ Ojca i *Sina ir Duka* Sviętago *Omin.* Jezau Kristau! Ojče *nas, kuri* jest *Niebik—senci imin Toja boc volik stoja ajce niebik tak ir žiame; kleba mašiaga paušedniaga* daj nam *dzisa* i *odpušč* naša *vinia* jak i mi *odpuščaem* svoim *inavojcom,* ala nas *zbab oda* všago *žlago. Omen!* Zdrovas Pana Marija laski Božia pelna Pan *iztobą* blogoslovianas *ti mędza nievištama* i *blogoslame ovo života tego* Jezus. Svięta Pana Marija Matko Boža *molisa* zanami *grešnemi* teras i *čas godzina smerdzi* naša. Amen.— —*Vera* Boga Ojca *šik—mančaga—frachsvašaga, stvoricela Niebi i žemi. Vera u* Jezusia Kristusia sina jago jadinago *u* Pania našiago *ktorymtie pošal az duka sviantaga* Narodzivsia z Panny z Cystaj *Dziaviča,* Umęčil pod *Polskim* Pilata, ukrižoval umarl *i pagrebia.—Trecego* dnia *z martviksta* stąpil na *niebosa* siedzi u *praviča Bogo* Ojca *vachmančago* z tamtąd *napred* sądzi *živik* i *umarlik vera Duka* Sviataga *vera verik zmartvikstania zivik večna.* Amen.— —10 ciora Boga *prikarame prikazam šikarania.* Jam jest Bog *tevoj šudria ktorsin ir vime ziemi ribska* z domu nievola *Bogul, cudzul.* 1. Niebędziš bral Tvoja *šudži.* 2. Pamiętaj abyš dzien svięty svięcic Matkę svoja.— —5. nia *žobi* 6. *Dzudzu.* 7. *Ksadni* 8. *Bliznia palšivamu sviadepctva* 9. *Po žony bliznago zakazama.* 10. *ani svini, osla, slugi i služepnica jakim ona jest.*— —

anice intelligebat. In colloquio confidentiali interrogavi illum, quemodo confessiones lithuanorum excipiat? „Uti mutorum“ — respondit breviter ac clare. — Parochiam visitando mihi persuasi, omnes parochianos tantum lithuanicam linguam vita cotidiana adhibere, exceptis praediorum possessoribus et nobilibus (baioris), qui etiam polonice loqui possunt, preces tamen polonice peragere. In tota parochia inveni sollummodo duas personas iam provectae aetatis, annorum nempe 80, quae lithuanice preces scierent. Alibi quaedam mulier, a me interrogata, sciat ne preces lithuanice, mirans respondit, sese putasse in liugua lithuanica preces non existere, lithuanice loqui sollummodo posse, precari vero tantum polonice.

Et si audiremus, quam corrupta lingua polonica Lithuani precantnr, aures obturabimus, ne audiamus; sed pluribus sacerdotibus, quibus animarum salus minime interest, etiam sic pronuntiatae preces placent, quia non lithuanicae sunt. Exempli gr., hic appono polonice a Lithuanis auditas preces, quae blasphemiam sapiunt.

(Versio verbalis in textu lithuanico positarum quasi polonicarum precum: „Pater noster“, „Ave“, „Credo“, „Decalogus“, quae Lithuani recitant, est iposibilis, nam multa verba polonica ita corrupta sunt, ut significatio et sensus intelligi non possunt. Praeterea inter haec corrupta verba inveniuntur talia, quae orationi et cath. fidei doctrinae signifficationem vesanam impertiuntur (haec cursivo impressa sunt). Exempli causa Lithuanus Žoslensis, polonice signum crucis faciendo et „Vina Oica“ etc. enuntiando, dicit: „Culpa Patris et filii et furoris sancti. Omin“; „Credo“ recitando dicit Christum des furore ortum, crucifixum fuisse sub *polono* Pilato; „Decalogi“ omnia verba ita corrupta sunt, ut omnino intellegi non potest, quid significent. Ecclesiae praecepta, et septem sacramenta, latine interpretata, ita sonant: „Praecipio supra ecclesiastica; 1) *Mosi* (abest in lingua polonica, verissime significat *debet*) *s. diem dominicam ferire:* 2) *praecipus ab ecclesia;* 3) *noli nubere, nec gaudere, oleo ungimus, sacerdotalis, matrimonialis.* Septem sacramenta a Esu posita: *exquisite, eruptio post confessionem poenitentia, sancti olei unctio, fornicatio, immundities et examen conscientiae meae et dolor pro*

5. *Prikaram* na koscielnia. 1. *Mosi* S. dzien niedzielni svięcic. 2. *Nakarama* od kosciola niežensia, nieveselsia, olejkiem *pomazamo, kaplanska malžamska.*— —7. *svi̧etik* sakramenta od *Ezusa* položona: *jak raz: vervania po spoviedzi pakuta olejkiem svi̧etyui pomazama Niečistoc britkosc i rąkunek sumnienia moja i žal za greki tvoja.* Kvala Ojcu *i Dukovi.... Ochviaruję* moje pacieri na češč i kvala na pomyslnošč žycia na dobry konič žycia pry jasnyk svicak pri glosnyk dzvonak"..... Ką ant šitokių poterių sakote?

Kada męs pažvelgsime į žmonių papročius ir budą, tai čia menkai ką rasime katalikiško, nes visi senybės burtai ir pranašavimai plačiai ir drąsiai užsilaiko. Žinoma, pildidamas savo pašaukimą ir rupindamasi apie dušių išganymą, pradėjau kas šventą dieną bažnyčioje poterius su pamokinimais užvesti. Pradzioje lietuviai, senei nuo to atpratę nelabai linksmai šitą naujeną priėmė, bet po trumpam laikui nuo jų akių nuslinko dvasiška ir tautiška ruka, taip jog iš apielinkinių parapijų pradėjo žmonės traukti į Žaslius, kaip ant kokių atlaidų, kad lietuviškai išgirsti pamokslus ir pamokti poterius. Ant galo panorėjo, kad ir lietuviškai bažnyčioje giedoti šventas giesmes, ką aš su didžiausiu širdies ramumu nevien pavelijau, bet ir pats tame dalyke rupinausi. Turiu dar prikergti, jog visų pirmiausias ir visų svarbiausias dalykas tame sužadinime lietuvių — mano kalba ant kožno žingsnio apie tėvynę ir platinimas kningėlių, kaip dvasiškų, teip ir pasauliškų tarpo žmonių. Žinoma, čia man reikėjo daug pinįgų praleisti, knįgeles daug kam veltui duodant.

Kada jau Žaslių lietuviai sujudo ir tas visas pasirodė darbuose jų, tada išdygo ir mano priešai, kurie akyse žmonių statė manę neprieteliumi katalikystės, o platintoju pravoslavijos. Vadovais priešų pasidarė ponai Paškevičiovie, tvirtindami: męs nėkados nedaleisime, kad mužikiška kalba butų bažnyčioje, tegul lietuviai mokinasi katalikiškos, t. y. lenkiškos kalbos. Nors žmonės jų zaunijimų neklausė, vienok kiek aš tame dalyke nukentėjau, tai tik vienas Dievas ir aš žinau, nes skundė jie manę už lietuvystę prieš valdžią dvasišką kaipo platintojį pravoslavijos, jog žmones lietuvius mokinu lietuviškai, o prieš gubernatorių ir augštesnius — kaipo sukelantįjį žmones ant ponų, idant juos kankintų. Žodžiu sakant, Žasliai pasidarė garsus nevien Lietuvoje, bet Petropylėje ir kitur. Matydamas, jog Žaslių ponai visą savo garbę ir išganymą laiko tik lenkiškoje šnektoje ir suvis nebejaučia

peccatis tuis.—Gloria patri et furori... Offero meas preces ad laudem et gloriam, ad felicitatem vitae, ad bonum eventum vitae cum claris lucernis, cum clangorosis campanis).

„Quid vobis videtur de talibus precibus?!

Si populi consuetudines, moresque inspiciamus, non multa reperiemus, quae catholica dici possunt; omnes veteres superstitiones cum suis incantationibus ubique intactae vigent. Ut meam vocationem adimpleam et animarum curam debito modo geram coepi omnibus et singulis diebus dominicis et festivis in ecclesia preces explicare. A principio Lithuani, ab hisce rebus a longo abalienati, hanc innovationem non susceperunt cum gaudio, sed brevi post ab oculis eorum spirutuales nationalesque tenebrae sunt amotae ita, ut etiam e vicinis parochiis convenirent in Žosli quasi ad festivitates, ut verbum Dei lithuanice audiant precesque discant. Postea postulabatur iam a populo, ut s. Rosarium aliosque hymnos sacros in ecclesia lithuanice cantare liceat, quod ego non solum tuto cum corde permisi, sed etiam magno cum gaudio procuravi. Addandum est quoque primam maximamque rem hac in Lithuanorum excitatione fuisse saepissima colloquia de patriae amore lithuanicorumque librorum divulgatio tam spiritualium, quam saecularium, quem in finem multum proprii argenti erogavi, gratis libros distribuendo.

Žosliensibus Lithuanis ex nationali somno surgentibus et iurium suorum iam consciis, apparuerunt mei hostes, qui apud populum me nominarunt, uti catholicismi hostem, schismatis propagatorem. Hostium duces facti sunt praediorem possessores—Paszkiewiczi, asserentes, se nunquam permissuros, ut „lingua plebeia" in ecclesiam intraducatur; Lithuani linguam catholicam sc. polonicam addiscere debent.

Quamquam populus commentis eorum nullam fidem praestabat, hac in retamen plura, quae soli Deo et mihi sunt nota, passus sum, nam propter lithuanismum, quem sequebar, accusabant me coram potestate ecclesiastica superiore, ut schismatis orentalis propagatorem (quia lithuanos lithuanice doceo), civili vero gubernatori et aliis superioribus qua populi contra bonorum possessores excitatorem, ut eos excruciat. Uno verbo, Žosli non solum in Lithuania, sed etiam Petropoli et alibi innotuerunt. Cum mihi persuasissem, proprietarios Žoslenses totam suam gloriam et salutem in lingua polonica videre et ne guttulam quidem in se san-

savyje nei lašelio kraujo Lietuvos, kuri juos gimdė, užaugino ir penia, paprašiau dvasiškos valdžios, kad manę perkeltų kitur. Tame laike atvažiavęs į Vilnių vyskupas Gryneveckas manę perkėlė į piliją, o į mano vietą atkėlė kunįgą Daugį, gimimu latvį, prisakydamas, kad pamokslus lietuviškai sakytų. Žinoma poneliai, sulaukę kunįgo Daugio, apipylė jį su prašymais, kad lietuviškai ir išsižioti nedrįstu. Nors kn. Daugys daugiaus linko prie ponų, neigu prie žmonių, turėdamas mažai Dievo ir tėvynės meilės, vienok turėjo pildyti vyskupo prisakymus, bijodamas, kad žmonės jo neapskųstų vyskupui. Nusigabenus i Vidiškę, kur buvo pirma kunįgas lietuvis, dėl tautiško sužadinimo jau menkai turėjau vargo, negut tiktai su vietiniu ponu, kurs yra kollatoriumi tos pilijos, o kišasi į dvasiškus dalykus, jam nepriklausančius.

Bet kaip atsiduriau klebonu į Labanorą, tenai radau lietuvius beregint virstančius į lenkus, nes jau mažoji dalis parapijos buvo pradėjusi lipti prie lenkiškų poterių ir kalbos. Daugiau nei kaip porą metų tenai budamas rupinausi jiems tautišką dvasę įkvėpti ir pamokslais ir dalinimais visokių knįgelių lietuviškų. Iš tos priežasties maskoliai manę apkalė ir nugabeno į Gardyną ant dvejų metų, kame turėjau vargo patirti. Iš klioštoriaus pagrįžęs o papuolęs tarpo lietuvių, daug-maž sugudėjusių, vėl dirbau. Par ką svietas prie manęs prisirišo, o pralotas Zdanovicz pradėjo manę persekioti. Iš tos tai priežasties paklausiau brolių lietuvių, kviečiančių manę Amerikon.

Gyvendamas Lietuvoje visur rupinausi tarpo jaunų kunįgų sužadinti lietuvišką dvasę... Kada apleidžiau Lietuvą, tai pralotas Zdanovicz susirinkime kunįngų ant manęs užpykęs, jog išvažiavau, išsitare: kn. Burba nori Lietuvą prikelti... 1885 m. tapė man uždraustą į Vilniaus seminariją apsilankyti, kad jaunus klėrikus nežadinčiau ir neįkvėpčiau tarpo jų lietuvišką dvasę. Tai padarė kn. Majauskis, rektorius Vilniaus seminarijos!...“

Nors pastarųjų 20 metų bėgije ir Vilniaus vyskupystėje vienur kitur į grynai lietuviškų parapijų bažnyčias, su dideliu vargu, įvesta pamaldos prigimtoje lietuvių kalboje, bet daugiur vietose atsitiko ir teip, kad kur seniau buvo vartojama lietuviška kalba, paskutiniais metais vėl ją iš maldą išvyta, teip kad ir musų laike dar yra daug lietuviškų, arba ir su sugudėjusiais lietuviais maišytų parapijų, kur bažnyčiose tik lenkiškai pamaldos yra atliekamos, noris tos kalbos nė patįs lietuviai, nė gudai nesupranta!

guinis Lithuaniae, quae eos genuit, coluit, nutrit, sentire, spiritualem potestatem rogavi, ut me in alium locum transferat. Eo tempore Hryniewiecki episcopus, postquam Vilnam ingressus est, me ad filialem ecclesiam translocavit et meum in locum d. Daugis, natione Letham, misit, cui imperavit, ut conciones lithuanicas haberet. Praediorum possessores dnum Daugis, statim ac venit, postulationibus fere obruerunt ne lithuanice os aperire auderet. Quamvis d. Daugis, Dei et patriae amore parum praeditus, dominis morem gerere magis pronus esset, tamen cum timeret, ne populus illum coram episcopo accusaret, eius mandatum adimplere coactus est. Vidziškis, quam filiam loco Žosle sum sortitus, parum laboris habui, ut Lithuanos in nacionalitate sua vigilare faciam, quia antea hic sacerdos Lithuanus fuit, nisi forte loci possessor, qui huius filiae collator est, sese in res ecclesiasticas, ad eum non pertinentes, immiscendo mihi nonnunquam impedimento erat. Sed Labanoriae, cuius loci parochus factus sum, inveni Lithuanos ad polonismum pronos, nam minor parochiae pars iam ad polonicas preces et linguam inclinare coepit. Ultra duos annos ibi commoratus, illis amorem patriae inspirare studui per conciones et varios libellos lithuanicos, quos distribuebam. Hanc ob causam Moscovitae (gubernium) me vinctum Grodnam duxerunt, ubi per duos annos multas expertus sum calamitates.

De monasterio reversus, inter aliquot russificatos Lithuanos degebam, qui propter meos labores, eorum causa susceptos, valde me adamarunt, praelatus vero Zdanovicz persequi me coepit. Quare exaudivi vocem fratrum—Lithuanorum, me in Americam proficisci invitantium.

„Dum in Lithuania commorabar, ubivis operam dabam, ut inter iuniores sacerdotes Lithuanos amor patriae excitetur... Postquam de Lithuania emigravi, Zdanowicz praelatus in conventu sacerdotum, ob meam emigrationem indignabundus, de me dixit: „Sac. Burba vult Lithuaniam suscitare“... Anno 1885 interdictum est mihi Seminarium Vilnense visitare, ne clericos iuvenes excitarem eisque spiritum lithuanicum inspirarem. Haec d. Majewski fecit, tunc Seminarii Vilnensis rector!“...

Posterioribus 29 annis etiam in dioecesi Vilnensi hic-illic in pure lithuanicarum parochiarum ecclesiis licet magno cum labore in orationibus suppletoriis lingua lithuanai introducta est; attamen pluribus in locis loco hucusque adhibitae linguae lithuanae in parochiis pure lithuanicis aut iis, in quibus Lithuani cum Lithu-

Kokias sunkias kovas pastaraisias metais tenka vesti lietuviams Vilniaus vyskupystėje už savo prigimtą kalbą bažnyčiose, aiškiausei rodo sekantiejie faktai, kurių tik kelis čion paduodame.*)

Kada iš Žaslių parapijos pašalinta aukščiau paminėtąjį kun. Aleks. Burbą, lietuvių kalbą vėl iš bažnyčios išvaryta. Tokiame apgailėtiname padėjime Žaslių parapijonai buvo sulig' pastarųjų, metų, kada 1904 m. paskirta vyskupu sulenkintą vokietį baroną Eduardą von der Ropp. Žaslių parapijonai, gavę naują piemenį ir pasitikėdami, dabar, rasi, jau ateis teisingesnis jų bažnyčiai ir persekiojamai lietuviškai kalbai laikas, 26 d. birželio 1904 m. kreipėsi su prašymu rusų kalboje prie naujojo savo vyskupo, pasitikėdami, jis juos tik išklausysęs. Iš šito jų prašymo, kurio kopija čion pasinaudojame, dasižinome, jųjų parapijoj' ėsą 10.444 gyventojai lietuviai, kurių maža dalis (apie 1000 žmonių) Žaslių miestelije ėsančioji, ėsanti pramokusi jau ir lenkiškai. Šitoji tad', sulenkintoji, lietuvių dalis ėsanti teip suphanatisuota, kad ji skaitanti lietuvių kalbą kaipo pagonų, nekrikščionų kalbą, kuri, anot jų, turinti but' išnaikinta ant žemės drauge su visais lietuviškai kalbančiais žmonėmis. Šitie ištautintiejie lietuviai ėsą kurstomi netiktai paveizdu, bet ir intrigomis kitų tokių jau phanatikų kaimynų, pas kuriuos su lietuvių kalba dar blogiau pasielgiama, kaip Žasliuose, ir kur parapijose per ilgų metų eilias buvę skiriami kunįgai, nė žodžio lietuviškai ne mokantiejie, kurie tik tvirkinę žmones ir varę juos atgalios pagonystėn. Vyskupystę valdant vysk. Zdanovicz'iui, o parapiją—kun. Kybeliui apie 1886 m. buvę nuspręsta Zaslių bažnyčioje vieną nedėldienį pamaldas atlikti lietuviškai, kitą—lenkiškai. „Mums —rašo vyskupui parapijonai—nors tokia vyriausios valdžios decizija, paremta ne ant gyventojų skaičiaus, kad ir rodėsi neteisinga, bet lietuviai katalikai, pripratę kelis šimtus metų tiktai kentėti ir kęsti, buvo užganėdinti dvasiškosios valdžios nusprendimu, kuriuomi visgi norėta pertraukti lietuvių myriop' paskirtos tautos persekiojimus. Norįs dar ir buvo bandoma buvusiojo prie mųs' bažnyčios niekšo vikaro kun. Juozo Borodicz'o išvaryti mųsų lietuvišką kalbą iš bažnyčios, kaipo netinkančią, anot jo, kad jaj melstis ir giedoti šv. giesmes, bet, per rupesnį vysk. Žvėravicz'iaus, tas niekam ne tikęs kunįgas buvo iš čion iškeltas ir nusiunstas į tąs vyskupystės vietas, kur jau lietuvių kalba išnaikinta; nuo to

*) Pagal paduotųjų Viln. vyskupui prašymų kopijas, kurios randasi musų rankose.

anis russificatis permixti habitant, lingua polona, quae a fidelibus loci non intelligitur, intrusa est.

Quam acerbe Lithuanis posterioribus annis pro sua lingua in eclesiis dimicandum sit, clarissime patet ex factis, quorum aliquot hic adducimus*).

Postquam parochia Žoslensis suo parocho lihuano, praedicto Alex. Burba, privata est, lingua lithuana denuo ex ecclesia est expulsa. Tam deploranda parochianorum Žoslensium conditio usque ad an. 1904 duravit, quo anno eppus Vilnensis baro Eduardus von-der-Ropp, germanus polonisatus, electus est. Tunc Žoslenses, cum opinarentur sub novo postore etiam eorum eclesiae et linguae, persecutione afflictae, tempora meliora adfutura. Die 26 iunii a. 1904 petitionem, lingua russica scriptam, novo pastori suo obtulerunt, se exauditum iri sperantes. Ex hac petitione, cuius exemplar ad manum habemus, discimus, in parochia Žoslensi esse 10,444 Lithuanos, quorum parvus numerus, circiter 1000 homines, in oppido Žosli habitantes, polonice confabulari didicisse. Haec pars polonisata Lithuanorum tanto phanatismo indulget, ut paganam esse linguam lithuanam dicat, quae, iuxta illos, exstirpanda est simul cum loquentibus ea. Hi denationalisati Lithuani non solum exemplo, sed etiam machinationibus similium phanaticorum vicinorum exagitantur, apud quos conditio linguae lithuanae peior, quam Žoslis fuit, et per multorum annorum seriem sacerdotes, ne verbum quidem lithuanice intelligentes, fuerunt, qui populum corrumpebant et ad paganismum reducebant.

Zdanowicz episcopo, dioecesim Vilnensem administrante et sacerdote Kybelis parochiae Žoslensis curam gerente, circa a. 1886 fuit decretum, ut in ecclesia Žoslensi una dominica officium suppletorium lithuanice, altera vero polonice fiat et s. p. „Quamquam nobis, Lithuani episcopo scribunt, „talis supremi ecclesiastici regiminis decisio, non in numero incolarum fundata, minus iusta videbatur, tamen nos Lithuani, per multos annos pati et sustinere assuefacti, huic decisioni, que saltem aliquantisper persecutionem ad necem designatae nationis interrumpere poterat, acquievimus. Quamvis Josephus Borodicz, vicarius nequam penes nostram ecclesiam, tentaret linguam lithuanam, tamquam indignam, quae in orationibus et canticis adhiberetur, ex ecclesia expellere, tamen ep-

*) Iuxta episcopo Vilnensi exhibitas petitiones, quae transscriptae nobis praesto sunt.

laiko pas mus buvo tyka ir ramu. Tačau, Jusų Mylistai Vilniaus vyskupu tapus, vėl pradėta musų parapijoj' agituoti polonisacijos naudon ir tokių žmonių, kurie nieko bendro su Dievu ir bažnyčia neturi, kaip: Dawidowicz, Aleksandrowicz, Maciejewski ir Borowski, idant įvairios rųšies pramanytomis paskalomis ir apkalbomis mųsų visų, kaip lietuviškai, teip ir lenkiškai kalbančiųjų, geruosius tėvus: kun. prabaščių Ignotą Kazakevičių ir jo vikarą, Petrą Budriką išvyti į tokias vietas, kur lietuvių kalba jau išmarinta, ir idant Jusų Mylista atsiunstų mums kunįgus, lietuviškai ne mokančius, lietuvių persekiotojus, kurie įvykdintų pas mus, kaslink lietuviškos kalbos, tokią jau tvarką, kaip prie Kazakiškės filiališkos bažnyčios, arba kaip Žižmarių, Vievių, Ketoviškio, Sumiliškio ir kitų parapijų bažnyčių, kur giedojimas giesmių: „Šventas Dieve“, „Dievas mųsų apgintojas ir tvirtybė“ ir k. yra skaitoma kaipo didžiausias nusidėjimas; kur kunįgams nė į galvą ne lenda, kad žmones reikėtų bažnyčioje mokinti Dievo prisakymų ir Rymo katalikų tikybės tiesų, bet kad tik su politišku tikslu lenkinti lietuvių tautą“ ir t. t. Todėlei Žaslių parapijonai prašo savo vyskupo, kad jiems, terp kito, leista butų mokintis š. Tikybės mokyklose lietuviškai, kad jiems iš sakyklos butų skelbiama Dievo žodis, kaip ir įvairių svietiškos valdžios manifestų apgarsinimai lietuviškoje, visiems suprantamoje, kalboje.

Nesulaukdami ilgai nė kokio nuo vyskupo atsako, Žaslių parapijonai kovo mėnesije 1905 m. padavė antrą Vilniaus vyskupui, lietuviškai sutaisytą, prašymą, kursai teip skamba: „Prieš atvažiavimą Jusų Mylistos Vilniun, labai negeistinas viešpatavo musų diecezijoj' paprotys—vartot' bažnyčioje tiktai lenkišką kalbą, niekinant iš ambonos lietuvišką. Todėl tankiausei pamokslai ir visos pamaldos bažnyčioj' atsilaikė lenkiškai, poterius teipgi kunįgėliai liepė mokintis lenkiškus, nors žmonįs nesuprasdavo. Teip buva ir pas mus. Maldavimai mųsų ėja ant nieka, prašymai likdava be pasekmių! Gerai, kad tropydavos kunįgas, mokąs lietuviškai ir su saužine, tai nors spaviednę galėdavom atlikt' priderenčei. Didelei mus skriaudė ir neteisingai! Geresni laikai virto mums, kaip Žasliuosna tapo paženklintas klebonas, a. a. kun. Kybelis. Jis pasakydavo mums pamokslus lietuviškai, mokė poterius lietuviškus, o paskui net įvedė pamaldas ir pamokslus lietuviškai kas antrą nedėlę, už ką norėja jį iškelt Boguslaviškiuosna, ale, dėkavot Dievui, pasisekė mums kunįgą Kybelį užturėt. Nors negerai, pripažinstam, padarėme, jog prašėme gubernatoriaus,

pi Zwierowicz sollicitudine hic sacerdos hinc in eam dioeceseos partem, ubi lingua lithuana exstirpata erat, translatus est; abhinc apud nos tempus quietum et tranquillum fuit.

Vestra Excellentia ad cathedram Vilnensem evecta, in porochia nostra iterum in commodum polonismi agi coeptum est et quidem a talibus hominibus, qui nihil commune cum Deo et s. Ecclesia habent: Dawidowicz, Alexandrowicz, Majewski, Borowski ut, varii generis rumoribus sparsis et calumniis excogitatis, optimi patres polonice aeque ac lithuanice loquentium, nempe Ignatius Kozakiewicz curatus et Petrus Budrik vicarius a nobis in tales dioecesis partes, ubi lingua lithuana iam suppressa erat, transferrentur et ut Vestra Excellentia ad nos sacerdotes, linguae lithuanae ignaros et osores destinaret, qui apud nos respectu linguae lithuanicae talam ordinem inducerent, qualis est in ecclesia filiali Kozakiščensi, aut Žižmaris, Vievis, Ketoviščis, Sumiliščis et alias, ubi „Sanctus Deus,“ et „Deus nostrum refugium et virtus“, et cetera lithuanice cantare inter maxima delicta habetur, ubi sacardotibus nec in mentem venit populum in ecclesia in rebus fidei et morum instituendum, non vero politicum ob finem polonisandum esse“. Quare parochiani Žoslenses episcopum suum rogant, ut praestet illis facultatem principia s. religionis in scholis lithuanice discendi, verbum Dei, proclamationes omnes, manifesta in ecclesiis e sacro suggestu lingua nota audiendi.

Responso ad hanc petitionem diu non sequente, parochiani Žoslenses mense martio a. 1905 alteram epistolam, lithuanice scriptam, episcopo Viinensi porrexerunt, quae ita sonat:

„Ante adventum Vestrae Excellentiae apud nos in dioecesi mos inoptatus dominabatur, nempe in ecclesiis solummodo lingua polonica adhibebatur et lithuanica suggestu sacro spernebatur. Quare saepissime conciones et orationes in ecclesiis polonice perficiebantur, sacerdotes imperabant, ut populus polonice preces discat, licet eas non intelligeret. Petitiones nostrae in vanum et absque successu offerebantur!

Felices eramus, si sacerdos linguam lithuanam callens et cum conscientia inveniebatur — tunc saltem confessionem convenienti modo peragere poteramus. Damnum magnum patiebamur et magna afficiebamur iniuria!

Conditio nostra melior facta est, quando in Žosle p. m. sacerdos Kybelis designatus est.

Ille nobis lithuanice concionabatur, catechismum lithuanice docebat, postea etiam in eccle-

kad kur kitur neužtvirtintų ir gubernatorius išklausė musų prašyma, ale ką mums reikė' daryt', kad vyskupas teip skaudžei skriaudė. Taigi lig šiol' lietuviškai ir buvo kas antrą nedėlę, ale vis mums didelė skriauda, nes iš 11.000 parapijonų, lenkiškai kalbančių vos atsiras 2000, prie to jie visi suprant'ir lietuviškai, o 9.000 kalba tik lietuviškai. Senei jau maldaujam klebona, kad užganėdintų musų dvasiškus reikalus prigulinčei, kad prašalintų tą skriaudą, ale vis atsaka mums, jog ne galęs tą padaryt' — kaip radęs, teip ir paliksęs. Ale kur teisybė? Už ką męs teip skaudžei skriaust, jog negalem sava prigimta kalba garbint Aukščiausį? Bent kelius prašymus buvome padavę vyskupui Žvėravičiui, ale jie pasilika be jokių pasekmių; paskui nusiuntėm deputaciją, bet ji ne gavo nė pasimatyt su Jo Mylista vyskupu. Kapelionas, kunįgas Sperskis, kaip pasakėm, ko atvažiavome, ne daleida prie Jo Mylistos prieiti... Taigi sulaukę Jusų Mylistos vėl pradėjom prašyt' sava klebona, kad lietuviškai atsilaikytų pamaldos bažnyčioj nors 4 nedėldienius, o penktą nedėlę lai jau buna lenkiškai—ką padaryt', ale klebonas atsakė, kad neturęs tiesos tą padaryt. Taigi męs šaukiames prie Jusų Mylistos, meldžiame su didžiausiu nusižeminimu išklausyt' musų prašymą ir daleist' atprovinėt' pamaldas ir pamokslus lietuviškai 4 nedėldienus, lenkiškai gi kas penktą nedėlę."

Ir ant šito prašymo nėkokio atsako negavę, Žaslių parapijonai per Sekmines to pat' meto padavė vyskupui von-der-Ropp'ui lietuviškai sekantį dar prašymą: „Gavėnioj", kovo mėnesij, kreipemės su prašymu prie Jusų Mylistos atmainyti dabartinę pamaldų parėdką Žaslių bažnyčioje, didelei skriaudžiantį mus parapijonus lietuvius, ale jokio atsakymo, nė atmainų dar nesulaukėm; dėlto dabar vėl kreipiamės prie Jusų Mylistos tame pačiame dalyke, tikėdamiesies jog busme išklausyti. Musų parapija, išskiriant porį „akaličių", grynai lietuviška, o pamaldas bažnyčioj' atsilaika par pusę: vieną šventę lietuviškai, o antrą—lenkiškai. Ne gana to, dar tas mažas skaitlius kalbančių lenkiškai, kurstomas netikėliais, periškadija giedot' lietuviškai musų nedėldienį, kaip padarė pirmoj' dienoj' Velykų. Skaudžei mums skriaudė seniaus kunįgai! Niekada negirdėdavom lietuviškai pomokslų, negalėdavome gerai išsispavėdot', nes kunįgai nesuprasdava musų kalbos, liepdava mokįtis poterius lenkiškai, o katrie kalbėdavome poterius lietuviškai, arba skaitydavome ant lietuviškų knįgų, tų kunįgai ne priimdava prie spaviednės, sakydami, kad

sia orationes suppletorias lithuanicas quavis altera dominica invexit, propterea desideratum, ut in Boguslawiszki transferretur, sed, Deo gratias, hoc malum nos praeteriit. Confitemur nos male fecisse, gubernium civile adeundo, ut sacerdoti Kybelis confirmationem in alia parochia denegaret, — quod obtinuimus, sed quid nobis faciendum erat, cum episcopus nos tam magno damno afficere vellet?

Igitur hucusque quavis altera dominica lingua lithuana adhibebatur, licet magno cum damno nostro, nam e 11000 parochianorum nonnisi 2000 polonice loquuntur, sed hi quoque linguam lithuanicam intelligunt; 9000 nonnisi lithuanice intelligunt et loquuntur. Iam dudum parochum nostrum oramus, ut damnum a nobis removeat, sed semper respondit se non posse; quod invenerat, servaturum. At ubi iustitia? Cur nos tali damno afficiunt, cur non sinunt nos Altissimum nostra lingua colere? Aliquot petitiones obtulimus eppo Zwierowicz, sed absque successu; postea delegationem misimus, sed huic nec videre episcopum permissum est. Sperski, capellanus episcopi, causa nostra cognita, nos ad episcopum non admisit. Nunc Vestra Excellentia episcopo facto, iterum curatum nostrum rogare coepimus, ut lithuanice in ecclesia omnia fierent 4 dominicis et 5 dominica fierent polonice, sed curatus respondit se ius id permittendi non habere.

Quare Vestram Excellentiam adimus, humillime deprecantes, ut nos exaudire et permittere nobis in orationibus suppletoriis et concionibus 4 dominicis lingua lithuanica, 5 vero — polona uti dignemini".

Etiam hanc petitionem responsus episcopi non est secutus; quare parochiani Žoslenses die Pentecostes eiusdem anni eppo von-der-Ropp exhibuerunt petitionem, lithuanice concinnatam, quae sequitur:

„Tempore Quadragesimae a Vestra Excellentia petiimus, ut hodiernam valde nobis iniuriosom ecclesiae nostrae conditionem reformet, sed nec responsum, nec reformas hucusque obtinuimus; quare denuo Vestram Excellentiam adimus, sperantes saltem hac vice fore, ut exaudiamur. Parochia nostra, duobus vicis exceptis, est lithuanica, sed in ecclesia lingua lithuanica solummodo quavis altera dominica praevalet. Hac re non contenti, polonice loquentes relative numero pauci, ab agitatoribus incitati, nonnumquam impediunt nos lingua lithuana in ecclesia nobis designato die canere, quod dominica Resurrectionis factum est.

jie galvijų, pagonių kalbos nesupranta. Teip 12 metų atgal niekados negirdėdavom lietuviškų pamokslų, užginta mums buva Dievą garbint sava prigimta kalba, paskendę buvom' tamsybėj'; kunįgų bijojom pikčiaus rusų asėsorių ir tik ačiu a. a. klebonui Kybeliui, kurs mums mylėja, kaip sava aveles, mokė, platina apšvietą, tarpo mums geriaus stojos, ale už tatai ažu tokį jo darbą vyskupas Žveravičius norėja iškelt. Daug kartų važinejome Vilniun, prašydavome užganėdint musų dvasiškus reikalus; vyskupas malonei prižadėdava, ale tais maloniais prižadėjimais visados baigdavos musų prašymai. Sulaukę Jųsų Mylestos, mįslijome ir tikemės, kad bus geriaus, ale ligšiol' dar viskas po senovei; žinia, gal Jusų Mylesta ne žina apie viską. Nebežinome ir prie ko kreiptis sava reikaluose ir kas čia pariškadija. Prašem Jusų Mylestos, prašem sava klebona ir nieka negauname, o dvasiškai kenčiame dėlto, kad kaip tik lenkiska šventė, tai niekas iš musų ne nor eiti bažnyčion, o šventę lietuvišką nėra kam ir namie pasilikti. Reges ne butų ažu ką del to maža skaitliaus kalbančių lenkiskai, kurie visi mok' ir lietuviškai, mums teip labai skriaust ir neleisti garbint Dievą ir melstis sava prigimta kalba. Gana jau, reges, butų elgtis kunįgams neteisingai ir laikas duot liuosybę melstis sava prigimta kalba. Už tatai męs, visas valsčius, visa parapija su didžiausiu nusižeminimu prašome Jusų Mylestos ir reikalaujame, pagal teisybę, daleist ir prisakyt musų goduotiniems kunįgėliams, kad visos pamaldos atsilaikytų tik lietuviškai, kad giesmės ir ir pamokslai lietuviški butų kožną šventę. Tikemes, jog Jusų Mylesta, kaipo geriausis piemuo, teiksis išklausyt maldavima savo avelių."

Bet ir šitas Žaslių parapijonų balsas liko, kaipo *vox clamantis in deserto!* Praėjus dar keliems mėnesiams ir nesulaukiant nuo vyskupo nė jokios žinios, Žaslių parapijos klebonas, kun. Kazakevičius, d. 13 rugpjučio 1905 m., padavė Vilniaus vyskupui sekantį rusiškai rašytą „raportą": „Visa Žaslių parapija, turinti 11,000 gyventojų, yra beveik lietuviška; lenkiškai kalbančių žmonių, ale ir lietuviškai suprantančių, kaip iš statistikos ir praktikos man žinoma, yra tiktai penktoji dalis. Tačiau, nežiurint ant šito, „pamaldos pridėtinės" yra atliekamos kas antrą nedėldienį, teip kad vieną nedėldienį viskas lietuviškai, antrą—viskas lenkiškai, kas, suprantama, yra labai neteisinga. Neminint jau didelio neteisingumo ir užkenkimo dorai ir religijos principų pažinimui, šitosios „pridetinės pamaldos"

Magno nos damno olim sacerdotes afficiebant!

Nunquam Verbum Dei lithuanice proferebatur, non poteramus sacram confessionem rite peragere, nam sacerdotes linguam nostram non intelligebant, iubebant nos catechismum et preces polonice discere; qui lithuanice orabant et libros precum lithuanicos legebant, illos sacerdotes ad sacramentum confessionis non admittebant, se linguam paganam non callere dicentes. Ita ante 12 annos nunquam conciones in nostra ecclesia lithuanice habitae sunt; Deum nostro sermone colere prohibebamur, superstitionum tenebris immersi eramus, sacerdotes polonos magis, quam Moscovitarum politiae officiales timebamus et nonnisi Kybelis sacerdotis opera, qui nos tamquam oves suas amore prosequebatur, docebat, instruebat, conditio nostra in melius mutata est; sed ob talia opera eius Zwierowicz eppus illum transferre voluit.

Plures Vilnam proficiscebamur, ut satisfactionem nostrarum necessitatum spiritualium peteremus; episcopus beningne promittebat; sed praeter promissa nil amplius consecuti sumus. A Vestra Excellentia speravimus omnia in melius mutatum iri, sed et hucusque omnia in statu pristino sunt; fortasse Vestrae Excellentiae non sunt omnia nota. Nescimus, quem adire debeamus et quis hic nobis obstaculo sit. Rogavimus Vestram Excellentiam, rogavimus et nostrum parochum, sed nihil obtinuimus et damnum spirituale patimur, quia die festo pro polonis nemo nostrum ecclesiam adire vult, die autem festo pro Lithuanis nemo est, qui domi manere et eam custodire velit. Causa deesse videtur, cur ob tam parvum numerum polonice loquentium, qui etiam lithuanicam linguam intelligunt, tali damno nos afficiamur et Deum nostro sermone laudare prohibeamur. Satis iam esse videtur nos a sacerdotibus iniuria affici; tempus est sinere nos lingua nativa orare. Quare nos, tota parochia, humillime rogamus et obsecramus Vestram Excellentiam, quod iustitia postulat, permittere et imperare veneralibus sacerdotibus nostris, ut omnes orationes suppletoriae, cantus, conciones quovis festo lithuanice perficiantur. Confidimus a Vestra Excellentia, ut ab optimo Pastore, nostras orationes exauditum iri."

Set etiam tunc parochianorum Žoslensium petitio vox clamantis in deserto mansit. Post aliquot menses elapsos, nullo effectu petitionis subsecuto, Kozakiewicz, parochiae Žoslensis curatus, die 13 septembris a. 1905 eppo Vilnen-

grynojė beveik lietuviškoje parapijoje, įvairiose kalbose atliekamos, duoda priežastį labai negeistiniems apsireiškimams, paeinantiems nuo kvailo phanatismo tulų ištvirkusių kurpių ir kitų bežemių miestelėnų. Teip nedėldienij' „Dominica Palmarum“ pridetinės pamaldos turėjo but' ir buvo lenkiškos, o sekantį nedėldienį t. e. pirmą dieną š. Velykų turėjo but ir buvo lietuviškos, bet saujalei žasliškųjų teip vadinamųjų lenkų tai nepatiko, todėlei jie, kaip tik aš užgiedojau prieš procesiją lietuviškai, pradėjo rėkti lenkiškai ir pasidarė „kačių muzika“, o, ant šventoriaus išėjus, pradėjo dagi lazdomis mėtyti į lietuviškai giedančius žmones ir ne žinia kaip butų viskas pasibaigę, kad ne lietuvių dievobaimingumas ir jų prisirišimas prie bažnyčios ir dvasiškijos. Aš, žinoma, turėjau pertraukti procesiją ir „cum Sanctissimo“ atgalios sugrįžti, kad ne taptų pažeistas Aukšciausiasis.

Didžiausi kurstytojai, kurie įvairiu budu žino pasinaudoti iš bežemių miestelėnų naiviškumo ir ištvirkimo, kad tik pasiekt savo tikslą, yra stalininkas Macejewski; ištvirkėlis, buvęs zakristijonu ir vargamistru, dabar dvarelio valdytojas Aleksandrowicz ir girtuoklis dvarininkas Dawidowicz. Pastarasis yra visiems žinomas kaipo prisisavintojas didelės pinįgų sumos nuo Paparčių vienuolyno, kur jis yra buvęs trumpą laiką tik zakristijono pagelbininku ir už tuos pinįgus prisipirko kelis palivarkus. Jisai-gi yra bjauriausias dvasiškijos nevidonas ir didžiausias parapijoje intrigantas. Teip a. a. kun. Kybelio laike jis kėlė prieš jį maištą ir ragino žmones neduot pinįgų ant bažnyčios; dabar vėl kursto tulus miestelėnus prieš manę ir daro vaidus. Kadangi aš neturiu nė mažiausios tiesos įvesdinti kokias nors permainas prigulinčioje man parapijoj be Jusų Mylistos valios, kreipiuosi prie J. M. pakarniausiai prašydamas reikalingų instrukcijų ir patarimo čion aprašomame dalyke“.

Tik ant šito „raporto“ išsiunsta Žaslių klebonui J. M. vyskupo rusiškai, d. 18 rugpjučio rašytą po N 4294 laišką, kurį čion *in extenso* paduodame: „Ant raporto, nuo 13 d. rugpjučio po N 123, kaslink davimo Jums instrukcijų, kokiu budu reikia atlikti „pridėtines pamaldas“ po Jusų valdžia ėsančioje bažnyčioje, duodame Jums žinią, kad bažnyčioje dievtarnystę negalima matuoti šmotais, pagal parapijonų vienos ar kitos tautos skaičių. Patsai Kristus kalba apie tai, kad „palikęs 99 avis ramioje vietoj', nuėjęs jieškoti šimtosios, paojuje ėsančios“. Iš to, kas klebono raporte pasakyta, matoma, kad ta paojuje šimtoji Žasliuose butent ėsanti lenkiško-

si obtulit „relationem“, russice concinnatam, quae sequitur:

„Fere tota parochia Žoslensis, quae 11000 habitatores numerat, ex veris Lithuanis constat; polonice loquentium, sed etiam lithuanice intelligentium, uti ex statistica et praxi constat, nonnisi quinta pars reperitur; hoc non obstante „orationes suppletoriae“ lithuanice solum quavis altera dominica, una sc. omnia polonice, altera omnia lithuauice fiunt, quod valde iniustum est. Si iam reticeamus de magna iniustitia et damno spirituali habita ratione virtutis et principiorum fidei cognoscendorum, hae orationes suppletoriae, quae in parochia pure lithuanica variis linguis peraguntur, occasionem valde inoptatorum eventuum praebent provenientium, a phanatismo vesano quorundam sutorum et aliorum sine terra oppidanorum. Ita Dominica Palmarum „orationes suppletoriae“ debebant fieri et fiebant polonice; sequenti die festo, sc. dominica Resurrectionis debebant fieri et fiebant lithuanice, sed nonnulis paucis, sic dictis „polonis“ Žoslensibus, hoc minime placuit; ideo postquam ego ante processionem cum Sanctissimo canticum lithuanicum intonavi, illi polonico eum exceperunt, et tali modo in ecclesia cacophonia est exorta; et cum processio circa ecclesiam fieret, poloni in cantores lithuanas bacula iacere coeperunt, et quis scit, qualis finis fuisset, si Lithuani Ecclesiae et clero valde addicti non essent. Processionem interrumpere coactus sum et cum Sanctissimo ad profanationem evitandam in ecclasiam redii. Primarii agitatores, qui omni modo corruptione et simplicitate oppidanorum sine terra abutuntur ad finem suum assequendum, sunt: Maciejewski, mensarum faber, antea sacristianus; Alexandrowicz — organoedus, nunc praedii administrator et Dawidowicz — bibo, praedii possessor. Hic ultimus omnibus notus est ut attractor magnae pecuniae monasterii Paparcensis, ubi ille breve tempus coadiutor sacristiani fuerat; hac pecunia aliquot praedia sibi emit. Iste est maxime abominandus cleri osor et primus perturbator. Ita temporibus Kybelis curati ille populum contra curatum excitare conatus est, ne pecuniam ad ecclesiam aedificandam exhiberet, nuuc inter oppidanos agit contra me et turbas in ecclesia citat.

Cum nullum ius quasdam innovationes in ecclesiam meam introducendas absque consensu Vestrae Excellentia habeam, supplex Vestram Excellentiam exoro, ut, quomodo me gerere debeam in praedicto casu, me instruere dignemi.“

Et solum tunc parochi Žoslensis relationem

ji parapijos dalis. Tegul' klebonas sanžiniškai ir tikrai pasižiuri į savo dušią ir savęs paklausia, ar jis nekaltas už tai, kad, regimai, paojun papuola lenkiškoji parapijos dalis? Jeigu yra keli be proto rėksniai, ar tai gali buti priežastimi atimti nuo kitų ramių ir dievobaimingų katalikų priprastą jiems nuo senovės dievtarnystę. Pamokslai turi buti sakomi kasnedėlį abiejose kalbose ir pamokinimai tikybės tiesų, prie kurių pirmučiausia priguli krikščioniška meilė ir ramus sugyvenimas. Lietuvių ir lenkų tauta suvis ramei gyveno drauge; šitoje prietelystėje ir sandoroje turėtų dvasiškija jas ir paturėti. Nesupratimas šventų kunįgo priedermių, ne tautos meilė ir jos išganymas, bet politiškiejie prietarai suteikia kunįgams motyvus sėti vietoje sandoros—kovą; vieton buti Kristaus pasekėjais, jie tapsta nevidoniškais žmonėmis, nesutikimus sėjančiais. Tegul tik pamansto apie baisią prieš Dievą atsakomybę, tegul prisiveizdi Kristaus paveizdui, o tada įvyks sandora tarpe dviejų tautų ir jie išmanys atiduoti *suum cuique*, neardydami *tvarkos, kurioje nėra nėkokių neteisingumo ženklų, (?) prie kurių žmonės priprato* ir prieš *kurią* kilsta, kaip iš vienos, teip ir iš kitos šalies, vien tiktai piktų žmonių pakurstytiejie, arba patįs pikti, netikintiejie žmonės. Beto dar negalima nepapeikti kleboną už tai, kad jis apie tą liudną per Velykas atsitikimą davė žinią tik trims mėnesiems praėjus ir tai tik su kitu nepagirtinu tikslu. Tegul jis atsimena apie tai, ką aš visados atkartoju panašiuose atvėjuose: „jeigu ko nedatenka, tai pridėkite, bet nuo to, prie ko visi, arba dalis priprato, ne atiminėkite".

Vilniaus vyskupas † Eduard.
Sekretorius: Pralotas Sadowski.

subsecuta est russice scripta die 18 septembris sub N 4294 epistola, quam huc per extensum adducimus:

„Ad relationem a die 13 septembris sub N 123, quod attinet instructiones, Vobis praebendas, nempe quomodo in ecclesia Vestra orationes suppletoriae peragendae sint, docemus Vos, cultum divinum non posse *globatim computari*, iuxta unius vel alterius nationis numerum. Ipse Dominus dicit se reliquisse 99 oves in loco quieto et profectum esse ad centesimam quaerendam, quae in periculo erat. Ex eo, quod in relatione Vestra continetur, patet, in parochia Žoslensi *polonicam populi partem in periculo constitutam esse*. Utinam parochus Žoslensis fideliter et sincere in animam suam inspiciat et ex se quaerat, num sit reus, quod evidenter *in periculum polonica parochiae pars inciderit*. Si inveniuntur aliquot malevoli perturbatores, utrum propterea ceteri pacifici et devoti catholici privari possunt cultu divino, ad quem iam *dudum assuefacti* sunt? Conciones et religionis principiorum explicationes, inter quos primum locum christiana charitas et pacifica cohabitatio tenent, quavis dominica utraque lingua fieri debent. Lithuanorum et polonorum gentes omnino pacifice cohabitabant. Clerus deberet eas ad hanc amicitiam et concordiam cohortari bene intellectae sacrae sacerdotis obligationes, nec populi charitas et salus, sed *politices* suppeditavit sacerdotibus motiva ad spargendum, loco concordiae, pugnam; Christum non secuti, illi pessimi homines iram et discordiam seminant. Recogitent saltem corde de illa gravi coram Deo reddenda ratione , ponant sibi prae oculis exemplum Christi, et pax concordiaque inter duas gentes reflorebit et illi (sc. sacerdotes) scient reddere *suum cuique*, non perturbando *ordinem*, in quo *nihil (?) iniuriae* continetur, ad quem *populus assuefactus est et contra quem ex une et altera parte, nonnisi a malevolis hominibus excitati, aut quia ipsi malevoli sunt, exsurgant*. Praeterea non possumus parochum mon comprehendere quod nobis de hoc tristi eventu tempore Resurectionis, nonnisi tribus mensibus elapsis, refert et non in laudandum finem. Revocat sibi in memoriam, quod ego semper et omnibus, in similibus casibus, commendo: si quid deest, addite, sed ab eo, ad quod omnes *assuefacti* sunt, non detrahite.

Vilnensis episcopus † Eduardus.
Secretarius: praelatus Sadowski.

Švenčiausias Tėvai!

Męs aprašėme čionais vaidus Žaslių bažnyčioje kaipo typiškus, karakteristiškus Vilniaus vyskupystėje, kur mažuma kokių 4—5 procentų lenkiškai kalbančiųjų, arba tik suprantančiųjų tą kalbą, lenkų kunįgijos šelpiama, antmetė savo kalbą visiems 70—80 procentams grynų lietuvių, arba sugudėjusių lietuvių katalikų. Pridavėme teipo-gi žinomojo lietuvių priešo, praloto Sadowski'o redaguotąjį raštą, iš kurio aiškiai matoma, kaip tie Lietuvos lenkintojai Kristaus mokslą elastiškai mųsų bažnyčiose įvykdinti ir praktikuoti rupinasi. Jiems ta saujalė sulenkintųjų lietuvių yra šimtą kartų brangesnė, negu 70—80 procentų lietuvių ir gudų katalikų ir dėl tų quasi—„lenkų" yra prilaikoma ir lenkiškoji bažnyčioje kalba su paniekinimu lietuviškosios. Ne gana to! Pati vyskupystės konsistorija ne tik nesirupina apie panaikinimą nesuprantomosios lietuviams svetimos kalbos bažnyčiose, bet dar gi aiškiausei uždraudžia, tradicijos kelių likusią, lenkinimo tvarką, kurioje ji neranda nė kokių neteisingumo ženklų (sic!), ardyti ir ją ant dieviškos teisybės pamatų pastatyti. Iš priežasties todėlei, kad patįs lietuviai pastaraisiais metais vis tankiau reikalauti pradėda įvedimo savo prigimtos kalbos pamaldosna, Vilniaus vyskupas von-der-Ropp lenkiškai parašytu cirkuliaru N 114, dieną 9 (22) sausio š. m. išleistuoju—kurį čion pridedame,—visiems savo vyskupystės kunįgams įsakė: „Žaden z księży proboszczow niema prawa, bez zgody i pismiennego rosporządzenia Biskupa, zmieniac ani porządku, ani *języka*, używanego w naboženstwie". Iki šiol jei geras lietuvis kunįgas tapdavo į lietuvių parapijas paskirtas, tai jis vis dar galėjo, savo brolių dvasišką vargą ir didelį lietuviškos kalbos reikalingumą rėgėdamas, bažnyčion įvesti mųsų brangią kalbą, per sulenkėjusius nevidonus iš bažnyčios išvarytą, dabar cituotuoju vyskupo paliepimu uždaryta ir tą paskutinį takelį. kuriuomi galėjo sugrįžti bažnyčion lietuvių kalba.

Kurlink gali nuvesti tokia lenkinimo per bažnyčią politika ir kokius ji bjaurius tautiškosios demoralisacijos išduoda vaisius—jau mums teko aukščiau matyti, kalbant apie Žaslių bažnytinius vaidus. *Patįs lietuviai, užsikrėtę nuo lenkininkų kunįgų svetima jiems kalba ir netolerancijos bei lenkiškojo phanatizmo dvasia, paskui, kaipo tautos renegatai, tapsta nuožmiausiais savo, prie lietuvystės likusių, brolių nevidonais ir persekiotojais.*

Kaipo illustracija šito fakto patvirtinimui

Sanctissime Pater!

Hic descripsimus in Žoslensi ecclesia perturbationes, qua typicas et in Vilnensi diocesi charactericas, ubi parvus, circiter 5 proc. populi, numerus, qui polonice loquitur, aut saltem hanc linguam intellegit et a polonorum sacerdotibus protegitur, maiori, sc. 70 — 80 proc., Lithuanorum, aut Alborussorum numero suam linguam obtrusit. Insuper adneximus episcopi litteras a noto Lithuanorum adversario, praelato Sadowski, redactas, ex quibus patet, quam elastice Lithuanorum polonisatores Christi doctrinam propagare et adimplere student. Iis parva in polonos versorum Lithuanorum pars centies carior est, quam 70 — 80 proc. Lithuanorum et Alborussorum catholicorum et propter eos, quasi — „polonos", in ecclesiis viget lingua polona cum detrimento lithuanae.

Insuper ipsum consistorium dioecesanum minime curat Lithuanis ignotae et alienae linguae usum in ecclesiis abolere, sed etiam diserte prohibet consuetudine introductam polonisationem, quam non putat iniurosam (sic!) esse, de medio tollere et illam coram divinae iustitiae tribunali ponere. Quare posteroribus annis ipsis Lithuanis saepe saepius, ut sua nationali lingua publicae deprecationes in ecclesiis fierent, flegitantibus, Vilnensis episcopus von-der-Ropp polonice exarato circulari N 114, ianuarii 9 (22) die a. c. emisso, quod hic apponimus, omnibus suae dioecesis sacerdotibus mandavit: „Nemo parochorum ius habet, sine consensu et in scriptis exhibito mandato episcopi, sive ordinem, *sive linguam in communibus precibus ecclesiasticis usitatam,* mutandi". Hucusque bonus sacerdos Lithuanus, lithuanicae parochiae praefectus, poterat suorum fratrum indigentiis providere et nostram caram linguam, a polonisatis inimicis de ecclesia eiectam, ubi opus erat, reintroducere, nunc citato episcopi decreto etiam haec ultima via, qua lingua lithuana in ecclesias redire poterat, praeclusa est.

Quousque deducere possit tanta, mediante ecclesia, polonisatio et quam abominandi sint nationalis demoralisationis fructus, ex supradictis de ecclesiae Žoslensis dicordiis vidimus. *Ipsi Lithuani aliena lingua, intolerantia, phanatismi polonici spiritu a sacerdotibus polonisatoribus infecti, qua nationis proditores, acerbissimi suorum fratrum Lithuanorum hostes et persecutores postea fiunt.*

Ad hanc rem illustrandam adduci possunt ecclesiae Beržinikensis dioec. Seinensis a. 1904

gali but suvartoti ir Beržininko bažnyčios, Seinų vyskupystėje, liudni 1904 m. atsitikimai, apie kuriuos, rasi, jau žino ir š. apaštalų sostas.

Pietinė Seinų vyskupystės dalis, apimanti pietinius Suvalkų gub. pavietus ir šeurinį Lomžos gubernijos kraštą, seniau, kaip žinoma, buvo perdėm lietuvių apgyventa, kurių kalba, laikui bėgant, iš dalies per kruvinas XI—XIII šimtmečio kares su lenkais, iš dalies vėliaus su bažnyčios pašelpa išnaikinta tapo ir dabar tenai, beveik iš didesnės pusės, lenkišką (mozurišką) žmonės vartoja kalbą. Teip paveizdan Suvalkų*) paviete lenkiškai kalbančių musų laike jau yra 2|3 visų gyventojų dalįs, Augustavo — 1|2, o Seinų paviete, kur ir paminėtoji Beržininko parapija guli, 1|5 žmonių dalis vartoja nuo mozurų prisisavintą kalbą.

Apie bjaurius vaidus terp lietuvių ir sulenkintųjų jų brolių šitame krašte, iš priežasties bažnytinės kalbos pamaldose, yra padavęs akyvas žinias Seinų vyskupystės kunigas, Valentas, savo straipsnyjė: „Kodėl uždarė Beržininko bažnyčią“,**) iš kurio ištraukas čion paduodame.

„Kiek pragaišties padarė lietuviams lenkavimo įsivyravimas Lietuvojė, ypač jos pakraščiuose, sako autorius—lengva pamatyti Suvalkų gubernijoje, kur dzukai susiduria su mozurais. Lietuviški vardai kaimų, sodžių, upelių ir miestelių, teippat ir lietuviškos žmonių pavardės aiškiai parodo, kad tenai gyventa lietuvių, kurie dabar visai išvirtę į lenkus. Seinų, Beržininko, Kapčiamiesčio, Veisijų ir kitose parapijose yra daugelis vietų, kur da seni žmonės atsimena, kaip jiems jauniems esant visas sodžius kalbėjęs tarp savęs tiktai lietuviškai, o dabar jauna karta, tai karščiausi lenkai ir didžiausi lietuvių priešininkai.

Mat kur nuvedė niekinimas lietuviškos kalbos!

Bet paskutiniais laikais lietuviškumas pradėjo imti viršų dzukuose. Daugelyje bažnyčių, kur pirma buvo pridedamoji pamalda atliekama lenkiškai dabar Dievo garbė skamba lietuviškai. Neapsiėjo be vaidų ir peštynių su lenkais, bet dzukai, pasijutę lietuviais, veržte veržiasi iš svetimo jungo, teip ilgai juos varginusio. Kaip jie turi kovoti su lenkų phanatizmu, šįmet prityrė savo kailiu beržininkiečiai. Beržininko parapiją Seinų apskrityje, skaitanti apie 6000 gyventojų, kitados buvo kuone visa grynai lietuviška, bet ilgainiui daugybė išvirto į lenkus, ir dabar lietuvių pasiliko maž-daug trįs tukstančiai. Taigi jiejie, matydami, kad aplinkinėse bažnyčiose jau

*) Pervaja vseobš. perepis naselenija Ross. imperii 1897. Suvalkskaja gub. 1904.

**) „Viln. Žinios“ 1904. N 81.

tristes eventus, de quibus verisimiliter S. Sedes Apostolica certior facta est.

Mieridionalis dioec. Seinensis pars, quae meridionales gub. Suvalkensis seu Augostoviensis districtus et septentrionalem Lomžesnis plagam continet, olim, ut notum est, a Lithuanais exclusive inhabitabatur, quorum lingua temporis decursu partim cruentorum Lithuanos inter et Polonos bellorum (XI—XIII saec.) causa, partim ope Ecclesiae deleta est; nunc ibi maior incolarum pars polonica sive „mazurica“ lingua utitur. Ita e. c. hodie in districtu Suvalkensi*) polonice loquentium duae tertiae partes habitatorum sunt, in Augustoviensi — dimdia pars, in Seinensi, ubi etiam supra comemorata parochia Beržinikensis invenitur, quinta pars linguam polonam suam fecit.

De nefandis Lithuanos inter et polonisatos fratres eorum discordiis propter linguam ecclesiasticam in orationibus publicis Valentas, dioec. Seinensis sacerdos, scitu digna refert in scripto: „Quam ob causam clausa est ecclesia Beržinikensis“**), cuius nonnulas partes hic adducimus.

„Quantum damnum attulerit Lithuanis polonomaniae praevalentia in Lithuania, praesertim in eius finibus — dicit auctor — facilime in gubernio Suvalkensi cernitur, ubi dzuki (stirpis lithuanicae) cum „mazuris“ (polonis) vicinantur. Nomina lithuanica vicorum, fluminum, oppidorum, item lithuanica habitatorum cognomina clare monstrant, ibi Lithuanos habitasse. In parochia Seinensi, Beržinikensi, Kapčiamiestensi, Veiseiensi et aliis plura sunt loca, ubi senes memoria tenent, tempore suae inventutis totos vicos lithnanice esse locutos, nunc vero generatio iunior ibi zelosissimi sunt poloni et Lithuanorum persecutores. Animadvertite, quousque illos linguae lithuanicae contemptus deduxerit! Sed posteriore tempore nationalismus inter dzukos praevalere coepit. In pluribus ecclesiis, ubi deprecationes suppletoriae lingua polonica persolvebantur, nunc lithuanica Deus laudatur. Certe hoc non sine discordiis et certaminibus polonos inter et Lithuanos evenit, at dzuki, de somno nationali expergefacti, fortiter contra iugum alienum, quod diu illos premebat, dimicant. Qualis sit haec inter Lithuanos et polonos pugna, optime hoc anno parochiani Beržinikenses experti sunt. Ecclesia Beržinikensis in districtu Seinensi, 6000 animarum continens, olim fe-

*) Pervaja vseobš. perepis naselenija Ross. imperii 1897. Suvalkskaja gubernija 1904.

**) Viln. Žin. 1904 N 81.

įvesta lietuviška kalba, sukruto karštai rupintis, kad ir Beržininko parapijoje teip-pat butų padaryta. Dvasiškoji Seinų vyskupijos vyriausybė, užversta lietuvių prašymais su šimtais parašų iš visų lietuviškų kaimų, pripažino jiems teisybę ir išdavė įstatymą, pagal kurį, pradedant nuo rugpiučio 21 dienos 1904 m., viena šventa diena paskirta lietuviškam giedojimui, kita lenkiškam. Šitas valdžios nusprendimas baisiai suerzino Beržininko lenkus, *šimtais metų pripratusius* iš augšto žiurėti į lietuvius. Atsirado kurstytojų, ir sujudo žmonėms įkalbinėti, kad jokiu budu neleistų bažnyčioje giedoti lietuviškai, kad muštų visus tuos, kurie pildys dvasiškosios valdžios paliepimą. Pirmąjį nedėldienį, paskirtą giedoti lietuviams, mozurai anksčiaus, nekaip visada, susispietė į bažnycią ir užtraukė ražančių lenkiškai; paskui lietuviai užgiedojo lietuviškai ir prasidėjo bjaurus spiegimas. Lietuvių giesmininkus lenkai išstumė iš suolų, ir jie turėjo nutilti. Per procesiją kunįgas užvedė giesmę lietuviškai ir vėl klyksmas ir kits kito stumdymas bjauriai gadino priderančią šventai vietai tvarką. Išeinančius iš bažnyčios lietuvius mozurai daužė ant rinkų akmenimis, mušė su lazdomis ir nevieną sukruvino. Kitu du nėdėldieniu, kada išpuolė giedoti lietuviškai, toksai pat sumišimas darkė visą bažnyčios pamaldą, o ant rinkų ir ant kelių mozurai mušdami ir žeizdami šoko ant dzukų, kurie iktol nebuvo ant jų rankos pakėlę. Ant galo išsekė ir lietuvių kantrybė: matydami, kad su akmenimis ir su lazdomis užpuola ant jų mozurai, drąsesnieji vyrai susitelkė į kuopą ir tokiu pat budu atsispyrė ir keliems gyventojams padaužė langus. Lenkų įniršimas nepasiliovė. Lietuviams pasidarė beveik neprieinamas pats Beržininko bažnytkiemis, nes daugybei reikia eiti per mozuriškus kaimus, kur iš užkampių tykojo primušti juos mozurai.

Dvasiškoji vyriausybė rugsėjo 12 dieną 1904 m. metė ekskomuniką *(išskyrimą iš katalikų draugijos)* ant visų tų, kurie gaišins tą Beržininko bažnyčioje giedojimą, kels iš tos priežasties kovynes, nors ir nešventoje vietoje ir prisidės prie to žodžiu, arba darbu. Šita bausmė keletą kartų buvo apgarsinta paminėtoje bažnyčioje iš pamokslinės, bet lenkų atkaklumo nėkiek nesumažino. Mozurai stačiai pasakė prabaščiui ir vikarijui, kad eitų sau šalin iš Beržininko, nes jiems reikalingi esą kunįgai lenkai. Sumišimas pasidarė didis, ir ištikrųjų prasidėjo bažnyčioje peštynės: mozurai sukruvintą lietuvį stumė net ant kunįgo ir kraujais aptaškė

re tota a Lithuanis incolebatur, qui temporis lapsu plures poloni facti sunt, ideoque hodie nonnisi circiter 3000 Lithuanorum in veniuntur. Qui, in finitimis ecclesiis linguam lithuanicam vigere videntes, sollertei agere coeperunt, ut hoc idem etiam in Beržinikensi obtineatur. Ecclesiastica dioeceseos Seinensis potestas, posquam multas Lithuanorum petitiones de omnibus vicis cum centenis subscriptionibus accepit, eas iustas iudicavit et praescripsit, ut incipiendo a 21 d. augusti a. 1904 alternatim altero festo die lithuanice, altero vero polonice orationes suppletoriae in Beržinikis persolvantur. Hoc potestatis mandatum polonos Beržinikenses, qui multa saecula arroganter Lithuanos tractare consueverant, valde exacerbavit. Orti sunt agitatores, qui populum excitabant, ne aliquem in ecclesia lithuanice canere sineret et eos omnes, qui potestatis mandato sese accommodare vellent, verberarent. Prima designata Lithuanis dominica poloni praeter consuetudinem tempestivius in ecclesiam convenerunt et intonuerunt Rosarium polonice, postea Lithuani lithuanice canere coeperunt et sic in ecclesia cacophonia orta est. Cantores Lithuanos poloni de sedibus extruserunt, et illi tacere coacti sunt. Tempore processionis sacerdos canticum lithuanicum inchoavit, sed iterum clamores et ad invicem pulsationes ortae sunt et debitum in loco sacro ordinem perturbarunt. Lithuanos de ecclesia egredientes poloni lapidabant atque baculis percutiebant et nonnullos usque ad sanguinem vulneraverunt. Duabus sequentibus dominicis, quando iuxta praedictam dispositionem lithuanice cantandum erat, similis tumultus in ecclesia officium divinum perturbavit; in viis vero et plateis poloni verberando et vulnerando aggrediebantur dzukos, qui hucusque contra illos nec digitum elevarunt. Sed deinde patientia Lithuanorum exhausta est: audaciores eorum convenerunt in unum adversus polonos lapidibus et baculis armatos, superarunt eos et quarundam domuum fenestras fregerunt. Furor polonorum auctus est. Aditus ad Beržinikensem ecclesiam Lithuanis fere praeclusus est, nam plures vicos polonicos transire debebant, ubi ex custodia prosilientes poloni Lithuanos percutiebant. Septembris 12 d. a. 1904 potestas spiritualis excommunicatione percussit omnes istos, qui in ecclesia Beržinikensi cantus perturbabunt, hanc ob causam lites, licet non in sancto loco, excitabunt et ad hanc rem promovendam verbo aut opere operam navabunt. Haec poena aliquoties e sacro suggestu promulgata est, sed vesaniam

kamžą, o mozurės rėkė ant šventoriaus: „muškite kunįga akmenimis“.

Joki kunįgų pamokinimai, aiškinimai, persergėjimai ir baudimai nestengė apšviesti apakėlių. Todėl dvasiškoji valdzia, išsėmusi visus galimus budus lenkams atvesti į protą, lapkričio 4 dieną 1904 m. uždarė iki nepaskirto laiko Beržininko bažnyčią kaipo suteptą kraujo praliejimu *(pollutam)*, o kunįgams liepė išsikraustyti į Seinus. Sužeistų ir apluošintų dzukų ir dzukių ikšiol suskaityta aštuonioliką, iš kurių keturios ypatos su skylėtais pakaušiais vos gyvos teišliko.

Ir kas tam kaltas? Neabejotinas daiktas, jog terp prastų sodiečių—mozurų yra tamsių žmonių, ką rėkia: „Litwa kce zgubic polska wiara, nie dajmy się“, bet jie seniai butų apsimalšinę, kad neatrastų kurstytojų tarp maž daug apšviestesniųjų lenkų, neužkenčiančių visko, kas lietuviška.

Tų neva apšviestuolių viliojami žmonelės rašė skundus ant savo dvasiškosios valdžios į Varšavos jenerolą-gubernatorių, pas arcivyskupą ir į vidaus dalykų ministerį, bet niekur nieko nelaimėję, girdėti, renką pinįgus deputatui siųsti pas Varšavos arcivyskupą, o jei ten nepasisektų, tai į Rymą pas šv. Tėva.

Tuotarpu Beržininko bažnyčia stovi uždaryta ir nežinia, kada tiems vaidams bus galas.

Labai stebėtina, kad rimti ir šviesųs lenkai savo laikraščiuose, lyg gėdėdamiesi, apie šitą teip svarbų atsitikimą nepaminėjo nė žodelio. Jei beržininkiečių pasielgimą pripažįsta už piktą,—kodėl jo viešai nepasmerkia, nes tokiose apystovose tylėti, tai vis tiek, ką pagirti.“

Pusantrų metų laikui nuo tos originališkos kovos bažnyčioje praėjus, tulas Beržininko parapijos lenkas tą pat' atsitikimą savaip aprašė sausio mėnesije 1906 m. lenkų laikraštije „Gazeta Swiąteczna.“*) Ir šitą aprašymą, kursai aukščiaus paduotąjį patvirtina, ištraukose čion paduodame.

„Skaitytojai iš kitų apylenkių turbut ne žino—rašo tas lenkas — kokia čia (Beržininkuose) yra neapykanta lietuvių ir lenkų tarpe. Mųsų parapija yra apgyventa lenkais, tarpe kurių yra sauja lietuvių, suprantančių nuo seniai lenkų kalbą, kiekvienas jų ir „Tėve mųsų“ mokėjo kalbėti lenkiškai ir bažnytinius giedojimus galėjo pusėtiniai atlikti lenkų kalboje. Gyveno lenkai ir lietuviai tarp savęs, kaip viena šeimyna vienuose namuose. O kas dabar darosi? Štai, pasimirus vyskupui Baranauskui, Seinų vyskupystę jau keli metai, kaip valdo kunįgas pralotas Antana-

*) Gazeta Swiąteczna 1906 N 1308

polonorum non minuit. Poloni aperte parocho et vicario dixerunt eis egrediendum esse de Beržininkai: sibi opus sacerdotibus polonis esse. Revera magnus tumultus et pugna in ecclesia orta est; poloni vulneratum Lithuanum trucerunt in sacerdotem, cuius superpelliceum sanguine vulnerati contaminatum est; mulieres vero in coemeterio clamitabant: „lapidate sacerdotem“. Nullae sacerdotum exhortationes, persuasiones, explicationes, minae obcoecatos perturbatores illuminare poterant. Quare potestas, postquam exhaustae sunt omnes rationes polonos ad saniorem mentem revocandi, d. 4 octobris 1904 clausit ecclesiam Beržinikensem, qua sanguine pollutam, ad tempus indeterminatum, sacerdotes vero Seinis domicilium fundare iussit. Vulneratos et claudos factos dzukos (et mulieres), hucusque notum est, 18 esse, quorum 4, in capite vulnerati, vix vivi sunt.

Et quis horum malorum auctor est? Certe, inter rude vulgus sunt obscuri homines, qui vociferant: „Lithuania fidem polonicam perdere vult! Ne sinamus“; sed isti iam pridem pacificati essent, si excitatores inter polonos aliquantis per doctos inventi non essent, qui omne, quod lithuanum, odio prosequuntur. Populus, ab his quasi „doctis“ exagitatus, scripsit accusationes adversus suam potestatem spiritualem ad generalem-gubernatorem (civilem) Varsoviensem, ad archiepiscopum et interioris regiminis ministrum, sed in vanum; nunc pecuniam colligere feruntur ad delegatum mittendum ad archiepiscopum Varsoviensem, et si ibi causa deperdita erit, Romam, ad S. Patrem. Interea ecclesia Beržinikensis clausa manet, et nemo praevidere potest, quamdiu hae lites discordiaeque duraturae sint.

Valde mirandum est, quod graves et eruditi poloni in suis ephemeridibus, quasi erubescentes, de hoc tam gravi eventu ne verbo quidem mentionem faciunt; si modum agendi polonorum Beržinikensium malum esse putant, cur illum publice non condemnent, nam talibus in casibus taciturnitas consensui et laudibus aequiparatur“.

Anno cum dimidio post hanc sui generis pugnam, in ecclesia factam, elapso, quidam polonus parochiae Beržinikensis de hoc eventu in ephemeride polonica „Gazeta Swiąteczna“ mense ianuario a. 1906*) refert: „Lectores ex aliis regionibus fortasse nesciunt — quale hic (Beržininki) sit odium Lithuanos inter et polonos.

*) „Gazeta Swiąteczna“ 1906 an. N 1308.

vičius. Pereituose metuose jis išleido paliepimą, kad bažnyčioje giedojimai vieną nedėlią ir šventadienį butų atliekami lietuvių kalboje, o kitą— lenkų kalboje. Mųsų bažnyčia šioje apylenkėje yra tyrai lenkiška, dėlto bažnytiniai giesmininkai ir visa liaudis nesutiko ant to, sakydama, kad pas mus buvo daug kunįgų lietuvių, bet nė vienas iš jų mųs', lenkų, ne mokino giedoti lietuviškai, bet tik visuomet mokino lenkiškai. O lietuviai turėjo visą, ko jiems reikėjo: lietuviškus pamokslus, poterius ir išpažintį. Giedojimųgi lietuviškų nepriimame į mųsų bažnyčią; giedojimai turi buti lenkiški, dėlto, kad bažnyčia stovi miestelyje, kuriame gyvena patįs lenkai ir kaimai iš vienos pusės išimtinai lenkiški, o iš kitos pusės, teisybė—ir lietuviški, bet toli stovi nuo miestelio: artymiausias kaimas už 6 varstų, o tolymiausias už 3 mylių nuo miestelio. Dėlto lenkai nesutiko leisti bažnyčioje lietuviškus giedojimus."

Prieg šito dar reikėtų pridėti ir tą liudną faktą,*) kad Vilniaus vyskupystės, Vievio bažnyčioje, rudenij 1905 m. tulų lenkomanų tapo primuštas lig kraujo aptiekorius Milančius už tai, kad jis šitoje parapijoje stengėsi apginti lietuviškąją, bažnyčioje persekiojamą, kalbą.

Kad supažindinti Š Apaštalų Sostą su padėjimu nelaimingosios Lietuvos bažnyčios ir sutais persekiojimais, kuriuos lietuvių tautai pertiek šimtų metų nukentėti teko, męs turime priduoti ir kitus faktus.

Pastaraisiais metais iš daugybės parapijų su 6—7.000 parapijonų lietuvių kaip Vilniaus, teip iš dalies ir Žemaičių vyskupysteje (Žemigalė ir k.), paduota vyskupams prašymus, kuriuose vargšai lietuviai reikalauja įvedimo lietuviškos kalbos bažnyčion, bet, kadangi parapijose vienur-kitur randasi po 2—3 phanatikus lenkus dvarponius turtingus ir įtekmingus, tai ir visi lietuvių prašymai daugiause neišpildyti liekti....

Priduosime čion tik labai įdėmią Gelvonių parapijonų Vilniaus vyskupystėje prašymo historiją.

Šitos tyrai lietuviškos parapijos gyventojai, dasižinoję iš laikraščių apie rengiamąjį jųjų mylimojo kun. Masiulio iškėlimą, d. 30 rugpjučio 1904 m., padavė Vilniaus vyskupui rusiškai rašytą prašymą, kad jį ne iškeltų. Šitame rašte jie sako: „Musų parapijoj', yra apie 5000 gyventojų lietuvių, kurie, ačiu Dievui, nunai turi kunįgą lietuvį, su kuriuomi męs galime susikalbėti prigimta musų kalba lietuviška, nuodėmes išpažindami. Dabar dagirdę, kad grafui Plater'iui

*) Viln. Žin." N 45, 47.

Porochia nostra inhabitatur a polonis, inter quos pauci Lithuani inveniuntur, qui linguam polonam a longo tempore intelligunt; quivis eorum „Pater noster" polonice sciebat et cantibus ecclesiasticis polonicis interesse poterat. Poloni et Lithuani habitabant inter se, sicut una familia in una domo. At quid nunc est?

Ecce post mortem Baranowski episcopi dioecesim Seinensem Antonowicz praelatus administrat. Anno praeterito ille mandavit, ut in eclesia uno die festo lithuanice, altero polonice cantetur. Ecclesia nostra in hac regione est integra polonica, ideoque cantores ecclesiastici huic mandato non assenserunt, asserentes, plures apud se fuisse sacerdotes Lithuanos, quorum nemo nos polonos docebat lithuanice canere, sed semper polonice. Lithuani vero omnia possidebant, quae illis necessaria erant: conciones lithuanicas, preces et confessionem. Cantus vero lithuanos in nostram ecclesiam non accipimus, quia debent polonice fieri, nam ecclesia invenitur in oppido, cuius omnes habitatores sunt poloni et vici ex una parte sunt exclusive polonici, ex altera licet lithuanici tamen longe distant ab oppido: vicus proximus — 6000 passuum, remotissimus vero — ter longius. Quare poloni cantus lithuanos in ecclesia permittere non assenserunt".

Hisce omnibus adiugendus est ille deplorandus eventus, qui in dioec. Vilnensi Vievijae (Ivje) in ecclesia autumno a. 1905 locum habuit, quando a quibusdam polonomanis usque ad sanguinis effusionem verberatus Milančius, pharmacopola, qui in hac parochia linguam lithuanam contra persecutiones protegere studebat.*)

Ut S. Apostolicae Sedi innotescat infelicis in Lithuaniae ecclesiae conditio et persecutiones, quas lithuana gens per tot saecula perpessa est, opus est, ut etiam alia facta adducamus.

Posterioribus annis ex pluribus Vilnensis et ex parte Samogitiensis (v. c. Semigalia etc.) dioeceseon parochiis, cum 6—7.000 Lithuanorum, exhibitae sunt episcopis petitiones, ut lithuana lingua in ecclesiis intraduceretur, sed cum in his parochiis, huic inde 2—3 phanatici poloni, praediorum possesores, divites et multum valentes, inveniuntur, Lithuanorum petitiones plerumque non advertuntur.

Adnectimus hic valde curiosam Gelvonensis parochiae in dioecesi Vilnense petitionum historiam.

Huius pure lithuanicae parochiae incolae,

*) „Viln. Žin." 1906 N 44, 47.

kunįgas ne patinkąs todėlei, kad jis lietuvis, grafas pradėjąs rupintis apie sugrąžinimą kun. Krynski'o, kursai jam patikdavo, nes visados skelbė Dievo žodį tik lenkiškoj' kalboje. Pakol grafo Platerio Gelvonų dvare nebuvo, tai kunįgai musų parapijoj gyveno po kelius metus, kaip antai kn. Baikštis gyveno daugiau kaip 20 metų, bet kaip tik atsikraustė iš Bartkuškių dvaro į Gelvonus grafas Plater'is, nuo to laiko kunįgai musų parapijoje negal ilgiau pabuti, kaip metus ir mažiau, kaip kn. Labokas, kn. Deksnis, kn. Mironas ir k. Priežastis buvo — kad paminėtieji kunįgai skelbė bažnyčioje Dievo žodį mums prigimtoje musų lietuviškoje, o ne lenkiškoje, kalboje, nors pats Plater'is bažnyčioje niekados nebuna, o tik jo tarnai.

Kuomet pas mus buvo apie 5 metus parapijoj kn. Krynski, męs buvome nebyliais tapę, nes kn. Krynski visados sakė pamokslus bažnyčioje lenkiškoje kalboje, kuri mums visai nesuprantama, todėlei męs prašėme vyskupystės admistratoriaus kn. Franckevič'iaus apie jo prašalinimą. Iš šitos priežasties administratorius mus užganėdino, atsiųzdamas kun. Kazakevičių, kuriuomi męs buvom užganėdinti, nes jis skelbė mums Dievo žodį lietuviškai, todelei grafas neužkentė kn. Kazakevičiaus ir, jam reikalaujant, atsiunsta mums kn. Masiulį". Kadangi jie ėsą šituomi kunįgu užganėdinti, tai ir prašė vyskupo jį jiems palikti, bet, ilgai atsakymo nesulaukdami, 7 dienoj rugsėjo to paties meto, išsiuntė vyskupui dar vieną maskoliškoje kalboje, prašymą, kuriame jie, terp kitų, vėl rašo: „Gelvonų rym.-katal. parapijoj gyvena daugiau kaip 4856 parapijonai lietuviai, nemokantieji lenkiškai ir šeip-teip pastarame laike pramokusiejie maskolių kalbą nuo mokytojaus liaudinės mokyklos, cerkviškai—stačiatikiškos mokyklos, rusų stačiatikių popo, valsčiaus raštininko, buvusio prabasčiaus, Jono Krynskio, ir grafo Plater'io, lietuvių tautos nevidono. Kas link šv. rym.-katal. tikybės, tai jei ji pas mus liko ir yra musų parapijoj' iki šiolaik, męs turime ačiu pasakyt Dievo Apveizdai, kuri mums laiks nuo laiko suteikdavo kunįgus, prisirišusius prie Išganytojaus ir šv. Bažnyčios mokslo. Tokie neužmirštini tėvai, kaip buvo kn. Franc. Baikštis, Juozas Deksnis, Jonas Labokas, Juozas Mironas ir Kristaus tarnas Ignotas Kazakevičius, kurie, ne žiurėdami grafo Plater'io, kurs per tiek metų rupinasi iš visų pajiegų išnaikinti lituviškąją, teip mums brangią, kalbą drauge su katalikų tikybe, išmokino mus katalikiškai tikėti, lietuviškai melstis ir sergėti Dievo ir bažnyčios prisakymus, nors ne

certiores facti ex ephemeridibus de imminente eis cari sacerdotis Massiulis translocatione, m. augusti 30 d., a. 1904 Vilnensi episcopo russice conscriptam petitionem obtulerunt, ne sac. Massiulis transferratur. In hac epistola illi scribunt: „Parochia nostra constat 5000 habitatorum Lithuanorum, qui nunc habent, Deo gratias, sacerdotem Lithuanum, quocum colloqui possunt suo naturali sermone peccata confitendo. Nunc nos certiores facti sumus comiti Plater nostrum sacerdotem displicere, quia Lithuanus est, et comitem operam navare coepisse, ut sibi gratus, quia semper verbum Dei in ecclesia polonice praedicabat, sacerdos Krynski revertatur. Quamdiu com. Plater in Gelvonensi praedio non fuit, sacerdotes in nostra parochia aliquot annos habitabant v. c. sacerdos Baikštis plus 20 annos; sed postquam com. Plater Barskuszki praedio in Gelvoniam venit, sacerdotes in nostra parochia non possunt longius degere, quam unum annum et minus v. c. sac. Lobokas, Deksnis, Mironas etc. Causa fuit, quod praedicti sacerdotes verbum Dei in ecclesia lithuanice praedicabant, sed non polonice, licet ipse Plater ecclesiam nunquam frequentet, sed nonnisi eius famuli.

Quinque annos apud nos habitante sac. Krynski, nos muti facti sumus, nam sac. Krynski semper conciones polonice praedicabat, quas non intellegebamus, quapropter dioecesis administratorem praelatum Frąckiewicz rogavimus, ut eum a nobis transferrat. Administrator nostris votis satisfecit, cum sacerdotem Kozakievicz ad nos mitteret, quo contenti eramus, nam sac. Kozakievicz lithuanice verbum Dei praedicabat, solummodo com. Plater minime contentus erat et, illo agente, ad nos sac. Massiulis missus est".

Cum eo sacerdote parochiani essent contenti, ideo episcopum rogaverunt, illum sibi relinquere, sed, responso episcopi non veniente, men. septemberis 7 d. anni eiusdem ad eum alteram, russice concinnatam, petitionem miserunt, in qua, inter alia, scribunt: „Gelvonensem R. cath. parochiam plus quam 4856 parochiani Lithuani, linguae polonicae ignari, incolunt, qui nonnisi posteriore tempore linguam russicam primariae et ecclesiasticae orthodoxae scholarum praeceptoribus, nec non russorum orthodoxorum sacerdote, officiali scriba, suo parocho Joanne Krynski et lithuanicae gentis hoste, com. Plater magistris usi, didicerunt. Quod attinet R. cath. religionem, quod illa in nostra parochia hucusque invenitur, gratias agere debemus divinae Providentiae, quae nobis sacerdotes sanctissimo

vienas iš jųjų pateko įvairiuosna nesmagumuosna, persekiojimuosna, dagi buvo pakoroti ištremimu nuo lietuvių, savo senoviškos kalbos vartojančių, ir iki šiol priversti gyventi pas lietuvius—gudus, atsisakiusius nuo savo vienintelio turto—kalbos. Kadangi dabar mums viršiausiai daleista spaudinti knįgas ir laikrasčius lietuviškai, jau męs nedaleisime daryt musų brangioje Lietuvoje „Lenkų karalystės“ ir kova mums palengvėjo, bet visgi ji negeistina iš priežasties lenkų propagandos, nes ir pas lenkus yra tikinčių ir gerų katalikų ir nenorinčių išplėšti mums musų puikią kalbą“.... Paminėdami toliaus vėl tą patį Plater'į, jie vyskupui rašo: „Senis grafas—ligotos dvasios žmogus, vėl grįžta iš Vilniaus Gelvonuosna, todėlei męs prisidingėdami, kad mums ir musų plenipotentams ne atsitiktų teip, kaip tiems lietuviams Meišogalos, Kernavos, Širvintų, Vidzeniškių ir Karveniško parapijų, kad nebutų nuo mus atimtas musų numylėtas prabasčius, kn. Jonas Masiulis, o jo vieton nebutų atsiųstas, kaipo bausmė, Gelvonių lietuviams panašus į kn. Alfonsą Grzybovskį, arba kaip buvo kun. Lupeiko Širvintų parapijoje, arba pagaliaus, kad nepradėtų vyskupystės valdyba daryti teip, kaip Kernavos parapijoje, kur prabasčius, geriausias kunįgas Viktoras Miškinis, tikras musų Išganytojaus ir šv Bažnyčios pasekėjui tik už tat, kad jis lietuvius, nemokančius kitos kalbos, mokino melstis lietuviškai ir mokino Dievo ir šv. Bažnyčios prisakymus—nebuvo leistas į altariją ir iš parapijos išvarytas. Todėlei pakarniausiai prašome Jusų Mylistos ne duoti jokios atydos prašymams Gelvonų grafo, turinčio proto sumišimą, ne gražinti musų parapijon kn. Krynskio, kurs myli tik lietuvių pinįgus, ir palikti mums musų senus papratimus, t. y. pamaldas lietuviškoje kalboje ne išmest iš bažnyčios; už musų lietuvišką kalbą nepersekioti mųs' dėl vieno žmogaus, kurs moka teipogi lietuviškai, ir ne versti mus šitame jau išrištame klausime iš naujo kovoti ir teismuotis, arba pamesti dėl to vieno žmogaus tukstančiais Gelvonų parapijos bažnyčią“.

Ilga laiką negaudami nuo Vilniaus vyskupo nė kokio atsako ir ant šito prašymo, Gelvonų parapijonai kreipėsi vėl prie savo Vilniaus vyskupo, 7 birželio 1905 m., bet jų deputacija audiencijos nuo vyskupo negavo, ir tik jo kapelionas priėmė jos prašymą. Todėlei Gelvoniškių plenipotentai, 15 birželio tų pat metų, padavė dabar jau svetimam jiems, nes Telšių arba Žemaitijos, vyskupui sekantį prašymą, dar geriau apšviečiantį dalykų stovį toje parapijoje ir vyskupystėje:

Salvatori et cath. ecclesiae devotos de tempore ad tempus prospiciebat. Tales, numquam obliviscendi, patres spirituales fuerunt: sac. Fr. Bakštis, Josephus Deksnis, Joannes Labokas, Josephus Mironas et servus Christi Ign. Kozakievicz, qui, comitem Plater per tot annos nobis tam caram linguam lithuanicam simul cum cathol. religione exstirpare satagentem, minime verentes, nos edocuerunt catholice credere, lithuanice orare et Dei Ecclesiaeque praecepta observare, quamvis plures e praedictis sacerdotibus varias tribulationes persecutionesque experti, quid dicam, etiam translocatione de sibi grata lithuanica parochia in lithuanam, sed russificatam, puniti sint. Cum nunc a suprema potestate nobis licentia libros et ephemerides publice lithuanicis characteribus imprimendi concessa sit, non sinemus in nostra adamata Lithuania „Regnum polonicum“ propagare et pugna nobis facilior facta est, sed minime propter polonicam „propagandam“ exoptata, nam etiam inter polonos sunt credentes et boni catholici minime nitentes nos nostra perpulchra lingua privare.“

Ulterius, nominando eundem com. Plater, Gelvonenses episcopo scribunt: „Senex comes, homo infirmo animo, iterum Vilna Gelvoniam revertitur; igitur nos timentes, ne nobis et nostris delegatis eadem sors accidat, cuius Lithuani Meišagolae, Kernoviae, Širvintorum, Vidzeniscorum, Korveniści parochiarum expertes facti sunt, ne privaremur nostro caro parocho, Joanne Massiulis, et in eius locum Gelvoniam destinaretur in poenam sacerdos, similis sacerdotibus: Alph. Grzybowski vel Lupejko, sicut fuit in Širvintensi parochia, vel dein ne dioecesis administratio incipiat ita facere, prout Kernoviae fecit, ubi parochus Victor Miškinis, verus Salvatoris et Ecclesiae sectator, solummodo propterea, quod Lithuanos, alterius linguae ignaros, lithuanice orare docebat, atque Dei et ecclesiae praecepta explicabat, non solum ab altaria arcitus, sed etiam ex parochia expulsus... Ideo supplices Vestram Excellentiam oramus pro nihilo Gelvonensis comitis petitionem habere, non revocare in nostram parochiam sacerdotem Krynski, qui nonisi pecuniam Lithuanorum amat, sed relinquere nobis nostras consuetudines vetustes sc. conciones lithuanica lingua ex ecclesia non eicere; propter lithuanam linguam non afficere nos persecutione unius hominis gratia, qui lithuanice intellegit; non cogere nos in hac iam soluta quaestione denuo luctari, causam movere vel huius unius hominis

„Musų Gelvonių parapija, dasižinojusi iš „Vilniaus Žinių“ (N 135), kad mųsų vyskupas, baronas von-der-Ropp, paketino iškelti mųsų kleboną, kun. Joną Masiulį iš Gelvonių parapijos, o jo vieton atsiunsti mums kun. Antaną Šimeliuną, Narev'o bažnyčios kleboną, Bielsk'o dekanate, Gardino gubernijos, ilgą laiką gyvenusį mozuriškoje parapijoj ir, kaip rodos, užmiršusį savo prigimtą kalbą lietuvišką, idant jis prislėgtų Gelvonių „litvomaniją“ parapijoj, apie ką rupinasi dvarponis, sumišusio proto senis grafas Plater'is, mokantis, kaip ir visa parapija, lietuviškai kalbėti, bet kaipo prigulintis prie „vislenkių“ („wszechpolakow“) partijos, trusiantysis per ilgus metus ant vislenkių naudos, norinčių išnaikinti lietuvių kalbą drauge su Rymo-katalikų tikybe. Užžengus ant vyskupystės sosto baronui von-der-Ropp, musų parapija per savo plenipotentus raštu detailiškai Vilniaus R.-katal. vyskupui paaiškino apie lietuvių tautos lenkinimą Gelvonise, apie buvusio Gelvonise klebonu kun. Krynskio, lithuanophobo netinkimą, apie įpatybės visų parapijonų apdeivotinojo Jono Masiulio, kurį J. M. vyskupas musų, be jokios priežasties ir jo žinios, pripažino reikalingu perkelti klebonu Sumeliškio parapijon. Męs parapijonai, skaitydami ne tik lietuvių, bet ir rusų laikraščius, kaip „Zapadnyj Viestnik“ N 146, 1905 m., kur, straipsnpyje „Lenkija ir Lietuva“ aiškei matoma, ko nori Lietuvos lenkintojai, įpač Trakų, Švenčionio, Ašmenos ir Lydos pavietuose, Vilniaus gubernijoj ir lietuviškose parapijose: Ežerų, Ožių, Peskių, Strubnicos, Detluvos, Kasavo, Gardino gub., ant kurių lenkiškoji Varšavos propaganda savo įpačiai atkreipė atydą. Naudon tos, iš Varšavos paeinančios, propagandos veikia ir prijaučia daugumas Vilniaus vyskupystės kunįgų, pametusių Kristaus mokslą, jo dangaus karalystę ir besirupinančių tiktai apie Lenkų karalystę ir Lietuvos demoralisaciją. Iš pastarojo laiko mųsų vyskupo veiklumo, apsireiškusio dvasiškijos paskyrime į parapijas ir filijas, lietuvių apgyventas, kaip į Nemenčyną, kur nusiunsta kun. kleboną lietuviškai nemokantį; į Varnėnus—kleboną ir vikarijų, nemokančius lietuviškai ir lietuvių tautos nevidonus, į Rėkantų filiją — kunįgą, lietuviškai nesuprantantį; į Kliuščanus — kleboną nė žodžio lietuviškai nesuprantantį; į Žirmunus, Šaltininkus, Geranonus, Trakus ir k. ne tik lietuviškai nemokančius kunįgus, bet ir lietuvių nevidonus — męs persiliudijome apie vyskupo Ropp'o lietuviams nepri-

gratia milibus Gelvonensis parochiae ecclesia sese abdicare (sc. non frequentare)“.

Per longum tempus responso episcopi ad hanc petitionem non sequente, Gelvonenses parochiani iterum suo Vilnensi episcopo, nempe d. 7 iunii a. 1905, petitionem obtulerunt, sed eorum delegatio non fuit ad antistitem admissa, et eius capelanus (secretarius) eorum petitionem excepit. Quare Gelvonensium delegati, iunii 15 die eiusdem anni, extraneo episcopo, nempe Telsensi seu Samogitiensi petitionem exhibuerunt, quae adhuc clarius statum rerum in hac parochia et dioecesi illustrat.

„Nostra Gelvonensis parochia ex ephemeride „Vilniaus Žinios“ certior facta de translatione sac. Joannis Massiulis de parochia nostra et in eius locum destinatione Antonii Szimelunas, Narevensis ecclesiae parochi (Bielskensis decanatus Grodnensis gubernii), qui longum tempus in polonica parochia habitando fortassis suam linguam lithuanicam oblitus est, ab episcopo von der-Ropp facienda, ad obprimendam sic dictam Gelvonensis parochianorum, „lithuanomaniam“ de quare valde sollicitus alienatione mentali laborans provectae aetatis com. Plater, linguam lithuanam, sicut alii omnes in nostra parochia, callens, sed cum panpolonismum profiteretur, multos annos in commodum panpolonorum operam navavit, qui linquam lithuanam etiam cum iactura fidei catholicae de medio tollere satagunt. Baroni Ed. von-der-Ropp, statim post eius electionem in Vilnensem episcopum, nostra parochia per suos delegatos de lithuanicae gentis Gelvoniae polonisatione retulit, de eo, quod sac. Krynski, lithuanophobus, non est idoneus, qui munere parochi Gelvoniae fungeretur; de dotibus animi ab omnibus adamati sac. Joannis Massiulis, quem episcopus absque ulla causa et non praeventum in Sumeliškis parochiam ad munus parochi transferendum ratum duxit. Nos parochiani, qui legimus non solum lithuanicas ephemerides, sed etiam russicas e. c. „Zapadnyj Viestnik“, ubi N 146, an. capite „Polonia et Lithuania“ clare explicatur, quid polonisatores praesertim in districtibus Troki, Svięciany, Oszmiana et Lyda, Vilnen. guber., et parochiis lithuanicis: Jeziory, Hože, Peski, Strubnica, Deltuva, Kosovo, Grodnens. gub., quos semper Varsoviensis „propaganda“ polonica prae oculis habet, desiderent. Huic „propagandae“ polonicae assentiunt et ad eius emolumentum operamagunt plures sacerdotes dioecesis Vilnensis, qui Christi doctrinae valedixerunt et non de eius regno, sed de polonico solliciti sunt et degene-

lankumą. Priegtam priduriame, kad sąnariai „vislenkių“ draugijos pastarame laike pradėjo stotį lenkų socialistų partijon (P. P. S.), kurios užsiėmimu yra bedievystės, socialismo, terroro platinimas ir šitos lenkų parapijos tikslu yra ne tik lietuvių kalbos, bet ir mųsų š. Rymo katalikų tikybės naikinimas. Iš to, kas aukščiau sakyta, matoma, jeigu J. Myl. Vilniaus vyskupas nepermainys savo taktikos daleidimu parapijose su lietuviškai kalbančiais žmonėmis kunigų lietuvių, neatkreips atydos ant balso lietuvių parapijonų ir neduodos jiems lietuviškai kalbančių kunigų, tai persekinėjimas ir naikinimas lietuvių kalbos trumpame laike sukels maištus drauge su kraujo praliejimu bažnyčiose, nes neapykanta terp lietuvių minios ir lenkų agitatorių ir propagandistų auga vis labyn ir labyn ir pagaliaus privers prastus Lietuvos žmones kreiptis prie civiliškos valdžios, idant ji pertrauktų teip pavojingą Vilniaus vyskupo veiklumą ir apsaugotų nuo nelaimės, iš priežasties lenkų propagandos įvykstančios. Šito dalyko dėlei, teipogi žinodami, kad musų vyskupas paeina iš Zemaičių vyskupystės, ir kaipo toksai, jis yra už Jusų Mylistą jaunesnis, o teipogi ne norėdami apsunkinti š. Sostą, kuo žemiausei prašome padaryt ant jo įtekmę, kad jis išsižadėtų lenkiškosios propagandos ir paliktų mums mųsų numylėtąjį kleboną kun. Masiulį“.

Tačau ir šitas Galvonių parapijos prašymas, kaip tuojaus matysim, be pasekmės liko: kun. Masiulį perkelta kiton parapijon, o čion atsiunsta kun. Šimeliuną. Neturėdami dabar kito kokio budo ginti savo kalbą bažnyčioje nuo lenkininkų, Gelvonių parapijonai patalpino „Viln. Žiniose“ (1906 N 23) sekantį atsišaukimą: „Vietinis klebonas, kun. Šimeliunas, nori panaikint mųsų bažnyčioje lietuviškas giesmes ir pamokslus, nežiurint į tą, kad mums, lietuviams, labai yra malonu girdėti Dievo žodį mųsų gimtoje kalboje. Pastaruoju laiku jau męs, lietuviai, galėjome visai liuosiai vartoti savo gimtą lietuvių kalbą, bet dabar mųsų klebonas užsimanė atimti nuo mųsų ir tą dvasišką peną — lietuviškas giesmes ir pamokslus. Šaukiamės į visus tikrus lietuvius kunigus, kad jie užtartų mųs prieš klebono kun. Šimeliuno pasikėsinimą“. Apie šitą Gelvonių parapijonų atsišaukimą patyręs, kunigas P. V. d. 4 (17) vasario š. m. atsiuntė „Vilniaus Žinioms“ sekantį, N 30-me patalpintą, raštą: „Ne labai seniai „Vil. Žin.“ N 23, gelvoniečiai skundėsi visuomenei ir pra-

rationem Lithuaniae operantur. Posteriore tempore ex operibus nostri episcopi, nempe ex eo, quod in lithuanicas parochias sacerdotes, linguae lithuanicae ignaros, destinaverit, e. c. in Nemenčyn parochum lithuanice non intelligentem, in Vorniany — parochum et coadiutorem lithuanicae linguae ignaros et Lithuanorum hostes, in Rekonty (filia), et Klusčany parochum, qui nec verbum lithuanice intellegit, in Žižmory, Solečniki Geranony, Troki et alibi non solum — linguae lithuanicae ignari, sed etiam eam odio habentes — nos pro certo habemus, nostrum episcopum nobis adversum esse.

Adhuc animadvertimus panpolonorum asseclas posteriore tempore polonico — socialisticae societati nomen dedisse (P. P. S.), cuius finis est atheismi, socialismi, terroris propugnatio; similiter etiam haec polonica societas multum insudat, ut non solum lithuanam linguam, sed atiam s. R. cath. religionem de medio tollat. Ex supradictis patet, quodsi episcopus Vilnensis non mutaverit suum agendi modum et non dederit lithuanicis parochiis sacerdotes lithuanice loqunetes tunc persecutio et exstirpatio lithuanae linguae brevi excitabit tumultus cum sanguinis in ecclesiis effusione, nam odium inter lithuanum populum et polonorum agitatores et propagatores magis magisque in dies crescit et ultimo coeget Lithuanos civilem potestatem adire, ne permittat episcopo illos suo agendi modo tanto periculo exponere et protegat a malo, quo ex polonorum „propaganda“ oriri potest.

Hoc in negotio cum scimus nostrum episcopum ex Samogitiensi dioecesi originem ducere et proin illum Vestra Excellentia iuniorem esse, simul nolentes S. Apostolicae Sedi molesti esse supplices obsecramus Vos, ut nostro episcopo persuasum faciatis polonicae „propagandae“ valedicere et nobis adamatum parochum nostrum relinquere...“

At etiam haec Gelvonensium petitio, ut statim videbimus, nullum succesum habuit. Sac. J. Massiulis in aliam parochiam translatus est et eius locum sac. Szimelunas obtinuit. Tunc Gelvonenses quocunque alio remedio ad suam linguam defendendam privati, ope ephemeridis „Viln. Žinios“, N 23, a. 1906 publici iuris fecerunt proclamationem, quae sequitur: „Loci parochus, sac. Szimelunas, in votis habet lithuanicos cantus et contiones in nostra ecclesia tollere, nulla habita huius rei ratione, quod nos Lithuani valde exoptamus verbum Dei lithuanice praedicatum audire. Posteriore tempore a

šė kunigų kaiminiškų parapijų užtarti juos prieš nedorus kn. Šimeliuno pasikėsinimus. Negalėjau, žinoma, nors nesu kaimynu, neišgirsti jų meldimų ir iš savo pusės neišrodyti antilietuviškų ir neteisingų kn. Simeliuno pasielgimų, ardančių parapijonių tvarką ir ramumą ir sukeliančius vienus prieš kitus. Laimingi buvo gelvoniečiai prie kun. Jono Masiulio, kun. Simeliuno pranokėjo, kaip dabar laimingi Sumeliškiečiai. Bažnyčioje ir tarp parapijonų nebuvo jokių nesutikimų, vaidų; vienybė, meilė ir dora sparčiai plėtojosi tarp gelvoniečių. Turėjo jo įpatoje tikrą dvasišką tėvą, prakalbantį į savo avelių širdis gimtine, lietuviška kalba. Sąžiniškai elgdamasis ir atmindamas ant žodžių šv. Povilo, laiškas į Korintus: „Nolite prohibere linguis loqui“ liepė Gelvoniečiams melsties ir garbinti Dievą prigimta jiems lietuviška kalba neteip, kaip pirma kada kai-kurie iš kunigų mokė ir liepė mokįties lenkiškai, duokime nors prie kn. Krynskio. Prie kn. Masiulio viskas bažnyčioje buvo lietuviškai ir visi buvo pakakinti nes, pradedant nuo gr. Platerio, Gelvonių dvaro savininko, ir baigiant ant prasčiausio kampininko, visi moka lietuviškai. Ačiu išmintingiems ir taktiškiems kn. J. Masiulio pasielgimams, nebuvo tarp gelvoniečių jokių partijų, Dabar-gi netekus kn. J. Masiulio, o jo vietą kn. Šimeliunui užėmus, parapijonis pasidalino į dvi partijas. Iš to bažnyčioje prasidėjo vaidai, keršijimai, kaišiojimai špigų ir kumščių po nosių. Buvo atsitikimas, kad vieną lietuvaitę apdaužė už tą, kam ji lietuviškai gieda. Nedėlioje, sausio 29 d., bažnyčioje pasidarė baisus rėksmas, nes kai-kurie sulenkėję lietuviai, kurstomi ponais N. ir pučiant lenkiškam vėjeliui, kn. Šimeliuno padrąsįti, pradėjo giedoti drauge su lietuviais lenkiškai. Suplikacijas, užgiedotas kn. Šimeliuno lenkiškai, reikejo pertraukti. Klebonas atsidurė sakykloje ir prądėjo šaukti, gazdįdamas lietuvius paduosiąs juos teisman, jei jie nesiliaus ir toliaus teip darę ir apskelbė, kad vieną nedėldienį bus pamaldos lietuviškoje kalboje, o kitą lenkiškoje.

Įdomu tik, kur kn. Šimeliunas tokį parėdimą rado?... Inventariuose, rodos, gana aiškiai parašyta, kad pamaldos, t. y. ražančius, suplikacijos, valandos ir kitos giesmės Gelvonių bažnyčioje atsiliekta vien tik lietuviškai, o ne lenkiškai ir lietuviškai atmainomis. Visa atsakomybė ir kaltybė tų vaidų ir muštynių—dvare; nesutikimai ir neguodojimai namų Dievo krinta ant kn. Šimeliuno, nes jis *prima causa* tų teip

nemine impeditum erat nobis suo sermone in ecclesia uti; nunc noster curatus praesumpsit nos etiam hoc unico spirituali cibo — lithuanico cantu et concionibus — privare. Clamamus ad omnes sacerdotes lithuanos, ut illi protegant nos contra sacerdotis Szimelunas machinationes“.

Sacerdos P. V., hac Gelvonensium parochianorum proclamatione perlecta, februarii 4 (17) d. currenti anni, edidit in „Viln. Zinios“ N 30 epistolam, quae sequitur: „Brevi antea „Viln. Žinios“, N 23 Gelvonenses conquesti sunt coram omnibus et rogaverunt sacerdotes vicinarum parochiarum pro eis intercedere contra perversas sacerdotis Szimelunas machinationes. Quamquam non sum vicinus, tamen non potui, quin audiam eorum preces et ex sua parte ostendam antilithuanicum| et iniuriosum sacerdotis Szimelunas agendi modum, parochianorum pacem et concordiam perturbantis et alteros contra alteros excitantis. Felices fuere Gelvonenses, cum apud eos sac. J. Massulis fuit, sicut nunc felices sunt Sumelišcenses! In ecclesia et inter parochianos nulla erant iurgia, nullae rixae; unitas, charitas et virtutes inter eos florebant

Ille erat eis verus spiritualis pater, alloquens corda suarum ovium nativo eorum sermone. Cum conscientia sese gerens et memor S. Pauli verborum: „Nolite prohibere linguis loqui“, iussit Gelvonenses orare et Deum colere sua lithuanica lingua non ita, ut antea nonnulli sacerdotes faciebant, qui iubebant polonicam linguam discere e. c. sac. Krynski. Sacerdote Massiulis curam animarum Gelvoniae agente, in ecclesia lithuanica lingua adhibebatur et omnes contenti erant, nam omnes parochiani, incipiendo a com. Plater, Gelvonensis praedii proprietario usque ad infimum eius famulum, hanc linguam intelligunt. Sacerdote Massiulis prudenter et caute procedente, summa concordia inter parochianos viguit. Nunc locum sacerdotis Massiulis sacerdote Szimelunas occupante, parochia in duas partes scissa est. Exinde in ecclesia ortae sunt rixae, minae, provocationes inconvenientes (digitorum et palmarum manus sub nasum ad invicem porrectio). Contigit, ut puella lithuana, quae lithuanice canebat, percuteretur. Dominica, ianuarii 29 d., d. in ecclesia clamores orti sunt, nam quidam polonisati Lithuani, ab agitatoribus N... excitati et polonica aura a sacerdote Szimelunas spirante, audaciores facti, polonice canere coeperunt, cum lithuani lithuanice canebant. Supplicationes, a sacerdote Szimelunas polonice inchoatae, interrumpendae erant. Parochus statim ascendit sacrum suggestum et per-

negeistinų ir negražių atsitikimų. Vos tik keturi po jo čia atvaževimo mėnesiai praėjo, o jau suspėjo sukiršinti ir sukelti vaidus tarp ramių gyventojų, kur, kn. Masiuliui klebonaujant, išskirius gr. P. ir jo užvaizdą M., niekas prieš lietuviškas pamaldas bažnyčioje neužprotestavo. Parapijonįs visi lietuviškai moka o tokie p. p. P. ir M. dar klausimas, kada jie buna bažnyčioje. Regis kn. Šimeliunui nebuvo reikalo jokių permainų įvesti, bet padarė kitaip. Nežinia dėlko, gal už *verbum veritais* privatiškam atsakyme kn. Masiulio kn. Šimeliunui ant jo laiško, kad parodyti tokiu savo pasielgimu, jog kun. Masiulis skriaudė n'esančius Gelvonių lenkus.

Kun. džiakonas Novickas, kaipo gerai žinąs Gelvonių parapiją, žinąs nuo anų ramių laikų kn. Masiuliui klebonaujant, drauge su kitais kunįgais kaimynais, ant kurių savo laike į kn. Masiulį skundėsi kun. Šimeliunas, kad negali su jais sugyventi, tikimesi pasirupįs sulaikyti kun. Šimeliuną ir atves jį ant gero kelio. Labai keistas ir nesuprantamas jo pasielgimas. Sulyg pirmų po savo atvažiavimo šventadienių užintonavo (lenkiškai) "*Bože w dobroci*", bet visi žmonės tada ramiai tęsė toliau lietuviškai— „*esi nepaimtas*".

Nestebėtinas butų daiktas, jei teip elgtųsi kunįgas lenkas. Jie paprastai teip elgėsi kiekvienoje lietuviškoje parapijoje. Bet čia mųsų žmogus, lietuvys Kauno gub., p. Karpio kumiečio sunus. Liudnios žinelės nevienam katalikui lietuviui širdį krauju užlies... ir kada, o Dieve! bus tam galas, kada lietuviams pripažįs tiesą kalbėti ir melstiesi lietuviškai, kada juos skriausti nustos?"

Teip tai liudnai pasibaigė Gelvonių parapijos prašymas, iš ko matoma, kaip tai mažai rupi Vilniaus vyskupystės lenkiškai kunįgijai dvasiškoji Lietuvos žmonių gerovė!

Dieną 4 lapkričio 1904 m. Radunų parapijonai, dasižinoję, kad koks ten valkata, Selilo sėdėjęs jau už vagystę kalėjime, pradėjęs intrigas varyti ir skųsti Vilniaus vyskupui, regis, už lietuvystę, jųjų mylimąjį kun. St. Brzozowskį, padavė teipogi savo vyskupui rusiškai prašymą, kur jie, terp kitų dalykų, jam rašo: „Mųsų parapija lietuviška, nors męs bažnyčioje vartojame maldose mums menkai suprantamą lenkų kalbą... Iki šiol ne turėjom lietuviškų maldaknįgių, ale, atspaudinus kiek reikiant, męs melsimės lietuviškai todėlei, kad mųsų parapijos kaimuose prigimta kalba yra lietuviška, o dvarialiuose („okolicy") pas bajorus—rusiška.

terrebat Lithuanos eos brachio saeculari tradere minitando, si non desierint et ulterius ita se gerere et annuntiavit una dominica omnes orationes suppletorias lithuanice, altera polonice fore.

Scitu dignum est, ubinam sac. Szimelunas talem ordinem descriptum repererit?... In libris inventariis clara dispositio quoad hanc rem habetur sc. ut orationes publicae, Rosarium, supplicationes, horae et alii cantus in Gelvonensi ecclesia lithuanica lingua absque ulla cum polonica alternatione persolvantur. Omnes istae rixae in praedio initium summunt; discordiae et profanatio domus Dei imputatur sacerdoti Szimelunas, qua primae causae horum deplorandorum et enormium eventuum. Vix quatuor menses commorat in parochia et iam exorta sunt iurgia in pacifica parochia, ubi antea sub sac. Massiulis nemo, praeter com. Plater eiusque administratorem M., contra lithuanam linguam in ecclesia adhibendam protestatus est. Parochiani omnes lithuanice intellegunt; tales vero domini: com. Plater et M. ecclesiam raro, aut nunquam, visitant. Videtur non fuisse cur sac. Szimelunas innovationes introduceret, at introduxit. Nemo scire potest, cur ita fecerit, fortasse „verbo veritatis" a sacerdote Massiulis in privata epistola sibi dicto offensus voluit, sic agendo, ostendere sacerdotem Massiulis Gelvonensibus polonis (qui re vera non habentur) iniuriam et damnum intulisse. Spem habemus decanum Novicki, qui exquisite novit Gelvonensem parochiam, novit eam ab illis tranquillis temporibus, quando eius parochus fuit d. Massiulis, simul cum vicinis sacerdotibus, quibuscum cohabitare non posse in litteris ad d. Massiulis sacerdos Szimelunas conqueritur, omnia facturum, ut dominum Szimelunas cohiberet et in viam iustitiae reduceret. Eius agendi modus valde vituperandus et irrationalis statim ab initio apparuit. Primo post suum adventum festo die canticum polonice „*Bože w dobroci*" intonuit, omni populo lithuanice „*esi nepaimtas*" continuante.

Nil mirum esset, si sacerdos polonus ita ageret, nam poloni ubivis ita se gerunt, sed hic ita facit nostras Lithuanus, Caunensis gubernii et proprietarii Karp famuli filius. Horum tristium eventuum causa plurium catholicorum Lithuanorum cor sanguine rubescit . . . Quando, o Deus immortalis, his iniuriis finis veniet, quando nam Lithuani poterunt iure sua lingua Deum colendi gaudere, quando haec persecutiones desierint?"

Tam tristis fuit Gelvonensis parochiae petitionum finis, ex quo videmus, quam parum Vil-

Mųsų-gi klebonas persekinėjimu už kalbą ne užsiiminėja, kaip tai daro Eišiškių klebonas, kurs savo parapijoj' kunįgui vikarijui neleidžia nė katechizacijos lietuvių vaikams lietuviškos. Męs, ačiu Dievui, turime savo bažnyčioje evangeliją, pamokslus ir katechizaciją mųsų prigimtoje lietuviškoj' kalboje. Todėlei męs ir bijomės, kad kunįgas, panašus Eišiškių klebonui, persekiotojas ir lietuvių kalbos naikintojas, nėjokiu budu nepatektų į mųsų Radunų parapiją". Todėlei pagaliaus parapijonai vyskupo prašo, kad jis skundo tokių valkatų, kaip Selilo, ne klausytų ir jų mylimą kunįgą parapijoje paliktų.

Vienas iš paskiausiųjų, nes lapkričio mėnesyje 1905 m. vyskupui paduotųjų, prašymų priguli aukščiau paminėtųjų Eišiškių parapijai; jisai žodis į žodį teip skamba*):

Meldžiame dovanoti mums, kad męs drįstame pas Jųsų Mylistą siųsti šitą prašymą, — nelaimingas mųsų padėjimas, vertas pagailėjimo, pavarė mus jieškoti pas Jųsų Mylistą teisybės, kurios pas mus nė šešėlio nėra.

Gal dar nedrįstume kreiptis į Jųsų Mylistą su mųsų reikalais, gal butume kentęję, bet kentęję su didžia mųsų dušios skriauda, kad nebutų pareikalavę nuo mųsų perdaug kantrybės, perdaug aukų ir, kad nebutume girdęję, kad dėl Jųsų Mylistos visi lygus, ar tai lenkai, ar lietuviai, jog norite, kad kožnas butų pakakintas.

Kada laimingi buvome sulaukę Jųsų Mylistos mųsų parapijoje, nusiraminome labai, kad tas, ką tik girdėjome, yra tiesa.

Kada Jųsų Mylista buvai maloningas įžengti mųsų bažnyčion, išgirdome prigimtoje savo kalboje Dievo žodį, kurio teip ištroškę esame, nėsa lenkiškai męs nesuprantame, o lietuviškai mųsų Eišiškio bažnyčioje pamokslai nebuna sakomi. Bet priešingieji mums, nežiurėdami į tai, kad, Jųsų Mylistai paliepus, pamokslas lietuviškai buvo sakytas, nežiurėdami į tai, kad ir Jųsų Mylisia čion buvote, nedavė mums išklausyti pamokslo, varinėjo mus iš bažnyčios sakydami: „išeikite iš bažnyčios: džiakonas liepia neklausyti lietuviško pamokslo;" o varinėjo mus iš bažnyčios zakristijonas su vargonininku ir džiakono davatkos; tuos kuone visus džiakonas iš kas-žin kur atsivežė; gal tik tam, kad keltų parapijoje mųsų sumišimus ir neapykantą.

Seniaus dar, kuomet pas mus buvo klebonu kun. Adamavičius, męs, lietuviai, Eišiškio bažnyčioje giedodavome lietuviškai šventas giesmes, ir jokių sumišimų nebuvo, niekas mums nedraus-

*) Iš „Vilniaus Žinių" 1905, N 285.

nensis dioeceseos polono clero cordi est spirituale fidelium emolumentum!

Novembris 4 d., a. 1904. Radunenses parochiani certiores facti quendam vagabundum, Selilo, qui ob furtum commissum antea in carcere detinebatur, machinari coepisse et coram Vilnensi episcopo eis carum sacerdotem St. Brzozowski ob lithuanismum accusare, item suo episcopo russicam petitionem exhibuerunt, in qua, inter alia, haec legimus: „Nostra parochia est lithuanica, quamvis nos in ecclesia parum nobis nota polonica lingua utamur . . . Hucusque carebamus lithuanicis precum libellis, sed cum tales nunc sint, orabimus lithuanice, quia in nostrae parochiae ruribus naturalis sermo est lithuanicus, in praediolis, quae sic dicti „nobiles" incolunt, — russicus. Noster parochus linguarum persecutioni non indulget, quod dici nequit de Eišiškiensi parocho, qui in sua parochia etiam catechismum suo vicario lithuanos pueros lithuanice docere non permittit. Deo sint gratiae in nostra vero ecclesia omnia, sc. evangelium, conciones, catecheses paterna lingua persolvuntur. Ideo timemus ne nobis sacerdos, Eišiškiensi parocho similis, linguae lithuanicae persecutor et exstirpator, detur." Quare deinde parochiani rogant episcopum ne credat talibus vagabundis, sicut Selilo, et illis a se adamatum sacerdotem relinquat.

Una de ultimis Vilnensi episcopo novembris mense a. 1905 petitionibus porrectis est praedictae Eišiškiensis parochiae petitio, quae in extenso ita sonat.*)

„Ignoscatur nobis, deprecamur, quod ad Vestram Excellentiam hanc petititonem mittere ausi sumus, — deploranda enim conditio nostra apud Vestram Excellentiam nos iustitiam quaerere coegit, quia apud nos illa prorsus desideratur.

Fortasse Vestram Excellentiam in nostra causa adire non auderemus, fortasse taciti, licet magno cum detrimento animarum, pateremur, si non a nobis nimia patientia, nimia victima exigeretur, si non audiremus a Vestra Exellentia omnes — et polonos, et lithuanos pares haberi, omnibus Vestram Excellentiam satisfacere velle. Prae gaudio gestientes Vestram Excellentiam nostram parochiam visitantem excepimus et pacificati sumus, ea, quae audivimus, fide esse digna putantes.

Cum Vestra Excellentia nostram ecclesiam benigni ingredi dignata est, verbum Dei nativo sermone audivimus pronuntiatum, quod valde si-

*) Ex epemeride „Viln. Žinios" 1905 N 285.

davo. Dabar kun. Gintovtas neduoda mums nė giedoti lietuviškai. Lankanties Jųsų Mylistai Eišiškiuose, męs ir daugelis kitų parapijų lietuvių, pradėjome giedoti lietuviškai, tai zakristijonas su vargamistra ir davatkos, primokyti džiakono, su kumščiomis bėgiojo po bažnyčią, varinėdami mus, o davatkos poterius ir litanijas kalbėjo, kad Dievas pabaustų mus, lietuvius, užtai, kad „supagonyję savo giesmėmis bažnyčią.“

Paliudinti šitą gali ir kitų parapijų žmonės, mųsų kaimynai, jei to reiktų. Likę teip nuskriausti, norėjome tuojaus skųstis Jųsų Mylistai, bet neleido mųsų prie vartų džiakono sargai.

Budamas didžiu lietnviškos kalbos priešu ir nemokėdamas nė žodžio lietuviškai, džiakonas mųsų, kun. Gintovtas, pas ligonius lietuvius patsai važiuoja — kunįgo vikaro neleidžia, po tokios spaviedės nežinome, ką daryti su ligoniu, dažnai reikia vežti ligonį kiton paripijon, kurioje yra kunįgai, mokantieji lietuviškai, o ne vienas iš mųsų priverstas ir teip mirti, nenusiraminęs ant dušios.

Mųsų vaikeliams kn. Gintovtas liepia mokįtis poterių ir katekizmų lenkiškai, o nuodėmes išpažinti gudiškai arba lenkiškai išmokina džiakono davatkos; teip męs ir spaviedojamės, pas mus lietuviškų nuodėmių nėra, tik lenkiškos ir rusiškos ir vis tos pačios, kaip poteriai.

Kaip labai mųsų, lietuvių, neapkenčia džiakonas Gintovtas, dar ir iš to matyti, kad jis, duodamas generalinę absoliuciją tretininkams, duoda ją tik tiems, kurie kalba lenkiškai ir rusiškai ir kurie pas džiakoną spaviedojasi. Ne vieną kartą bažnyčioje esame girdėję džiakono žodžius: „absoliuciją gaus tik tie, kurie pas manę spaviedojasi.“ Ant prašymo mųsų, kad leistų pamokslus sakyti lietuviškai, džiakonas mus tik vilioja, dar pereitus metus sakės, kad nuo šv. Franciškaus prasidės pamokslai lietuviški, o šįmet — nuo Jųsų Mylistos vizitos, ant galo per Škaplernos atlaidus apskelbta buvo iš sakyklos, kad per visus atlaidus turėsime lietuvišką pamokslą, o štai, kiek jau atlaidų praėjo, o pamokslų lietuviškų mųsų Eišiškio bažnyčioje vis nėra. Kitą kartą džiakonas Gintovtas ir prieš mus, lietuvius, pasakė, kad jeigu Eišiškio bažnyčioje bus lietuviški pamokslai, tai jis čia nebusiąs.

Teip-pat kuo-žemiausiai meldžiame Jųsų Mylistos paliepti mųsų džiakonui kun. Gintovtui numaldinti, priturėti bajorus, suerzintus prieš mus lietuvius ir sukeltus. Kaip sukelia, teip tegul ir nuramina, kad jie daugiaus mųs nepersekiotų

timus, nam *polonice non intelligimus, lithuanicae vero in nostra ecclesia conciones numquam* fiunt. Sed adversarii nostri, nulla habita ratione, quod Vestra Excellentia lithuanice concionari iussit, praesentiamque Vestram quasi pro nihilo reputantes nos concioni attendere impedierunt — ex ecclesia nos expellebant, dicendo: „exite de ecclesia: *decanus lithuanicam concionem audire prohibuit*;“ expellebant vero nos ex ecclesia sacristianus, organoedus et devotulae decani; hosce fere omnes decanus secum adduxit hunc fort-asse in finem, ut turbas et odium in parochia nostra cierent.

Illo tempore, quando apud nos parochus sac. Adamavičius fuit, nos Lithuani cantilenas sacras in ecclesia lithuanice decantabamus et nullae turbae apud nos locum habebant, nemo nos impediebat. Nunc autem sac. Gintowt etiam cantare lithuanice nos non sinit Vestra Excellentia nostram ecclesiam visitante, nos Eišiscenses et plures alii ex confinibus parochiis Lithuani lithuanice canere coepimus, sed sacristianus, organoedus et devotulae, a decano instructae, compressis palmis in ecclesia discurrebant nos propellendo; devotulae autem preces et litanias recitabant, ut Deus nos ob ecclesiam nostris canticis profanatam puniret. Testari idem possunt, si opus erit, vicini nostri, ex aliis parochiis oriundi. Tali iniuria affecti, voluimus coram Vestra Excellentia de ea conqueri, sed aditum ad Vos custodes, a decano ad portas collocati, nobis praecluserunt.

Decanus noster sac. Gintowt, licet magnus sit lithuanicae linguae inimicus et nec verbum lithuanice intelligat, tamen aegrotis Lithuanis ipse ultima sacramenta administrat, vicarium id facere impedit; post talem visitationem nescimus, quid cum aegrotis faciendum sit; saepe debemus illos in aliam parochiam, ubi sacerdotes linguam Lithuanicam intelligentes degunt, portare, nonnulli vero nostrum et sic, absque fidei solamine mori debent.

Pueros nostros sac. Gintowt polonice preces et catechismum discere iubet, *modum autem peccata russice aut polonice confitendi devotulae decani illos docent;* ita nos semper et confitemur, *peccata lithuanica non habemus, sed polonica aut russica, atque eadem semper, ac si sint preces.*

Quanto odio decanus Gintowt nos lithuanos habet, vel ex eo patet, quod generalem absolutionem nonnisi iis tertiariis, qui polonice aut russice loquuntur et sibi peccata confitentur, impertitur. Haud semel in ecclesia decani verba audivimus: „absolutionem sortientur nonnisi ii,

užgaunančiais žodžiais, nėsa iš to gali įvykti su laiku takas ir jiems negeistinas: gal išsibaigti, pagalios, mųsų kantrybė dėl jų prikaišiojimų. Mųsų, lietuvių, Eišiškio parapijoje yra gana daug.

Šituose sodžiuose gyvena vieni tik lietuviai: Nanjasodis, Naujadvaris, Purvinai, Riezai, Stavidonįs, Trumpiškiai, Curonįs, Parasč-Barčiai, Viežonįs, Dainava, Zuklionis.

Pusiau lietuviai ir pusiau rusai gyvėna: Lebednįkuose, Musiakalnėje, Padzitvitėj', Palackiškiuose, Prudukuose, Viduriuose, Gilveniškiuose, Gudakampyje, Dailiduose ir kituose sodžiuose ir vienkiemiuose, kuriuos čia visus yra sunku suskaityti. Tai-gi Eišiškio parapijoje lietuvių, galima sakyti, yra apie penki tukstančiai (5000) dušių.

Ganytojau, žvilkterėk į mųs, esančius nelaimingame padėjime, į mųs nuskriaustus ir teikis, meldžiame kuo-žemiausiai, išduoti paliepimą, idant mųsų bažnyčioje butų sakomi lietuviški pamokslai, idant mųsų vaikeliams džiakonas nedraustų mokįtis lietuviškai poterius ir katekizmus, idant męs savo bažnyčioje galėtumėme giedoti lietuviškai šventas giesmes, ir dar kartą meldžiame Jųsų Mylistos, teikis paliepti, idant džiakonas suturėtų sukeltus jo prieš lietuvius Eišiškio bajorus. Žinome gerai, kad nuo Jųsų Mylistos viskas priguli, dėlto turime viitį, kad busime išklausyti."

Kaip daugumas kitų, Vilniaus vyskupui paduotųjų, prašymų teip ir Eišiškių parapįjos, žinoma, liko be jokios pasekmės. Ir į Asavos parapiją su 3000 lietuviškai kalbančių ir apie 1000 sugudėjusių lietuvių 1905 m. paskirt norėta kunįgą nebylį, nemokantį lietuvių kalbos, nors ir čionais kunįgo lietuvio prašyta . . .

Prie šito dar reikėtų pridėti, kad Aleksandravos gyventojai (Eišiškių ir Asavos ap.) sausio mėnesyje 1906 m., ne matydami jokios nuo dvasiškijos pašalpos, padavė Vilniaus general-gubernatoriui prašymą, kuriame jie, terp kitų, rašo:*) „Sulyg (viršiausio) manifesto nuo 17 (30) d. spalių m. 1905 m. ir kitų, pirm buvusių, aktų mųsų valdymo ir buvio pagerinimui, reikalinga yra mųsų krašte: 1) prašalinti lenkinančią mųs dvasiškiją (pavyzdin Eišiškių kleboną ir Raduno džiakoną kun. Nikazijų Juozapą Gintovt'ą Dziewaltowskį); 2) į lietuviškas džiakonystes skirti džiakonus ir klebonus lietuvius; 3) kad pradinėse mokyklose mokįtų vaikus lietuviškai; 4) kad mokįtojais skiriami butų lietuviai ir tt.

*) Apgarsinta „Viln. Žin." 1906 N 26.

qui mihi confitentur." Cum petimus, ut conciones lithuanicas haberi permittat, decanus pollicendo nos seducit; anno praeterito promisit conciones lithuanicas initium sumpturas die festo s. Francisci; hoc anno a Vestrae Excellentiae visitatione, dein in festivitate B. V. Mariae de monte Carmelo ex ambone est annuntiatum quovis maiore festo per annum conciones lithuanicas fore; sed plura iam festa praeterierunt, concio vero lithuanica ne una quidem Eišiškis adhuc habita est. Nonnunquam dec. Gintowt nobis Lithuanis praesentibus dicit se Eišiškis non mansurum, si ibi conciones lithuanicae locum obtinuerint.

Praeterea humillime rogamus, ut Vestra Excellentia dec. Gintowt imperet, ut sic dictos „boiaros'" sc. „nobiles," contra lithuanos excitatos, compescat. Sicut exagitavit, ita et placet, ne ultra nos persequantur verbis offensivis; secus temporis lapsu potest id accidere, quod etiam illis minime erit gratum: exprobrationibus enim illorum patientia nostra exhauriri potest. Nos lithuani sat plures in parochia Eišiškensi sumus.

Vicos, quorum denominationes sequuntur, exclusive lithuani incolunt: Naujasodis, Naujadvaris, Purvinai, Riezai, Stavidonįs, Trumpiškiai, Curonįs, Parasč-Barčiai, Viežonįs, Dainava, Zuklionįs.

Dimidiatim cum russis permixti lithuani habitant in Lebednįkai, Musiakalnė, Padzitviai, Palackiškiai, Prudokai, Viduriai, Gilveniškiai, Gudakampis, Dailydai et in aliis vicis et coloniis, quas omnes hic enumerare difficile est. Quare affirmare possumus in parochia Eišiškensi circiter 5000 lithuanorum esse.

Respice, Pastor, in nos infelices, detrimento affectos et dignare, Te humillime obsecramus, ordinationem edere, ut in ecclesia nostra verbum Dei lithuanice praedicetur, ne nostros pueros decanus preces et catechismum lithuanice discere prohibeat, ut nobis cantus sacros in ecclesia lithuanice decantare liceat; praecipiat Vestra Excellentia decano, iterum iterumque rogamus, ut „nobiles", contra nos excitatos, sedet. Certo scimus a Vestra Excellentia omnia dependere; ideo speramus fore, ut exaudiamur."

Sicut multae aliae petitiones, episcopo Vilnensi propositae, ita etiam petitio parochiae Eišiškensis finem optatum non est assecuta. Et in Assavae parochiam cum 3000 lithuanice loquentium et circiter 1000 lithuanis rusificatis a. 1905 sacerdos mutus, lithuanicam linguam non intelligens, dari promittebatur quamquam et hic rogatum est, ut lithuanus designetur . . .

Tam pat' general-gubernatoriui pastaromis dienomis padavė*) dar prašymą Žirmunų valsčiaus gyventojai, kurie reikalauja, kad iš jų mokyklos butų pašalintas kn. Bol. Sperski, kaipo lenkintojas, o jo vieton butų paskirtas lietuvis kapelionas, o Beniakainių valstiečiai, terp kitų, reikalavo, kad: 1) uždengtų visas lenkų mokyklas, lenkinimui lietuvių ir gudų atvertas; 2) kad užgintų važiuoti lenkams iš Varšavos lietuvių ir gudų lenkinti ir tt. Radinės džiakonystės kunįgų susirinkime, 8. d. vasario 1906 m., pagaliaus nutarta:**) 1) kad Radinės dekanate butų sakomi lietuviški pamokslai; 2) kad lietuvių vaikus katechizmo mokytų lietuviškai; 3) kad Eišiškių, Šaltinįkų, Maž. ir Did. ir Užbalio (Zablocie) klebonai, kaipo ne mokantiejie lietuviškos kalbos, prasišalintų; 4) kad toje ir kitose džiakonystėse, kur gyvena lietuviai po parapijas, džiakonai butų lietuviai ir k. Ir iš Lazdunų parapijos, kurias Vilniaus lenkininkai skaitė jau ištautinta, gauta laikraščiuose žinią apie tautišką lietuvių pabudimą. Teip „Vilniaus Žiniose"***) skaitome: „Apskelbus Carui manifestą iš Spalių 17 (30) d. 1905 m. ir męs, Lazduniečiai-lietuviai, subruzdome ir pradėjome rupintis apie savo buvio pagerinimą. Ir męs, kurių čia yra apie 6,000 žmonių, panorėjome prisidėti prie Lietuvos visuomenės bruzdėjimo ir išsiliuosavimo judėjimo. Todėl pripažįstame, kad mums reikalinga yra: 1) kad visose mųsų parakvijos keturiose mokyklose, kaip antai: Juratiškiuose, Bakštoje, Deverguose ir Lugumuose mųsų vaikai butų mokinami prigimta mųsų kalba — lietuviškai; tą mųsų teisingą geidavimą pripažino pats buvęsis Vilniaus gubernatorius Palenas, kurs atsilankė čia 1904 m. 2) Visi męs parapijonai-lietuviai reikalaujame, kad mųsų klebonas mokytų mus lietuviškai ir sakytų pamokslus lietuviškai. . . Negalėdami patįs tų savo teisingų reikalavimų įvykdyti, kreipiamės į abi valdži: dvasišką ir svietišką ir prašome prijausti teisingiems mųsų reikalavimams ir juos gyveniman įvykdyti. Svietiškos valdžios prašome paskirti į minėtasias mokyklas mokančius rusišką kalbą mokįtojus lietuvius; dvasiškos gi valdžios prašome duoti mums kunįgą-lietuvį, nes dabartinis mųsų klebonas neaprupina dvasiškų mųsų reikalų. Prieš 14 metų buvo pas mus kun. Ed. Petkevičius, kurs neskriaudė nė vieno nė žodžiu, nė darbu, o šis įvairiais budais keikia ir

*) „Viln. Žin." 1906 N 27.

**) „Viln. Žin." N 28.

***) „Viln. Žin." 1906. N. 45.

Quibus omnibus rebus addendum esse videtur, Alexandraviae incolas (de circulo Eišiški et Assava) nullum auxilium ex parte potestatis spiritualis illis venturum esse videntes, a. 1906 mense januario generali-gubernatori Vilnensi petitionem porrexisse, in qua inter alia scribunt:*) „Secundum supremum Manifestum ex 17 (30) die septembris et alios actus, ad meliorandum nostrum regimen et statum antea editos, in regione nostra: 1) amovendus est clerus, polonisationi deditus (e. c. d. Nicasius-Josephus Gintowt-Dziewaltowski curatus Eišiškensis, decanus Radunensis); 2) in parochias lithuanicas parochi et decani lithuani designandi sunt; 3) in scholis primariis pueri lithuanice instituendi sunt; 4) praeceptores lithuani eligendi" etc.

Eidem generali-gubernatori posterioribus diebus circuli Žižmorensis incolae petitionem**) miserunt, in qua postulant, ut ab eorum schola sac. Bol. Sperski, polonisator, amoveatur et in eius locum praeceptor religionis lithuanus eligatur; circuli vero Bieniakonensis inter cetera postulant: 1) ut scholae polonicae, ad lithuanos et russos polonisandos fundatae, claudantur; 2) ut poloni ex Varsovia ad Lithuanos et russos polonisandos huc venire prohibeantur etc. Decanatus Radunensis sacerdotum congressus a. 1906 febr. 8 d. statuit:***) 1) ut in decanatu Radunensi conciones lithuanicae introducantnr; 2) ut pueri lithuanorum catechismo lithuanice instituantur; 3) ut curati Eišiškensis. Solecznikensis (Minor et Major), Užbalensis (Zablocie), lithuanice non intelligentes, sese his officiis abdicent; 4) ut in hoc et aliis decanatibus, ubi lithuani habitant, decani lithuani sint etc. Etiam in parochia Lazdunensi, quam polonisatores Vilnenses denationalisatam habebant, Lithuanos sua iura nationalia recuperare coepisse in ephemeridibus publicatum est. In „Vilniaus Žinios" a. 1906 N 45 sequentia legimus: „Supremo manifesto Imperatoris ex 17 (30) octobris a. 1905 promulgato, etiam nos, Lithuani Lazdunenses, agere coepimus circa conditionem nostram in meliorem statum redigendam, Et nos, quorum hic circiter 6000 sunt, vitae communis Lithuaniae, se liberantis, participes fieri voluimus. Ideo postulamus, ut in omnibus quatuor parochiae nostrae scholis, e. c. Juratiškiai, Bakšta, Devergiai, Lagumai, pueri nostri nationali nostra lingua lithuanica instituantur; has postulationes

*) „Vilniaus Žinios" 1906. N 26.

**) „Vilniaus Žinios" 1906. N 27.

***) „Viln. Žin." 1906. N 28.

pravardžiuoja mus iš sakyklos, vadindamas pagonais“. . .

Iš Sumeliškės grynai lietuviškos parapijos, kur sulyg pastarojo laiko viešpatavo bažnyčioje lenkų kalba, ir kurios gyventojai palikti buvo bjauriausioje dvasiškoje tamsybėje, kun. P. V. suteikia labai įdėmias žinias apie tai, kaip gali pragaišti doriškai tauta į tų be sąžinės lenkintojų-kunįgų papuolusi rankas. Jisai rašo:*)

„Iš visų Lietuvos kampų, kaimų, miestelių ir viensėdžių ant lakštų „V. Ž.“ patilpusios buvo įvairiausios žinios iš gyvenimo lietuvių, tiktai Sumeliškė, tebesanti ligšiol vergijoj lenkiškos kulturos (sic!), vis dar saldžiai miegojo, lig musės žiemą. Sumeliškė yra tai miestelis, o gal geriaus sodžius, nes tik parapijinė menka, medinė ir visiškai sena bažnyčia, cerkvė, kelios sankrovos, dvi aludi ir monopolius skyria nuo kaimo. Žmonės skursta baisiausioj tamsybėj, niekas nieko neskaito ir nieko nežino; tik dabar pradėjo susiprast' tautiškai. Girtuoklystė, kaipo tos tamsybės duktė, labai prasiplatinusi tarp Sumeliškiečių. Geria ne tik dideli-vyrai, bernaičiai, bet ir maži, moterįs ir tas Lietuvos žiedas mergaitės, teip, kad vienais metais pabrikantai buvo net atvažiavę Sumeliškėn pasižiurėt, kas per žmonės tie sumeliškiečiai, ar jie teip labai dideli, ar platųs, kad teip daug alaus išgeria. Nė vienas šventas vakaras neapsieina be „vakaruškų“, ant kurių jaunymas dažniausiai labai negražiai linksminasi.

Nors didesnė parapijos dalis dar tebešneka lietuviškai, tečiaus lig atvažiuosiant Sumeliškėn gerb. kun. J. Masiuliui nieko lietuviškai nebuvo, ne tik pamaldų prigimta lietuviška Sumeliškiečių kalba, bet ir pamokslų. Pasekmės tos lenkiškos vergijos, žinoma, baisiausios. Daugumas visiškai atšalę, atpratę nuo bažnyčios, išpažintįs dažniausia negeros, nes, nesuprasdami lenkiškų pamokslų, nemoka išpažinti savo nuodemių ir kartais per 10, 15, 20 ir 40 metų slėpdavo savo nusidėjimus.

„Tai, tėveli, — dažnai ausysna atsimuša, — kaip išgirdau nedėlioj, kad negalima slėpt' nuodemių, tai prašau klausyt' iš viso gyvenimo, nes mano visos išpažintįs negeros.“

Sumeliškiečiai ne kartą prašė savo dvasiškų tėvų sakyti pamokslus jų prigimta kalba, bet niekados ir nė karto nelaimėjo. Teip buvo ir prie kun. A. Deksnio. Kun. Deksnis pripažino, musėt, kad butinai reikia sakyt' pamokslus lietuviškai, kadangi važinėjo pas vysk. Zvieravičių

*) „Viln. Žin.“ 1906. N 49.

nostras iustas iudicavit d. Pahlen, olim gubernator Vilnensis, tempore visitationis a. 1904. 2) Parochiani omnes postulant, ut parochus nos lithuanice doceat et verbum Dei hac lingua praedicet . . . Cum ipsi iustas postulationes nostras executioni mandare non possimus, utramque adimus potestatem: ecclesiasticam et civilem, ut desideriis nostris assentire eisque satisfacere dignetur. Potestatem saecularem rogamus, ut scholis praedictis magistros Lithuanos, linguam russicam callentes, provideat; spiritualem vero, ut sacerdotem nobis Lithuanum det, nam hodiernus parochus noster necessitatibus nostris spiritualibus satisfacere non potest . . . Ante aliquot annos apud nos Ed. Petkevičius sacerdos fuit, qui nemini verbo vel opere damnum intulit; iste (hodiernus) variis modis etiam ex ambone blasphemiis et obiurgationibus nos affligit.“

De parochia Sumeliscensi, pure lithuana, ubi usque ad ultimum tempus in ecclesia lingua polonica dominabatur, P. V. sacerdos talia refert,*) ex quibus pateat, quid fieri cum gente etiam optimae indolis possit, quae in manus sacerdotum-polonophilorum absque conscientia incidit.

„De omnibus Lithuaniae regionibus, vicis, oppidis etc. in diario „Viln. Žin.“ notitiae diversissimae de vita Lithuanorum inveniuntur, Sumeliškė solum, in servitutem culturae (sic!) polonicae redacta, hucusque dulcem somnum dormit. Sumeliškė est parvum oppidum, vel potius-vicus, nam a vico nonnisi ecclesia et cauponis differt. Populus valde rudis; rari legere sciunt; ultimo tantum tempore nonnulli nationaliter revixerunt. Ebrietas, haec ignorantiae filia, valde propagata est. Inebriantur non modo viri, iuvenes, sed etiam pueri, mulieres, etiam Lithuaniae flos — puellae; quodam anno in Sumeliškė venerunt qui potus inebriantes praeparant, videre volentes, num tam lati et alti essent Sumeliškenses, quod tantam cerevisiae copiam quotannis consumunt. Nullius diei festi vesper praeterit absque conventibus iuvenum utriusque sexus, qui persaepe vituperandae sese gerunt.

Quamvis maior parochiae pars lithuanice loquatur, tamen usque ad adventum J. Masiulis sacerdotis nihil lingua nativa Sumeliškensium sc. lithuanica in ecclesia peragebatur — nec cantus, nec conciones. Sequelae huius captivitatis polonae horrendae sunt. Plures valde tepidi, desuefacti ab Ecclesia; confessiones plerumque malae, nam conciones polonicas non intelligentes,

*) „Viln. Žin.“ 1906. N 49.

pasiklaustų, ar galima sakyt' pamokslus lietuviškai? Vyskupas atsakęs, kad jei Trakų džiakonas kun. Karvauckas išras reikalingu, tai galima; džiakonas gi, žinoma, kaipo karštas lenkų šalininkas, užginė, o kun. Deksnis ant to ir sutiko. Kun. Kripaitis teip-pat, matyt', neatkreipė atydos ant maldavimų sumeliškiečių ir nesakė pamokslų lietuviškai aiškindamas, kad lietuviškai sakyt' užginta. Kun. gi Raštutis, kurs rėdė parapiją kelius mėnesius lig atvažiuosiant' g. kun. Masiuliui, nesakė pemokslų lietuviškai dėlto, kad sumeliškiečiai lietuviai nesupranta tokių žodžių, kaip „atyda." Apie tikėjimo dalykus, apskritai sakant, mažiausio supratimo neturi, katekizmų teip-pat nežino, poterius pirma visi kalbėjo nieko nesuprasdami lenkiškai, taigi neveltui vadinosi grinai lenkiška parapija.

Kaip atvažiavo pabaigoje rugsėjo 1905 m. klebonu gerb. kun. Masiulis, tuoj' pirmą nedėldienį prabylo iš sakyklos lietuviškai, dėlto, kad, kaip tik atvažiavo, pradėjo pildyt' savo pareigas, klausyt' išpažinties, vis tik girdėjo šnekant' lietuviškai, o nedėlios rytą spalių 2 (15) d. sėdėdamas nuodėmklausyj, girdžia rožančių teippat lietuviškai. Pasiremdamas ant to ir matydamas, kad čia parapija lietuviška, o ne lenkiška, po sumos įlipęs sakyklon parsižegnojo ir pradėjo skaityt' evangeliją lietuviškai. Tai-gi nuo tos nedėlios dabar visados sakome du pamokslu lietuvišką ir lenkišką, nieko, rodos, neskriaudžiame, tečiaus baisiai pradėjo rėkt' ant mudviejų netik svietiški, bet ir dvasiškija, mat, susopo širdis, kad neplatiname lenkų karalystės, bet, sekdami prisakymus mųsų Išganytojaus, dangaus karalystę . . . Pats džiakonas kun. Karvauckas visupirmiausia atsiliepė baisiai išmetinėdamas kun. klebonui, kaip nuvažiavo pas jį: „To żarty, jak ja tu jestem 28 lat nic podobnebo w Sumiliszkach nie bylo, a on co wymyslil, — kto tobie pozwolil, kto ciebie upoważnil do tego?" (Tai juokai, kaip aš čia 28 metus buvu, nieko panašaus Sumiliškėje nebuvo, o jis ką prasimanė. — Kas tau pavėlijo, kas tau įgaliojo?) Teip mat lig rugsėjo 1905 metų Sumeliškėj lietuvių nebuvo ir lietuviškai nė pamokslų, nė pamaldų nereikė', tik nuo rugsėjo 1905 m. atsirado lietuviai ir tai dideliame skaitliuje. Stebėtinas daiktas, kaip teip greit ir tiek daug. Svarbus tas atsitikimas dar tuo, kad Sumeliškės miestelėnai ligšiol dar tebešneka lietuviškai. Vyrai po truputį moka ir lenkiškai, moteris gi ir vaikai, nieko nesupranta lenkiškai ir dabar negali atsidžiaugt, girdėdami sakant pamokslus lietuviškai, kai-kurios net verkė, atsiminusios apie rite sua peccata confiteri nesciunt, ideo quandoque per 10, 15, 20, 40 annos ea celabant.

„Mi pater," saepe in confessionali auditur: „postquam dominica praeterita audivi peccata celari non posse, peto, ut excipias confessionem generalem totius vitae peccatorum, nam omnes confessiones meae malae sunt." Sumeliškenses haud semel suos patres spirituales rogaverunt, ut nativo sermone concionaretur, sed nunquam exauditi sunt.

Idem rerum status Sumeliškis etiam sub d. Deksnis parocho manebat; ille verisimiliter ratum habuit concionandum esse lithuanice, nam ad Zwierowicz episcopum profectus est, ut eum interrogaret, utrum liceret verbum Dei lithuanice praedicare, necne. Episcopus respondit licere, si hoc necessarium esse iudicaret d. Karwowski, decanus Trokensis. Decanus, quod a polonophilo exspectandum erat, prohibuit, cui rei d. Deksnis acquievit. Kripaitis sacerdos item petitiones Sumeliškensium parum animadvertebat, nam lithuanice non praedicabat, concionari lithuanice esse interdictum asserens. Raštutis sacerdos lithuanice non concionabatur, quia Sumeliškenses nonnulla rariora vocabula lithuanica e. g. „atyda„ non intelligunt. De rebus fidei admodum parvam habent scientiam, catechismus iis terra fere incognita est, preces quotidianas antea omnes polonice, licet nihil intelligentes, recitabant, quare haud frustra parochia pure polonica reputabatur.

Masiulis sacerdos, qui mense septembri a. 1905 huc venit, prima dominica ex ambone parochianos lithuanice allocutus est, nam statim post adventum suum officia adimplere coepit, confessiones excipere et semper lithuanice loquentes audiebat, dominica vero d. 2 octobris, in confessionali sedens, item lithuanice Rosarium decantantes audivit. Hisce innisus et parochiam lithuanam, non vero polonam esse cernens, post ultimam missam s. suggestum ascendit et evangelium lithuanice legere coepit. Ab hac igitur dominica semper duae conciones — lithuanica et polonica habentur; nemini iniuria fieri videtur; tamen contra nos clamare non solum laici, sed etiam clerici coeperunt; puta eis cor dolere, quod nos propagamus non regnum polonum, sed, mandato Salvatoris obsequentes, regnum coelorum. Ipse d. Karwowski, decanus, primus exprobravit d. Masiulis, ad se visitandum venienti: „Hic est iocus; 28 annos hic commoratus sum, nihil simile Sumeliškis contigit; quid excogitasti? quis te potestate instruit ad hoc perficiendum?" Ex hic concludi posset usque ad m. sep-

tą. Tečiaus gal neilgai džiaugsis, nes girdėtis po orą nešiojas negeistinos žinelės apie trukdinimą įvedimo bažnyčion lietuviškų pamaldų, tarsi butų kokia baisiausia nuodėmė mokįt' *lietuvius lietuviškai.*

Lietuvius mokįt' lenkiškai galima, nieks už tą nieko nepasakys, bet kaip tik pradėjai mokįt *lietuvį lietuviškai,* tai jau atsisveikink su gera opinija ir draugais ir lauk bausmės už tokį baisų nusidėjimą. Jeigu dabar dar miestelėnai, nežiurent' į tą, juog tiek metų negirdėjo bažnyčioj savo kalbos, tebe-šneka lietuviškai, tai ką jau bekalbėt' apie kaimus, kurie *ex natura rerum* visados Lietuvoje ir kitur paskiaus, vėliaus ištautėdavo, negu dvarai ir miesteliai.

Sumeliškės perakvija rubežiuojasi su Kietaviškės, Vievio, Naujų Trakų, Onušiškės ir Užugosčio par. ir į Trakus, teisybė, jau sodžiai Daugirdiškiai, Loiciai, Bogdanonis, Drabužnįkai, Zokryžė sugudėję, nors daug ir tarp jų moka dar lietuviškai, bet tos parapijos dalįs, kurios rubežiuojosi su Onušiške, Užugasčiu, Kietaviške, ir Vieviu tebešneka dar lietuviškai, tečiaus bažnyčioj lig šiol nieko lietuviškai nebuvo ir dabar su įvedimu labai sunkiai eina, nors žmonės išsižioję laukia, kada išmuš ta brangi dėl jų valandėlė.

Norėjau teip-pat taj' korespondencija suteikt' Lietuvos visuomenei nors trumpai šiokias tokias žineles apie viršminėtų parapijų vargingą padėjimą lietuvių, bet apturėjęs nuo Jo Ekscelencijos Vilniaus vyskupo, prieš išsiuntimą tos korespondencijos, aplinkraštį, paliečiantį elgimąsi kunįgų po parapijas, priverstas buvau išbriežt', bijodamas tapt' *suspenduotu in conscientia,* nes 7-tas to aplinkraščio punktas užgina, bent kokį mažiausį įsikišimą „do porządku“ (į tvarką) svetimos parapijos *sub poena suspensionis in conscientia.*“

Aukščiau paduotąją įvairių prašymų kasuistiką apie lietuvišką kalbą bažnyčioje galima užbaigti Vilniaus lietuvių prašymu apie įvedimą tos kalbos mųsų sostapylies bažnyčiosna.

Iš Vilniaus gardo bažnyčių, kaip paminėta, beveik nuo lenko vyskupo Pancierzynskio laiko lietuvių kalba buvo išvaryta. Pastarame laike ir čion, lietuviams tautiškai atbundant, pareikalauta, kad bažnyčiosna butų vėl įvesta lietuvių kalba. Pirmuosius prašymus su daugybe pasirašusių lietuvių vardų, paduota vyskupui dar 1896 m., reikalaujant, jei jau ne visose Vilniaus parapijose, kur lietuviai išsisklaidę gyvena, butų galima įvesdinti lietuvių kalboje pamaldas ir pamokslus, tai kad jiems nors vieną paskirtų baž-

tembrem a. 1905 Sumeliškis Lithuanos defuisse et solummodo ab hoc tempore eos ortos esse et quidem magno in numero.

Mirandum est, quomodo tam cito et tam multos hodierni sacerdotes lithuanice loqui et intelligere edocuerint. Magni momenti etiam haec res est, quod oppidani Sumeliškenses usque hodie lithuanice loquuntur. Viri aliquantulum linguam polonicam callent, mullieres et pueri fere nihil polonice intelligunt et nunc, conciones lithuanicas audientes, nonnullae plorant prae gaudio. Attamen fortasse non diu gaudebunt, quia rumores adferuntur conciones et cantus lithuanicos in ecclesia prohibitum iri, ac si summa malitia esset Lithuanos lithuanice docere.

Polonice Lithuanos docere licitum est, nemo hoc vituperabit, sed postquam Lithuanum lithuanice docere ausus es, statim famae amicisque valedic et poenam ob tale crimen exspecta. Si oppidani hoc non obstante, quod in ecclesia linguam polonam per tot annos audiebant, hodiedum lingua lithuana utuntur, quid de ruralibus dicemus, qui ex natura rerum in Lithuania denationalisantur, post praediorum incolas et oppidanos.

Parochiam Sumeliškensem limitant parochiae Kietavensis, Vieviensis, Neo-Trokensis, Onušiškensis, Užugoscensis et Troki, revera vici Daugirdziškiai, Laiciai, Bogdanonįs, Drabužnįkai, Zakryžė rusificati sunt, licet plures etiam inter illos lithuanice loquantur; sed hae parochiae plagae, quae Onušiškė, Užugastis, Kietaviškė, Vievis attingunt, etiam hodie lingua lithuana utuntur; tamen in ecclesia haec lingua non adhibebatur et nunc perdifficile est eam introducere, quamquam populus hanc exoptatam horam valde desiderat.

Eadem vice in votis habui quaedam de parochiis praedictis publici iuris facere, sed ante huius scripti expeditionem certior factus sum de Suae Excellentiae episcopi Vilnensis circulari dispositione quoad modum sese gerendi sacerdotum in parochiis, coactus sum illa expungere, ne poenam suspensionis in conscientia contraham, nam paragraphus 7 huius dispositionis prohibet sub poena suspensionis in conscientia vel minime sese in ordinem parochiae alienae immiscere.“

Supra adductam diversarum petitionum seriem claudere possumus petitione lithuanorum Vilnensium de introducenda lingua lithuanica in ecclesias Vilnae, nostrae urbis praecipuae.

De ecclesiis Vilnae, ut supra dictum est, fere a tempore Pancierzynski episcopi lin-

nyčių, kurioje butų įvesta lietuviška kalba. Apie išgavimą nuo Vilniaus vyskupų bažnyčios, vienas Vilniaus vyskupystės lenkas kunigas*) sekančiai aprašo: „Za rządow biskupa Zdanowicza wybralu się u Wllnie delegacya do kierownika dyecezyi z prosbą o zaprowadzenie w jednym, chociażby najmniejszym kosciolku wilenskim, kazan i dodatkowego nabożenstwa w języku litewskim. Biskup odeslal deputacyę do ganeral-gubernatora, a sam pospieszyl do satrapy, aby go nieprzychylnie względem mającej przybyc delegacyi usposobic. Orżewski jednak przyjąl Litwinow z lisią grzecznoscią, odeslal ich dla omowienia kwestyi do swego sekretarza Sudiejkina. Chodzilo general-gubernatorowi ozbadanie, czy się nie da użyc prądu litewskiego do walki z polonizmem. Ze slow Sudiejkina widocznem bylo, że rząd poprze Litwinow, byle tylko oni zerwali z polskoscią, i domagali się języka litewskiego nie w jednym, ale we wszystkich kosciolach wilenskich. Delegacya litewska nie cheiala stanąc ręka w rękę z rządem do walki z polskoscią. Wywąchal to Sudiejkin i gdy Litwini przyszli do Orżewskiego powtornie, ten ich przyjąl już bez lisiej maski: „Panowie zaprzątacie rząd kwestyami nierozwiązalnemi, panowie macie zbyt dużo czasu wolnego“ wrzeszczal rozgniewany kacyk moskiewski. A gdy jeden z Litwinow zrobil uwagę, że „Jego Wysokopriewoschoditielstwo“ odbiega od przedmiotu, gdyż oni przyszli mowic nie o kwestyi litewskiej, lecz zapytac, czy nie będzie mial nic przeciwko temu, jesli biskup pozwoli na użycie języka litewskiego w dodatkowem nabożenstwie w jednym z kosciolow wilenskich, satrapa urzasnąl: „Panowie zapominacie, że mogę was kazac powiązac.“ Litwini, jak na komendę, nic nie mowiąc, bez uklonu nawet, okręcili się i wyszli.

Po objęciu katedry biskupiej przez Zwierowicza, Litwini udali się do niego z tąż samą prosbą. Przedložyli takie racye: że dużo slużących w miescie i dużo žolnierzy, ze Zmudzi zwlaszcza, nie rozumie języka polskiego, że kilka Litwinek umarlo w szpitalu bez spowiedzi, ponieważ nie znaleziono dla nich księdza — Litwina, a po polsku chore nie umialy; że daleko mniej liczna kolonia niemiecka ma kosciolek sw. Anny z kazaniami niemieckiemi; że wprowadzenie kazan litewskich nie będzie żadnem nowatorstwem, gdyž język litewski aprobowany w rytuale i jeszcze przed 50-ciu laty byly w Wilnie w jednym z kosciolow dodatkowe nabożen-

*) Stosunki Koscielne na Litwie. Listy otwarte księdza do księży. Monachium 1905. str. 54—57.

gua lithuanica expulsa est. Posteriore tempore Lithuanis de somno nationali surgentibus, hic quoque postulatum est, ut ecclesiis lingua lithuanica redderetur. Primae petitiones cum pluribus Lithuanorum subscriptionibus iam an. 1896 episcopo Vilnensi oblatae sunt, quibus postulatur, ut si non in omnibus parochiis, ubi lithuani dispersi habitant, saltem in una ecclesia Vilnae conciones lithuanica habeantur et orationes suppletoriae peragantur. Modum, quo lithuani ab episcopo Vilnensi ecclesiam obtinuerint, unus e sacerdotibus Vilnensibus ita describit:*) „Dioecesim Zdanowicz episcopo administrante, delegatio Lithuanorum administratorem diocesis adiit eumque rogavit, ut saltem in una, licet minima, ecclesia Vilnensi linguam lithuanicam ad conciones orationesque suppletorias introduceret. Episcopus delegationem ad generalem-gubernatorem remisit, ipse vero ad satrapem properavit, ut illum male erga delegationem venturam disponeret. Oržewski (gen.-gub.) delegationem astuta cum urbanitate excepit et ad Sudeikin, secretarium suum, ad hanc quaestionem deliberandam, remisit. Explorare gen.-guberator voluit, si lithuanos ad polonismum debellandum adhibere posset. Ex verbis Sudeikin perspicuum erat regimen Lithuanos adiuturum esse, modo illi contra polonismum agere consentiant et linguam lithuanicam non in una, sed in omnibus ecclesiis Vilnae postulent. Delegatio lithuana regimen in impugnatione polonismi adiuvare noluit. Sudeikin hoc cognovit, et, cum Lithuani iterum ad Oržewski venerunt, hic iam illos, pelle vulpis deposita, excepit: „Regimen quaestionibus inexplicabilibus aggravatis, nimis temporis ad terendum habetis,“ satrapes Moscoviensis ira incensus clamabat. Et cum unus e legatis animadvertisset Suam Supremam Excellentiam de alia re loqui; Lithuanos non ad loquendum de quaestione lithuana venisse, sed ex Sua S. Excellentia quaerere voluisse, num nil contra habiturus esset, si episcopus Vilnensis lingua lithuanica ad orationes suppletorias uti in una de ecclesiis Vilnensibus permisisset, — satrapes exclamavit: „obliviscimini me posse vos incarcerare!“ Tunc Lithuani, tanquam ad nutum alicuius, nihil dicendo, sine inclinatione etiam, terga verterunt et exierunt.

Domino Zwierowicz episcopo creato, Lithuani ad eum venerunt idem petentes. Rationes, quas exposuerunt, sunt quae sequuntur: plures sunt in urbe famuli et milites, Samogitae praesertim,

*) Stosunski koscielne na Litwie. Listy otwarte księdza do księży. Monachium 1905. str 54—57.

stwa w tym języku; że w interesie religijnem wiernych jest, aby byl kosciolek litewski, do ktorego by Litwini mogli się zwracac we wszystkich potrzebach, jak np. spowiedz, wezwanie do chorego, żeby Litwini nie byli zmuszeni chodzic od kosciola do kosciola, aż natrafią nareszcie na księdza, umiejącego po litewsku, od laski ktorego jeszcze zależy, spowiadac lub nie spowiadac, isc lub nie isc do chorego, nie mależącego do jego parafii; że, nareszcie, każdemu jest drogim język, wyssany z piersi matki i że w tym języku przywykl on od dziecinstwa slyszec slowo Boże i rozmawiac z Bogiem w modlitwie.

Biskup Zwierowicz obalac powyższych racyj nie probowal; owszem powiedzial, że sam o tem myśli i prosil Litwinow, żeby zostawili tę kwestyę jiemu i czasowi. Litwini czekali cierpliwie. Po uplywie roku prosbę swą ponowili. Biskup znowu odprawil poslow z nadzieją i prosbą o cierpliwosc, zazacznyl tylko, że nie wierzy, aby dużo bylo Litwinow, pragnączyeh tego, co wyraża delegacya, że ci slużący, stroże są zadowoleni i nie myslą o zmianie. Zjawia się do biskupa czterech Litwinow z niższych warstw ludnosci, lecz kapelan, czy sekretarz biskupi nie puscil prostaczkow przed oblicze Ekscelencyi (co, nawiasem mowiąc, nie przeszkadza ks. Zwierowiczowi często powtarzac: „do mnie i maluczcy latwy mają przystęp"). Po dlugiem bezowocnem oczekiwaniu, Litwini przyszli do przekonania, że biskup zwlekaniem chce ich znużyc i zniechęcic do dalszych staran; zapowiedzieli więc, że podadzą prosbę na pismie, chociaż przykro im popychac sprawę ua drogę oficyalną, woleliby zalatwic ją drogą prywatną, więcej odpowiedającą stosunkowi dzieci do ojca i pasterza do swych owieczek. Podali prosbę w języku litewskim. Sekretarz biskupa, Bohuszewicz, powiedzal Litwinom, że prosba nie może byc uwzględnioną, gdyż pisana jest w języku nieurzędowym, w dodatku — niezrozumialym, a oni nie obowiązani są szukac tlumacza. Na takie *dictum*, godne czynownika moskiewskiego i formalisty kancelaryjnego, Litwini odpowiedzieli: „Bardzo to smutno, że pasterz nie rozumie i nie chce rozumiec mowy swych owieczek". Zaraz jednakże podali prosbę w języku urzędowym".

¶ Po ilgų, ne kartą juokingų prieštaravimų ir įvairių Vilniaus vyskupų statomųjų kliučių, pagaliaus 1901 m. atiduota lietuviams seniausiąją, mažutėlę Š. Mikalojaus Vilniuje bažnyčią, kuri tuo tarpu nuo daugybės metų pusta, apleista, apdraskyta stovėjo ir kaipo įvairių vaisbiškų

qui linguam polonam non callent; aliquot Lithuanae in nosocomio sine confessione mortuae sunt, nam inveniri non poterat sacerdos lithuanus, qui earum confessionem exciperet, illae vero polonice non intelligebant; multo minor colonia Germanorum possidet in urbe ecclesiam s. Annae cum concionibus in lingua germana; introductio concionum lithuanicarum nulla innovatio erit, quia lingua lithuana in Rituali approbata est et 50 ante annos in una ecclesia Vilnae in suppletorio officio divino adhibebatur; commodum spirituale Lithuanorum postulat, ut sit una ecclesia, eis designata, ad quam se conferre possint in omnibus necessitatibus (v. g. confessio, administratio) ne cogantur Lithuani ab una ad alteram ecclesiam vagari, donec invenient sacerdotem, linguam lithuanam intelligentem, a quo adhuc dependet confessionem audire, vel non audire, visitare infirmum, aut non, quia eius ecclesiae non est adscriptus, deinde unicuique cara est lingua materna, qua etiam verbum Dei audire et cum Deo loqui in oratione exoptat.

Tantum aberat, ut Zwierowicz episcopus haec argumenta refutare tentaret, ut contra assereret se hanc quaestionem mente revolvere eosque rogaret, ut sibi et tempori hanc rem relinquerent. Lithuani patienter exspectabant. Post annum elapsum petitionem suam iteraverunt. Episcopus iterum remisit delegatos, hortatus, ut sperarent et exspectarent; animadvertit tamen se dubitare, num essent plures Lithuani, qui vellent id, quod delegati petunt; se putare famulos et custodes contentos esse statu quo et de innovatione minime cogitare. — Venerunt ad episcopum quatuor Lithuani de plebe, sed secretarius seu capellanus, rudes ad Excellentiam non admisit (quod non impedit d. Zwierowicz, quominus saepe dicat: „Ad me etiam parvulis aditus patet"). Lithuani, postquam diu frustra exspectaverunt, persuaserunt sibi, episcopum in votis habere eos defatigare et taedio afficere, ne ulterius causam moverent; declararunt igitur se petitionem in scriptis oblaturos, quamvis molestum sit sibi officiali via causam hanc movere, nam eam modo privato, magis convenienti filiorum ad patrem et ovium ad pastorem relationi componere vellent. Obtulerunt petitionem lithuanice scriptam. Bohuszewicz, episcopi secretarius, Lithuanis explicavit, petitionem eorum attendi non posse, quia scripta est lingua non officiali, insuper ignota; se vero non esse obligatos ad interpretem quaerendum. Ad tale „dictum", officiali Moscoviensi et cancellariae formalistae conveniens, Lithuani responderunt: „Res

daiktų krautuvė vartojoma buvo. Kadangi toje bažnytėlėj gali tik koki 3—400 žmonių sutilpti ir ji skaitlingiems gardo lietuviams per ankšta yra, tai 1904 ir 1905 metais vyskupui paduota vėl prašymus, idant lietuviškąsias „pridėtines pamaldas“ daleistų įvesti prie Aušros Bromo koplyčios, VV. Šventų ir įpačei priegardžio Šnipiškių, kur daug lietuvių gyvena, Š. Rapholo bažnyčioje — bet ir šito teisingo musų brolių prašymo neišpildyta. Rods, lietuviams prašant, vyskupas von-der-Ropp buvo dar pavasarije 1905 m. prižadėjęs lietuvių kalbą įvesti į Vilniaus katedrą ir Kalvarijos (Verkuose) bažnyčion, bet ir šitie prižadai prižadais tik ir liko.

Sausio m. 1906 m. Vilniaus lietuvaitės tarnaitės buvo nuėjusios pas vyskupą prašytų, kad Katedros bažnyčioje nors nedėldieniais iš ryto 8 valandą butų įvesta lietuvių kalboje pamokslai, nes jos, kaipo tarnaitės, vėliaus ne galinčios eiti į tolymai gulinčiąją Š. Mikalojaus bažnytėlę. Vyskupas Ropp'as atsakęs, jis kada reikėsią, leisęs Katedron lietuvių kalbą, ale tuom tarpu jos įvedimui dar neatėjęs laikas, nes kitaip, taigi jeigu jis jau dabar leistų lietuviškus pamokslus, tai išrodytk, kad jos, tarnaitės, per privartą nuo jo išreikalavusios, o šito jis nenoris...

Koksai yra apverktinas lietuvių kalbos padėjimas bažnyčiose Vilniaus vyskupystėje, apie tai suteikia mums dar tulas žinias kun. Stan. Stakelės raportas, J. M. Vilniaus vyskupui lapkričio 17 (30) d. 1905 paduotasis, kurį čion žodis į žodį talpiname*).

„Apsiėmęs ant savęs darbą ištardinti lietuvių kalbą mųsų krašte iš etnografiško atžvilgio, aš apvažinėjau toliaus parodytas vietas:

1) Vilniaus pavieto parapijas: Nemenčino, Gerviatų. Sudervų, Dubinkos, Videniškių, Kernavės. 2) Trakų pavieto, parapijas: Senųjų Trakų su Poluknių filiją, Kazokiškių, Rudninkų, Vievio, Rykantų filiją ir Nemuniunų. 3) Lydos pavieto, parapijas: Beniakainių, Eišiškių, Šaltininkų su filija Šaltininkėliais, Žirmonių ir Užbalių. 4) Ašmenos pavieto, parapijas: Žiuponių, Konvališkių, Geranonių, Subatninkų, Surviliškių, Ašmenos, Graužiškių, Trabų, Višnevos, Zabrezės, Gruzdovo-Oborsko, Vijos, Dudų ir Lazdunų. 5) Švenčionių pavieto, parapijas: Lentupių, Karkažiškių ir Kliuščionių. Tų apvažinėjimų pasekme buvo visiškas persi-

*) Apgarsintas „Viln. Žiniose“ 1905 N 278.

valde tristis est, quod pastor non intelligit nec intelligere vult ovium suarum sermonem“. At statim porrexerunt petitionem, lingua officiali redactam“.

Post diuturnas, nonnumquam risu dignas, repugnationes et varia obstacula ab episcopo posita, tandem aliquando a. 1901 tradita est Lithuanis pervetusta, parvula s. Nicolai ecclesia Vilnae, quae abhinc multis annis vacua, deserta, lacerata manebat et ubi variae res profanae collocabantur. Cum parvula ecclesia nonnisi 3—400 homines capere possit et numerosis oppidi Lithuanis sit angusta, a. 1904 et 1905 episcopo Vilnensi oblatae sunt petitiones, ut suppletorium officium divinum etiam lingua lithuana introduceret in „Ostra-Brama“ S. Dei Genitricis sacello, in ecclesiis OO. Sanctorum et praesertim in suburbana S. Raphaelis Archangeli Snipiškis, ubi plures Lithuaci habitant; sed etiam huic, licet iustae, fratrum nostrorum petitioni non est satisfactum. Episcopus von-der-Ropp promisit quidem Lithuanis petentibus vere a. 1905 se introducturum linguam lithuanicam in ecclesia Cathedrali et in ecclesia Calvariae (Verkai), — sed haec promissiones merae promissiones manserunt.

Anno 1906 mense ianuario Lithuanae ancillae Vilnenses ad episcopum petitum venerunt, ut in ecclesiae Cathedrali saltem Dominicis mane hora 8 conciones lingua lithuana habeantur, quia illae, prout ancillae, non possent serius ecclesiam S. Nicolai, longe sitam, adire. Ropp episcopus respondit, se linguam lithuanicam, quando hoc necessarium erit, in ecclesiam Cathedralem introducturum esse, interea autem non esse tempus opportunum; nam si iam statim hoc faceret, ab ancillis coactus id facere videretur; hoc autem se minime velle...

Quam deploranda est conditio linguae lithuanicae in ecclesiis dioecesis Vilnensis, aliquantulum e scripto St. Stakiala sacerdotis, S. E. eppo Vilnensi a. 1905 17 (30) d. novembris exhibito, quod hic in extenso apponimus*).

„Suscepto in me onere linguam lithuanam in nostra regione sub respectu ethnographico explorandi, peragravi loca, quae infra nominantur:

1) Parochias districtus Vilnensis: Nemenčinas, Gerviatai, Sudervai, Dubinka, Videniškiai, Kernavė. 2) Parochias districtus Trocensis: Troci Veteres cum filia Polukniai, Kazokiškiai, Rudninkai, Vievie, Rykantai—filija, Nemuniu-

*) Viln. Žinios—N 278.

tikrinimas, kad visose viršminėtose parapijose, išskyrus parapijas: Sudervos, Varnėnų, Senųjų ir Naujųjų Traku, Rykantų, Karkažiškių, Žirmonų, Žiupronių, Užbalių, Ašmenės, Trabų, Vijos, Dudų, Višnevos, Zaberezės ir Gruzdovo-Oborsko, kuriose lietuviškai kalba mažuma, daugumas parapijonų kalba grynai lietuviškai. O tuotarpu dvasiškieji tų parapijų piemens, išskyrus Beniakainius, visai nemoka ir nesupranta vietinės lietuviškos kalbos, o bažnyčiose ir susinešime su žmonėmis vartoja išskirtinai vien lenkų kalbą. Ar-gi galima yra leisti, kad vienas parapijoj žmogus-lenkas arba sulenkėjęs lietuvis klebonas turėtų tiesą priversti tukstančius parapijonų lietuvių laužyti savo prigimtą kalbą ir mokyties svetimą jam lenkų kalbą. Toksai dalykų stovis prie dabartinio žmonių subruzdimo yra labai kenksmingas ir dagi pavojingas, ką pripažįsta ir kai-kurie parapijų klebonai, bet neturi drąsos protestuoti prieš tokią tvarką, įsigyvenusią nuo seno laiko. Įpatingai galiu pavadinti išsikišusiomis šiame atvėjyje šitas parapijas: Žirmonių, Eišiškių, Beniakainių ir Kazokiškių. Žirmonių parapija įžymi tuo, kad ten yra valsčiaus žmonių mokykla, į kurią sueina lietuvių vaikai iš pusės Asavos parapijos ir iš dalies Rodunio. Toje mokykloje, kaip ir visur, likšiol mokino vaikus vien tik rusiškai, o dabar dėlei Varšavos agitatorių lenkintojų, padedant klebonui kunįgui Sperskiui, visomis pajiegomis stengiasi pakeisti mokykloje rusų kalbą lenkiškąja. Neturėdamas nieko prieš lenkų kalbą, laikau teisingu ir butinai reikalingu, kad lietuviai vaikai toje mokykloje butų mokomi lietuviškai. Teip-pat darosi ir su Aleksandrovo mokykla Eišiškių parapijoje, kurioje mokinasi lietuvių vaikai iš antros pusės Asavos parapijos ir lietuvių iš Eišiškių parapijos. Aleksandrovo mokykloje lenkinimo darbą veda kunįgas džiakonas Gintovtas, kurs nemoka lietuvių kalbos ir persekioja lietuvius**). Tokios vienpusės kunigų Sperskio ir Gintovto pažiuros į mokyklas gali atkartoti jau atsitikusią tarp armėnų ir totorių istoriją.

Beniakainiuose, nors klebonas yra ir lietuvis, bet jis negali teisiai pildyti piemeniškų savo pareigų link daugelio lietuvių dėlei buvusio klebono kunįgo Zagorskio intrigų, kurs tankiai

*) „Antrą Velykų dieną Balatnoje (Verenavoje) buvo kun. Ig. Šoparos bylos tardymas. Šį kunįgą kaltino lenkomanai už tai, buk jis persekiojąs ir žudąs lenkų kalbą, Tardyti buvo pasiųsti nuo vyskupo kun. pralotas Hanusevičius ir kun. J. Kukta, Vilniaus lietuvių bažnyčios klebonas ir vyskupystės konsistorijos sąnarys. Apvažiavę Balatnos parapiją šiedu

nai. 3) Parochias districtus Lydensis: Beniakainiai, Eišiškiai, Šaltininkai cum filia Šaltininkeliai, Žirmoniai, Užbaliai. 4) Parochias districtus Ašmenensis: Žiupronìai, Konvališkiai, Geranoniai, Subatninkai, Surviliškiai, Ašmenė, Graužiškiai, Trabai, Višneva, Zabrežė, Gruzdovo-Oborskas, Vija, Dudai, Lazdunai. 5) Parochias distr. Švenčianensis: Lentupiai, Karkažiškiai, Klusčionai.

Hanc peregrinationem faciendo, exploravi et cognovi in omnibus supra enumeratis parochiis, si excipias tantum: Suderva, Vernenai, Veteres et Novi Trakai, Rykantai, Karkažiškiai, Žirmonai Žiupronai, Užbaliai, Ašmenė, Trabai, Vija, Dudai, Viešniava, Zabrežė, Gruzdovo-Oborskas, in quibus minor pars incolarum loquitur lithuanice, major pars (sc. in non enumeratis altera vice) loquitur pure lithuanicc. Num potest admitti unus homo Polonus in parochia aut polonofactus parochus Lithuanus posse milia parochianorum Lithuanorum cogere, ut suam naturalem linguam abiciant et alienam polonam discant! Talis rerum status, habita ratione hodiernae populi commotionis (in Russia), est valde damnosus et plerumque periculosus, quod etiam nonnuli parochiarum curati affirmant, sed non audent contra ordinem, a longo tempore invectum, protestare. Praecipue eminentes sub hoc respectu appellare possum hasce parochias: Žirmoniai, Eišiškiai, Beniakainiai, Kozokiškiai. Parochia Žirmonensis ideo notanda est, quia ibi existit schola primaria, quam pueri Lithuanorum ex dimidia parte parochiae Assavensis et ex parte Radunensis frequentant. In hac schola, sicut ubique usque hoc tempus, pueri nonnisi russice instituebantur, nunc vero agitatorum-polonisatorum Varsoviensium gratia, d. Sperski loci parocho cooperante, loco linguae russicae polona invehi intenditur. Nihil contra linguam polonam habeo, at iustum necessariumque esse puto, ut pueri Lithuani in hac schola lithuanice instituantur. Hoc idem in schola Alexandraviensi obtinet, quam pueri Lithuani ex altera dimidia parte parochiae Assavensis et ex parochia Eišiscensi adeunt In schola Alexandraviensi polonisationem Gintowt decanus agit, qui linguam lithuanam ignorat et Lithuanos persequitur**). Tam iniustae dd. Sperski et Gin-

*) Altero Paschalis die Balatnae (Verenaviae) sacerdotis Šopara causae scrutinium institum est. Hunc sacerdotem polonami polonicae linguae persecutionis russicaeve divul gationis accusabant. Ad causam explorandam diudicandamque delegati sunt praelatus Hanusovicz et d.

tuo tikslu atvažiuoja į parapiją pas vietinį dvarininką Rimšą, pas jo pačią ir Beniakainių pirklį Plevinskį, kurie, kartu susitarę, stengiasi visokiais budais priešintis, kad bažnyčioje nebutų įvesta pamaldų lietuviškai, ir tos intrigos matomai teip yra aiškios, jog Jųsų Aukštenybė neleidžia kunįgui Jankevičiui tenai skelbti Dievo žodį lietuviškai. Be to, Beniakainiuose rengia naują lenkišką mokyklą, lenkinti lietuviams.

Kazokiškiuose klebonas kunįgas Bobkevičius kuonevērčiausiu budu kursto žinomos jam pakraipos žmones veikti prieš lietuvius, gretymų parapijų klebonus, norėdamas prirodyti, buk ten, kame yra įvesta lietuvių kalbą, nėra ramumo. Tai aš pats patyriau nuo tų žmonių, kurie pildė tuos kunįgo Bobkevičiaus paliepimus.

Pranešdamas apie tai, kas viršui buvo paminėta, sulig savo sąžinės, laikau butinai reikalingu atkreipti Jųsų Aukštybės atydą į tokį nenormališką padėjimą tokios didelės vyskupystės dalies, įvestą Jųsų pranokėjų, kuris stovis ilgiau negali buti kenčiamas. Todėl laikau butinai reikalingu, kad, nieko nelaukiant, butų perkelti visi viršui paminėti nurodytų parapijų klebonai, kaipo nemokanti vietinės lietuvių kalbos, į tą vyskupystės dalį, kur visai nėra lietuvių, o iš ten butų sugrąžinti kunįgai lietuviai, kurie tyčia buvo ten nusiųsti Jųsų pranokėjų. Prie to yra reikalinga, dar prieš perkilnosiant klebonus, įgraudenti visiems klebonams, kad jų pareiga yra pasirupinti įvesti vietinėse mokyklose lietuviams lietuvių kalbą, skyrium nuo priverstino mokynimo lietuvių tikėjimo dalykų lietuviškai. Pridedamosios pamaldos turi bu!i leistos lietuviams lietuviškai ir neversti lietuvių butinai melstiesi lenkiškai.

Dar laikau savo pareiga pranešti, kad daugelis lietuvių rugoja, jog Jųsų kanceliarijoje ir konsistorijoje lietuvių kalba yra persekiojama ir jog lietuviai priversti buna jieškoti vertėjo, jei nor atlikti kokį reikalą. Teip-pat laiko labai užgaunančiu, kad nė Verkų arba Kalvarijos, nė Aušros vartų bažnyčiose, niekuomet neišgirsta savo prigimtos kalbos ir atnešdami aukas turi jieškoti vertėjo".

towt de scholis opiniones causa esse possunt similium eventuum ac inter Tartaros et Armenos.

Licet in parochia Bieniakonensi parochus sit Lithuanus, tamen ille sua officia pastoralia rite adimplere non potest propter machinationes d. Zahorski parochi, sui praedecessoris, qui consulto saepe venit in parochiam ad d. Rimša, bonorum proprietarium, et ad Plewinski, mercatorem Beniakainis; qui simul convenerunt omnibus modis adversari, quominus in ecclesia lingua lithuanica in officio suppletorio introducatur; et hae machinationes tam perspicuae sunt vel ex eo, quod Vestra Excellentia sacerdotem Jankiewicz prohibuit, ne ibi verbum Dei lingua lithuanica praedicaret. Praeterea Beniakainis nova schola polonica ad Lithuanos polonisandos fundatur.

D. Bobkiewicz, parochus Kazokiškensis, homines sibi similes, ut contra parochiarum finitimarum parochos Lithuanos agant, excitat, nam demonstrare vult, ibi pacem et concordiam desse, ubi lingua lithuanica introducta est. Hanc rem egomet ipse exploravi apud illos homines, qui d. Bobkiewicz mandatis obtemperabant.

Haec omnia referens, omnino necessarium esse puto Vestrae Excellentiae animum convertere in tam abnormem magnae dioeceseos partis conditionem, a Vestris praedecessoribus introductam, quae longius tolerari non debet. Quare mea sententia omnino necesse est, ut sine mora transferantur omnes supramemoratarum parochiarum parochi, qua linguae localis ignari in hanc dioecesis partem, ubi Lithuani desunt; inde vero sacerdotes Lithuani, qui consulto a praedecessoribus Vestris illinc destinati erant, ad populum Lithuanum remittantur. Insuper omnino est necessarium ante translocationem omnibus parochis istis persuaderi, curae eis esse debere, ut in omnibus scholis primariis pueri Lithuani linguam lithuanam discant, praeter obligatoriam institutionem catecheticam lingua lithuana faciendam. Supplicationes additoriae in ecclesiis pro Lithuanis debent lingua lithuanica fieri, et non sunt cogendi Lithuani, ut polonice orent.

J. Kuchta Vilnae lithuanorum curatus atque R. Cath. consistorii membrum. Isti sacerdotes, Balatnensi parochia peragrata, eam a lithuanis inhabitatam invenerunt ideoque d. Šopora nulius culpae reum declararunt. Animadvertendum est, d. Gintowt (Radunensem decan. Eišišcensem paroch.) omnibus notum polonophilum, cui prius haec res diudicanda commissa est, d. Šopara summe reum invenisse. Certe multum passus est. d. Šopara ex parte polonophilorum, at tandem veritas etiam nostris temporibus, victoriam de mendacio reportata est.

---

kunįgu pripažino ją lietuviškąja, o kun. Šoparą visai išteisino. Cia reikia patėmyti, kad pirmai tą bylą vedusis kun. Gintautas (Rodunės džiakonas, Eišiškės klebonas), žinomas visiems lenkomanas, buvo pripažinęs kun, Šoparą kalčiausiu. Nemažai nukentėjo kun. Šopara nuo lenkomanų—bet teisybė, mat, turi visuomet išeiti eikštėn ir užviešpatauti ant melo, nors kad ir mųsų laikuose. („Viln. Žin." 1906 N 76.)

Politiškasis lenkininkų tikslas Lietuvos bažnyčiose yra, mums rodos, labai aiškus iš to, kas aukščiaus pasakyta. Kad ir musų dienose, vyskupui von-der-Ropp diecezija valdant, bažnytiškoji Vilniaus lenkininkų politika dar ne persimainius, senoji liekti, patvirtina ir sekantysis faktas, kurį męs randame Vilniaus vyskupo išleistame — tai-gi officiališkame — „Directorium horarum canonicarum et missarum pro dioecesi Vilnensi“ 1906 metams*).

Pagal vyskupystės kunįgų šitoje knįgoje sanrašą, Vilniaus diecezijoje randame daugelį lenkų, arba lenkomanų kunįgų, lietuviškos kalbos ne mokančių, kurie tyrai lietuviškose, arba iš dalies su gudiškai kalbančiais maišytose, parapijose prilaiko *tik lenkų kalbą* bažnyčiose terp žmonių, kurie tos kalbos nesupranta. Sekančei paminėtose parapijose tarnauja kunįgai lenkai, arba lenkomanai:

Nemenčynas	—	kun.	Rogowski,
Kernava	—	„	Urbanowicz,
Gerviatai	—	„	Romanowski,
Dubinįkai	—	„	Gobszowicz,
Vidziškis	—	„	Grzybowski,
Gelvonai	—	„	Szymelun,
Trakai Nauj.	—	„	Karwowski,
Trakai „	—	„	Branicki,
Trakai Sen.	—	„	Jelenewski,
Užugastis	—	„	Grudz,
Kazakiškis	—	„	Bobkiewicz,
Rudinįkai	—	„	Audycki,
Jieviai	—	„	Warpehowski,
Daugiai	—	„	Waszkiewicz,
Jėznai	—	„	Zubrzicki,
Pivašunai	—	„	Deksnis,
Nemaniunai	—	„	Waszkiewicz,
Lazdunai	—	„	Mackiewicz,
Klusčanai	—	„	Sarosiek,
Žirmunai	—	„	Sperski,
Eišiškiai	—	„	Gintowt,
Šaltininkai D.	-	„	Burak,
Šaltininkai M.	-	„	Lubowicki,

*) Tą pat' patvirtina ir sekantis faktas, kun. Adamavičio paduotas, iš Paberžio (Pobrzez) filijos, Gedraičių dekanato, Vilnius pavietę: „Gyventojų čia yra 6,000, iš kurių dar visi valstiečiai tebekalba lietuviškai. Pirmiaus buvo čia kun. Taškunas, bet dabar jį iškelia į Lacką už tą, kad jis priderančiai pildė visas bažnytines pareigas ir nenorėjo prisidėti prie žmonių lenkinimo (polonizacijos). Nors jį paskyrė dabar į daug turtingesnę parapiją, tečiaus jis nuliudo, kadangi Lacko parapija jau visai yra surusėjusi ir neveikiai jau pagrįš prie senobinės savo kalbos. Aiškiai matyt, kad kaip tik kunigą Taškuną prašalins iš Paberžės, tuomet vietiniai polonizatorai liuosiau pradės varyti savo darbą ir lengviaus galės paberžiecius ištautinti.“ (Viln. Žin.“ 1906 N 68.)

Praeterea meum officium esse puto Vestram Excellentiam monere plures Lithuanos indignari, quod in Vestra cancellaria et consistorio lingua lithuana persecutione afficitur et quod Lithuani coacti sunt interpretem quaerere, si aliquod negotium ibi peragere volunt. Pari modo offenduntur, quod in Calvariae et Ostra Brama ecclesiis nunquam linguam lithuanam audiunt et munera per interpretes offerre debent.“

Politicus horum, qui populum nostrum polonisat, finis in ecclesiis lithuanis est, prout nobis videtur, omnino clarus; hoc ex iis patet, quae supra dicta sunt. Etiam his ultimis diebus, quando dioecesim d von-der-Ropp episcopus administrat, modum agendi polonisatorum Vilnensium eundem manere, monstrat sequens factum, quod in libello „Directorium horarum canonicarum et missarum pro diocesi Vilnensi an. 1906“, ab episcopo edito, ergo officiali, invenimus*).

Secundum elenchum sacerdotum dioecesis, in hoc libello appositum, in dioecesi Vilnensi multos invenimus sacerdotes polonos vel polonomanos, linguam lithuanicam non callentes, qui in parochiis pure lithuanicis, vel in talibus, in quibus lithuanice loquentes cum russice loquentibus permixti sunt, tenent in ecclesiis *solam linguam polonam* inter homines, qui hanc linguam non intelligunt. In sequentibus parochiis sunt sacerdotes poloni vel polonomani:

Niemenczyn	—	sac.	Rogowski,
Kernowo	—	„	Urbanowicz,
Gierwiaty	—	„	Romanowski,
Dubiniki	—	„	Gobszewicz,
Widzeniszki	—	„	Grzybowski,
Gielwany	—	„	Szymelun,
Troki Nov.	—	„	Karwowski,
Troki.	—	„	Branicki,
Troki Vet.	—	„	Jeleniewski,
Užogoscie	—	„	Grudz,
Kozakiszki	—	„	Bobkiewicz,
Rudniki	—	„	Audycki,
Jewie	—	„	Warpehowski,
Dowgi	—	„	Waszkiewicz,

*) Idem patet et ex sequenti facto, ab Adomavietis sacerdote relato, ex filia Podbrzez, decanatus Giedroicensis, districtus Vilnensis:

„Hic 600 incolarum sunt, quorum omnes rustici lithuanice loquuntur. Hucusque ibi Taškunas sacerdos fuit; nunc autem hic transfertur in parochiam Lackensem, quia rite omnibus officiis ecclesiasticis fungebatur et populum polonisare nolebat. Sacerdos hic, licet in parochiam multo opulentiorem destinantus, tristitia affectus est, quod parochia Lackensis omnino iam russificata est et non cito linguam suam antiquam recipiet. Clarum est, Taškunas sacerdote e Podbrzez translato, polonisatores locales liberius opus suum prosecuturos et facilius Podbrzezenses denotionalizaturos esse“ („Viln. Žin,“ 1906 N 68.)

Varnėnai	—	„	Zahorski,
Paluknė	—	„	Ostreiko,
Suderva	—	„	Lojko,
Rykantai	—	„	Zimnoch,
Geranainiai	—	„	Juchniewicz,
Druskininkai	-	„	Wolejko,

Prie šito dar reikia pridėti, kad ne tik Druskininkuose,*) bet ir kitose Gardino gubernijos lietuviškose arba ir maišytose parapijose, kaip: Ožiai (Hoža), Ežerai (Jeziory), Rasiai (Rosa), Kasava (Kosowo), Pieski, Parieczie ir k. sėdi visur kunįgai, lietuviškai nemokantiejie.

Norįs paminėtųjų čion parapijų dvasiškus lietuvių reikalus aprupinti Vilniaus vyskupystėje lietuvių kunįgų yra užtektinai, bet juos dvasiškoji valdžia neleidžia į lietuvių tarpą, ale siunčia, kaip ir aukščiau kad paminėta, į tokias parapijas, kur lietuviškoji kalba yra jau išnykusi. Pagal tą pat' „Directorium“ lietuviai kunįgai yra prie bažnyčių sekančiose, iš didesnės dalies, sugudėjusiose parapijose ir skelba žmonėms Kristaus mokslą lenkiška kalba:

Turgelių	par.	—	kun.	Šepeckis,
Lavariškių	„	—	„	Mironas,
„	„	—	„	Serapinas,
Buivydžių	„	—	„	Masiulis,
Sviro	„	—	„	Valiunas,
Daniušės	„	—	„	Čeponas,
Žoludok'o	„	—	„	Lajauckas,
Liack'o	„	—	„	Taškunas,
Niececz'o	„	—	„	Daukša,
Iszczolna	„	—	„	Pakštis,
Budslaw'o	„	—	„	Miškinis,
Krivyčių	„	—	„	Ribikauckas,
Zodziev'o	„	—	„	Bugianis,
Parapjanow'o		—	„	Viskantas,
Disnos	„	—	„	Mačulskis,
„	„	—	„	Umbras,
Glębokie	„	—	„	Buivis,
Luškių	„	—	„	Šalkauckas,

*) Apie Druskininkus „Viln. Žiniose“ (1906. N 66) randame sekančią žinią, kun. Adomavičiaus: „Druskenįkas (Gardino g. ir p.) kapelania su cirkulu, kur gyvena 1326 gyventojai. Šis cirkulas nuo visų valdiškai skaitomas yra tyrai lietuvišku. Ligšiol kapelionas buvo kun. Vandelis, prie kurio žmonės galėjo nors išpažintį lietuviškai atlikti; dabar gi susilaukė kun. Boleslavą Volejko, kurs buvo ligšiol prie šv. Petro ir Povylo bažnyčios Vilniuje — kamendorius, ne mokantį lietuviškai nė žodžio ir lenkomaną, dėlei ko kįlo didelis riksmas ir dejavimas druskenikiečių lietuvių. Mųsų kunįgai-lietuviai turėtų atsižvelgti į tokią neteisybę ir pasirupinti, kad toliaus to ne butų, kad mums duotas butų tikras lietuvis, kurs tikrai galėtų visus mųsų dvasiškus reikalus aprupiuti prigimta mųsų lietuviška kalba“.

Jezno	—	„	Zubrzycki,
Piwoszuny	—	„	Deksnis,
Niemaniuny	—	„	Waszkiewicz,
Lazduny	—	„	Mackiewicz,
Kluszczany	—	„	Sarosiek,
Žirmuny	—	„	Sperski,
Eiszyszki	—	„	Gintowt,
Soleczniki Mag.	—	„	Burak,
Soleczniki Min.	—	„	Lubowicki,
Warniany	—	„	Zahorski,
Poluknie	—	„	Ostrejko,
Suderwa	—	„	Lojko,
Rykonty	—	„	Zimnoch,
Geroniany	—	„	Juchniewicz,
Druskieniki	—	„	Wolejko,

Hisce omnibus addendum est, non solum Druskenikis*), sed etiam in aliis gubernii Grodnensis parochiis lithuanis vel semilithuanis, veluti in sequentibus: Ožiai (Hoža), Ežerai Jeziory), Rasiai (Rosa), Kasava (Kosowo), Peski, Poriecze etc. sedent secerdotes, linguae lithunicae ignari.

Licet in diocesi Vilnensi sacerdotum Lithuanorum sit numerus sufficiens ad satisfaciendum necessitatibus spiritualibus Lithuanorum, tamen potestas spiritualis eos inter Lithuanos non mittit, sed, uti iam supra commemoratum est, destinat eos in tales parochias, ubi lingua lithuana iam deleta est. Secundum idem „Directorium“ sacerdotes Lithuani sunt apud sequentes ecclesias, maiore ex parte russificatas, (alborussicas) et doctrinam Christi populo lingua polona praedicant:

Turgiele	—	sac.	Šepeckis,
Lawariszki	—	„	Mironas,
„	—	„	Serapinas,
Bujwidzie	—	„	Masiulis,
Swir	—	„	Viliunas,
Daniusza	—	„	Ceponas,
Želudok	—	„	Laujauckas,
Lack	—	„	Taškunas,
Nieciecz	—	„	Daukša,
Iszczolna	—	„	Pakštis,

*) De Druskenikis in ephemeride „Vil. Žin.“ (1906 N 66.) Adomavietis sacerdos scribit: „Druskeniki est capellania cum circulo, ubi 1326 incolae habitant. Hic circulus ab omnibus officialiter pure lithuanus habetur. Hucusque capellanus Vandelis sacerdos fuit, cui incolae saltem peccata confiteri lithuanice poterant; nunc autem Volejko Boleslaum sacerdotem obtinuerunt, qui hucusque Vilnae vicarius ecclesiae s. Petri et Pauli fuit; hic nec verbum lithuanice intelligtt et polonomanus est; hinc clamores et querelae Lithuanorum Druskenikensium. Nostri sacerdotes Lithuani debent talem iniustitiam animadvertere oparamque dare, ut nobis verus Lithuanus detur, qui omnes nostras necessitates spirituales lingua nostra nativa iuvare possit.“.

Induro	„	— „	Sabaliauckas,
Krinkių	„	— „	Balabanas,
Volkoviškio	„	— „	Griganevičius,
Krzemenica	„	— „	Golovnia,
Šidlavica	„	— „	Stanionis,
Strubnica	„	— „	Balčunas,
Dvorzec	„	— „	Užumeckis,
Ružano	„	— „	Žameicis,
Vyški	„	— „	Vaitiekunas,
Semiatyče	„	— „	Paukšta
Sidra	„	— „	Caplikas,
Lietuvių-Brastos		„	Stanevičius.

Šventasis Tėvai!

Kad illustruoti padėjimą Lietuvos bažnycios ir parodyti tą karakterį, kurį jai lenkai yra suteikę ir iki šiol' joje, kiek tik pajiegdami, prilaiko, męs privedėme aukščiau tik tulus lietuvių prašymus, pastaraisiais 1904—5 metais paduotuosius, kurių kopijos randasi mųsų rankose. Daugybė kitų, panašaus turinio, peticijų, liekti vyskupysčių archyvuose Vilniuję,*) Kaunę, Seinuosę; jos, su laiku apgarsintos, suteiks mums dar bjauresnį, labai liudną, apverktiną vaisdą tos prakeiktos lenkinimo systemos, kurią per kelis šimtus metų lenkai su politišku tikslu mųsų tarpe varė, egoistiškai išnaudodami lietuvių tikybės, dievuotumo, prie kunįgijos pisirišimo jausmus. Kad panaši ne žmoniška, ne krikščioniška lietuvių ištautinimui metoda, bažnyčioje vartojama, ir liudnas, mums ne geistinas pasekmes paskui savę patraukti turėjo—jau *a priori* tikėtis buvo galima. Todelei jau nuo tulo laiko ne vienas geras krikšionis su pasibaisėjimu ir pasibiaurėjimu ant tokio lenkininkų veiklumo žiurėdamas, buvo kaip visuomenės Lietuvoje, teip ir vyskupų atydą ant to dalyko atkreipęs.

Jau pirm kokių 20 metų kun. V. buvo paleidęs Vilniaus vyskupystės lenkininkams kunįgams sekantį atvirą laišką:**)

Nepaprasta drąsa—važiuoti Lietuvan, nemo-

*) Vilniaus vyskupo kancelarjoje visi toki lietuvių prašymai, daugiausei be jokio atsakymo paliktieji, rezolucijos vietoje turi prispaustą tam tikru antspaudžiu parašą: „Litvomanija".

**) Lietuv. rasztai ir rasztininkai pag. 220—1.

Budslaw	—	„	Miškinis,
Krywicze	—	„	Ribikauckas,
Zadziew	—	„	Bugianis,
Parafianowo	—	„	Viskontas,
Dzisna	—	„	Mačulskis,
„	—	„	Umbras,
Głębokie	—	„	Buivis,
Luszki	—	„	Šalkauckas,
Indura	—	„	Sabaliauckas,
Krinki	—	„	Balabanas,
Wolkowysk	—	„	Griganevičius,
Krzemienica	—	„	Golovnia,
Szydlowica	—	„	Stanionis,
Strubnica	—	„	Balčunas,
Dworzec	—	„	Užumeckis,
Rožano	—	„	Zameicis,
Wyszki	—	„	Vaitiekunas,
Semiatycze	—	„	Paukšta,
Sidra	—	„	Caplikas,
Brest-Litewski		„	Stanevičius.

Sanctissime Pater!

Ad Ecclesiae Lithuanicae conditionem illustrandam et speciem, quam illi impertierunt Poloni et hucusque, in quantum possunt, conservant, ostendendam adduximus supra nonnullas Lithuanorum petitiones, postremis 1904-5 annis exhibitas, quarum descriptiones ad manus nobis sunt. Multo plures similis argumenti petitiones inveniuntur in archivis dioecesanis: Vilnae*) Caunae, Seinis; quae, temporis lapsu publici iuris factae, etiam enormius, tristissimum et deplorandum monstrabunt specimen huius maledicendi polonisationis systematis, quod poloni per aliquod saecula inter nos adhibebant propter suos fines politicos, sui quaestus causa fidei, devotionis, erga clerum amoris sensibus, Lithuanorum propriis, abutentes. Talem inhumanam et a christianitate alienam denatianalisationis Lithuanorum methodum, Ecclesia mediante adhibitam secum traxisse sequelas tristes et inoptatas—a priori supponi potest. Quare ab aliquo tempore haud semel veri christiani, has polonisatorum res gestas cum abominatione et horrore cernentes, cum communitatis Lithuaniae, tum episcoporum animum in illas convertere coeperunt.

Jam 20 annis ante sacerdos V. emisit ad Vilnensis dioec. sacerdotes polonisatores appertas litteras,*) quae sequuntur:

*) In cancellaria episcopi Vilnensis omnes eiusmodi Lithuanorum petitiones, plerumque sine responso relictae, resolutionis loco inscriptionem sigillatam obtinuerunt, verbo „Lithuanomania" constantem.

**) Lietuw. rasztai ir rasztininkai pag. 220—1.

kant lietuviškai, ir darbuotis tenai ne dėl labo, bet ant pražuties Bažnyčios! Kristui ir Jo mokintiniams mokinant, visi juos suprasdavo; o kad jųs mokinate, tad tik patįs tesuprantate savo žodžius, o jusų avelės miršta iš dvasiško bado.... Norėjo duonos, o nebuvo, kas jiems atlaužtų. Juk jųs persitikrinę esate, kad tikėjimas—iš klausymo; o kas gali jųsų klausytis, jei jųs nežinote prigimtos avių jųsų kalbos ir nenorite jos išmokti!—Kaip jųs klausote išpažinčių? Nežinome, ką jųs tenai darote, nemokėdami kalbėt'. Geri piemenįs pažįsta avių balsą, kaip sakydavo Kristus; o jųs, priešingai, savo avelių kalbos nežinote. Kam deri ir daug šunių, jei jie nebegali loti?... Prakeiktas, kursai pildo Dievo darbą apgaulingai!... Ar-gi tai yra geros dvasios žymė ir dar kunįgiškos? Nedaryk to kitam, ko sav nenori; kodėl nebeatamenate to švento prisakymo? Jųs netik ne esate panašųs į Kristaus mokintinius krikščionystės pirmųjų amžių; bet anei iš-tolo ne esate panašųs net į katalikiškus missionorius! Gal skaitėte, ar girdėjote, kaip tie pastariejie, nukeliavę į tolimas šalis pas visai necivilizuotas (miškines) tautas, netik greit išmoksta jų kalbą dėlei skelbimo Dievo žodžio, bet dar tą jų kalbą, tankiausiai neišdirbtą, ištaiso, išlavina ir, tokiu budu, deda pamatą netik krikščioniškos tikybos, bet ir tų tautų lieteraturos. Jųsų pasielgimas visai kitoniškas: jųs netik ne išsimokinate lietuviškai kalbėti, nors tai neatbutinai yra reikalinga Dievo žodžio skelbime, bet visokiais budais mėginate tą kalbą nužeminti, padaryti ją neapkenčiama ir išnaikinti ją.... Ir išejo neprietelius ir pasėjo kukalius.... Ar-gi tai yra geros dvasios žymė ir dar kunįgiškos? Nedaryk to kitam, ko sav nenori! Kodėl neatmenate to prisakymo? Jei aklas ves aklą, abudu įkris į griovį.... Kas kitas iš lietuviškųjų parapijų išvijo lietuviškas giesmes ir rožančius, teip naudingus tikėjimo paslapčių išmokinimui įpatingai tiems, kurie nemoka skaityti, jei ne jųs.... Kas kitas, jei ne jųs, didesniaijai lietuvių daliai, lygšiol dar tebevartojančių savo kalbą, paliepe užmiršti lietuviškas maldas („Tėve mųsų“, „Sveika Marija“, „Tikiu“ su „Dešimtimi Dievo prisakymų“) ir perdirbo juos į dzukus?

Vienok ką aš sakau ir kam minėju tas maldas, kurių didesni avelių jusų dalis anei žino, anei supranta. Visiškai ganės dėl nuosmerkimo jusų pridėti, jog didesnioji jųsų avių dalis suvisu nežino to, ką reikia žinoti kaipo išganymo įgijimui įrankį. Juk jųs gerai žinote, kad visi tie, kurie nežino tokių dalykų, negali apturėti išrišimo. „Ir pasiunčiau juos sergėti vynasodį

„Enormis audacia, sine scientia linguae lithuanicae in Lithuaniam proficisci, ibique non in emolumentum, sed in detrimentum Ecclesiae operari! Christum Ejusque discipulos docentes omnes intelligebant, vobis vero docentibus, vos ipsi solum dicta intelligitis, oves autem vestrae spirituali fame moriuntur.... Esuriebant panem, nec erat, qui frangeret eis. Nonne persuasum est vobis, fidem ex auditu, et quis potest vos audire, si nativae vestrarum ovium linguae compotes non estis, neque eam addiscere cupitis!—Quomodo confessiones auditis? Quid ibi linguae, inquam, impotes agitis, nescimus. Boni pastores ovium voces cognoscunt, uti Christus dicebat, vos e contra in ignorantia ovium loquelae versamini. Cui bono muti canes non valentes latrare?... Maledictus, qui facit opus Dei fraudulenter!... Num hoc boni animi et quidem sacerdotalis indicium est? Quod tibi fieri non vis alteri ne feceris, cur huius sancti praecepti non recordamini?. Quid? vos non solum primorum temporum christianae fidei Christi discipulis non assimilamini; sed neque catholicae fidei missionariorum quamcumque similitudinem speciemque geritis? Fortasse legistis, aut audistis, quomodo hi per centena millia milliarum in medias agrestes gentes profecti, non solum ad divinum verbum praedicandum earum idioma brevi ediscunt, sed eam ipsam linguam persaepe rudem excolunt exornantque, et hoc modo non solum christianae fidei, sed et earum gentium litteraturae fundamenta ponunt. Vestra autem agendi ratio prorsus alia est: non solum enim neccessariam ad praedicandum verbum divinum linguam lithuanicam non ediscitis, sed eam ipsam linguam omnimodo deminuere, abominare exstirpareque conamini.... Et exiit hostis et seminavit zizaniam. Num hoc boni animi et quidem sacerdotalis indicium est? Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris! Cur huius praecepti non recordamini? Quod cum ita sit, nil mirum vos vestris adhuc recentibus vestigiis alienos deos cum alienis orationibus in Lithuaniam sequi. Si caecus caecum duxerit, uterque in foveam cadet.... Quis majori in parte ex lithuanicis parochiis expulit lithuanicos cantus et rosaria, tam utilia ad mysteria fidei ediscenda, praecipue iis, qui legere nesciunt, si non vos?—Quis maiorem partem lithuanorum, suo adhuc idiomate loquentium, oblivisci iussit lithuanicas orationes (Pater Noster, Ave Maria et Credo cum Decalogo) et Dzukos effecit, si non vos? Quanquam quid loquor, et harum orationum reminiscor, quas maior vestrarum ovium pars neque intelligit. Sat superque erit, ad vos

mano, o jie vynasodį mano nesergėjo, bet išpustijo".... Mokate kirpti savo avis, bet anei krislelį nesirupinate apie jų maitinimą. Laiko laikraščių skaitymui arba dėl ko kito turite; bet visai neatkreipiate atydos į reikalingumą išmokti lietuviškai. Kunįgiškas priedermes pildyt' apsiėmėte, bet jų nepildote; vaisius nuo lietuviškos Bažnyčios—kasdieninias stipendijas — imate, bet visai nesirupinate apie tą pačią Bažnyčią"...

Bet ir šitas lietuvio-kunįgo balsas nuskambėjo pro ausis dvasiškųjų Lietuvos lenkintojų, kaipo ir tas balsas pustynėje....

Iš priežasties sudarkytos bjaurei pastarame laike spaudinamųjų lietuviškų maldaknįgių kalbos, 20 d. rugpjučio 1905 m., tulas, rodos, kunįgas, pasirašęs pseudonimiškai kaipo „Tukstantis Milijonaitis iš Tėvynės Mylėtojų bei Tikybės guodotojų", padavė Vilniaus vyskupui gana ilgą memorialą, iš kurio kopijos, mums suteiktos, reikėtų nors kelius posmus karakteriškus ir čionais atkartoti.

Parodęs Vyskupui, kurio pareiga buti turėtų daboti kalbos grynumą ir aiškumą lietuvių maldaknįgėse, memorialo autorius teipogi nurodo ant tos nenaudingos ir pačiai bažnyčiai ir jos tarnams labai bjaurios pusės varomosios lenkinimo prapagandos ir lietuvių kalbos naikinimo. „Ne tame teipo pat'—sako, terp kitų, autorius—prisieina manyti, didybė ir grožis Dievo garbės, idant viena gentis, viena kalba, arba vien keletas pasaulyje tebutų ir Dievo vardą garbintų: jeigu-gi ir Raštas šv. ragina, idant visi liežuviai garsintų Viešpasties garbę, tad' mažinantiejie tą lietuvių skaitlių ir įvairybę tiesiok ant Dievo garbės kesinasi ir galutino užgėdijimo neišvengiamai laukti privalo. Teipogi užmiršti ne tinka, jogei kas Dievo leista, gaivinti, auginti, dabinti ir ginti pritinka, besidarbuojant visomis pajiegomis, visu protu, Dievo duotu, nėgi peikti, bjaurinti ir naikinti tai, ką Dievas butų leisti tinkančiu pripažinęs. Tinka teipog' tikėtiesi, jogei iš visoko prisieis atskaitą išduoti pasaulio Valdovui, lygei kaipo iš priežodinių evangeliškųjų talentų, o tuo tarp' štai pat' mųsų vadovai dvasiški, krikščioniški ištisus amžius daugiausei darbuojasi vien' apie tai, idant musų praščiokėlius ir kuo nevisą visuomenę, savarankei jų globai išduotą, nuo tos šventos ir teipo gyvuojančios priderystės atatolinti, niekindami, bjaurindami ir peikdami tai, ką Sutvertojas musų išlaikymui yra pavedęs, spriausdami mųs, tokiu budu, amžinon gėdon ir pražutin!... Ar daro tai ir priešas padoras, lupantis iš musų gerovę šiobuitę, ne tai ką prigimtas globejas, kuriuomi yra

condemnandos, addere, maiorum vestrarum ovium partem in profundissima, necessitate medii sciendorum et credendorum, ignorantia versari. Nonne persuasum est vobis omnes, qui ignorant ea, quae sunt necessitate medii scienda et credenda valide absolutos esse non posse? Et misi eos vineam meam custodire, illi autem vineam meam non custodierunt, sed devastarunt.... Scitis tondere oves vestras, sed earum nutriendarum nec minima cura. Est vobis tempus ephemerides legendi, aut aliud quid patrare; ad ediscendam autem linguam lithuanicam nec minima animadversio. Officium sacerdotale suscepistis, sed opus officii non impletis, fructus lithuanicae Ecclesiae in quotidianis stipendiis percipitis, sed de ea ipsa Ecclesia nullam curam habetis."

Sed haec vox lithuani sacerdotis personavit absque ullo successu.

Propter valde corruptam linguam in impresis posteriore tempore lithuanicis precum libellis, quidam, verisimiliter, sacerdos d. 20 augusti a. 1905, qui proprium nomen suum celavit, („Tukstantis Milijonaitis iš Tėvynės mylėtojų bei Tikybės guodotojų") episcopo Vilnensi memorandum exhibuit, ex cuius descriptione, nobis porrecta, aliqua scitu digna adducenda censemus.

Auctor primo ostendere conatur episcopi esse invigilare, ut precum libelli lingua pura et clara excudantur; secundo — inutile esse et ipsi Ecclesiae, et servis eius, unam gentem in commodum alterius denationalisari eiusque linguam exstirpari. Non in eo consistit maiestas et gloria Dei, ait auctor, ut in orbe terrarum una sit gens, una lingua, aut saltem aliquot pauciores linguae loco plurimarum. Ipsa scriptura sacra ad gloriam Dei omnibus linguis praedicandam hortatur, ideo ii, qui numerum linguarum minuere student, persuadeant sibi se rationem de hac re in novissimo die reddituros. Praeterea memoria tenendum est ea, quae a Deo accepimus, totis viribus totoque intellectu vivificanda, augenda, ornanda, defendenda esse, non vero spernenda, contaminanda, delenda. Sperandum est nos de omnibus rebus rationem Domino mundi reddituros esse, ac de talentis evangelicis; at nostri duces spirituales, christiani, per saecula operam dant, ut vulgus nostrum totamque communitatem, suae plenae potestati commisam, ab hoc sancto officio avellant, odio et contemptu id prosequentes, quod Creator curae nostrae commisit, et tali modo nos in perpetuam ignominiam et perditionem detrudunt. Quod maxime dolendum est, hoc damno nos afficit non inimicus, nostra bona inhians,

pilna tiesa pasitikėti ir pasivaduoti?! Ar atneša kam garbę konoris dvasios silpnesnio atvedimas doriškon nuopuolin ir apleidiman prigimtinių kaltenybių?.... Laikas jau ir musų šalužėj' įkurti ant tikrai krikščioniško mokslo paremtas ir prilyg' vietinės prasmės tikrai šventas ir tikrai krikščioniškas žinyčias, nes anei tautystė, nei kalba musų lietuviška „prakeikta", arba „stabmeldiška", tiktai visi tie, kurie tą musų mielą ir gražią Dievo dovanėlę drįstą niekinti, vaitoti ir naikinti! Gana jau nors musų gimtinės dvasiškijos, tikrų mųs' gimtinių kaimučių vaikų ir išauklėtinių biesibiaurinimo, tarpe tėvų ir brolių savo išaugintojų! Kad jus žinotute, kaip skaudu tėmytiesi pasekmėsna netikusių darbų jųsų, pasibijotute netiktai už dušias savo, kurių buitybėn, gal', netikite... Ar galima stebėtiesi, jeigu tokiose aplinkybėse tikra dievainė palaima ne vyksta šalelėje, kad kas kart' aršiau skursta ir bjaurinas.... O kągi tarti tikriemsiems, užkietėjusiems, pragaro tarnystėje šventintiems, ir kitiems lenkomanams"....

Kokios pasekmės iš tos, teip egoistiškos, teip ne krikščioniškai suprantamosios, lenkų kunįgų politikos įviko per 500 metų Lietuvoje, koki tos jų lenkinimo propagandos buvo vaisiai—jau aukščiaus, nors trumpai, paminėta. Ant šito klausimo, rodos geriausią, nes objektyviškiausią, atsakymą duoda ir tulas Vilniaus vyskupystes lenkų kunįgas, kurio žodžius iš jo knįgos: „Stosunki koscielne na Litwie:"*) čion atkartosime: „Nie mogę powiedziec od jakiego to czasu, ale zapewne od bardzo dawna, wladze dyecezyalne przy obsadzaniu probostw litewskich nie braly w rachubę języka litewskiego: księży Litwinow naznaczalo do parafij bialoruskich, a nie umiejących po litewsku—do litewskich. Skutki takiej admistracyi byly oplakane. Litwini nie rozumieli kazan, wyglaszanych w obcym dla się języku, najokropniej kaleczyli pacierz, ktory odmawiali, nie rozumiejąc go wcele. Stąd straszna ciemnota pod względem religijnym. *Pod względem zas narodowym ulegli Litwini podobnemu losowi, jak Polacy na Szlązku*: *Litwę, jak i Szlązk, wynarodowiono przez kosciol; Szlązk zniemczono,—Litwę zbialoruszczono, tak, zbialoruszczono, a nie spolonizowano.*

Dziwnem i niezrozumialem može się wydac, jak polskie kazania mogly się przyczynic do zruszczenia Litwy; a jednak tak jest, w kilku slowach postaram się tego dowiesc.

*) Stosunki koscielne na Litwie. Listy otwarte księdza do księży. Str. 51—4.

sed protector domesticus, cui confidere et a quo adiuvari dabemus! Quid boni, si debilior ad lapsum moralem ducitur?.. Tempus est etiam in nostra regione instaurare ecclesias, veram doctrinam christianam praebentes; non est lingua nostra „maledicta", et „pagana", sed ii, qui eam contemnunt, persequuntur... Sufficiunt nobis nostri sacerdotes, qui e populo prodeunt... Si ipsi dolorem nostrum sentiretis, timorem experiremini de animabus vestris, si in existentiam earum creditis... Num post haec mirari possumus, si benedictio divina terrae nostrae deest, et ea in dies magis magisque labitur et maculatur... Et quid dicendum est veris et obstinacibus laicis et clericis polonisatoribus?"....

Quales fructus huius sacerdotum polonorum agendi rationis, egoismi plenae et a christianitate alienae, per decursum 500 annorum Lithuaniae obvenerint, iam supra, quamvis breviter, ostendimus. Optime, nam obiective, hanc rem explicat sacerdos quidam polonus in suo opere „Stosunki koscielne na Litwie*)", cuius verba hic repetimus: „Bene nescio a quo tempore, tamen certe scio iam diu regimen dioecesanum (Vilnense) in praeficiendo sacerdotes parochiis lithuanicis nulla habita ratione linguae lithuanicae processisse: sacerdotes Lithuanos mittendo in parochias alboruthenicas, eos autem sacerdotes, qui linguam lithuanicam non callebant, — in lithuanicas. Sequelae talis administrationis deplorandae erant. Lithuani non intelligebant conciones, lingua aliena habitas; modo horrendo corrumpebant preces, quas recitabant, omnino eas non intelligentes. Hinc abominanda rerum fidei ignorantia. *Sub respectu nationali sors Lithuanorum simillima eidem polonorum in Silesia*: *Lithuania et Silesia denationalisatae sunt; Silesia germanisata, Lithuania russificata est, sed non polonisata.*

Mirum et difficile intellectu videri potest, quomodo conciones polonicae Lithuaniam russificare potuerint; at ita revera res sese habent et facile hoc explicatur.

Lithuani, linguam suam in ecclesia spretam videntes, ipsi paulatim eam erubescere coeperunt. Lingua haec pagana, obominanda, aiebant sacerdotes; Lithuani vero, clero ex natura sua devoti, fidem ei praestare coeperunt. Non poterant tamen, suburbanos si excipias, linguam polonam suam facere, nam in vita quotidiana eam non audiebant, ex ambone vero audire haud sufficiebat ad illam addiscendam. Per se patet

*) Stosunki koscielne na Litwie. Listy otwarte księdza do księży, str. 51 — 4.

Litwini widzieli, że językiem ich wzgardzono w kosciele; powoli sami zaczęli swej mowy się wstydzic. To język poganski, brzydki, mowili księża—i Litwini, z natury oddani duchowienstwu, sami zaczęli w *to* wierzyc. *Nie mogli jednak z* wy*jątkiem okolic podmiejskich, przysw*oic *sobie języka polskiego, bo* w *potocznej mowie go nie spotykali, a ambona nie* w*ystarczala do wyuczenia się po polsku.* Rzecz naturalna, że w takich warunkach chwycili się języka, ktory jest podobnym do polskiego, a ktorym mowi sąsiadujący lud bialoruski. Najprzod więc kresowi Litwini zaczynają przejmowac język swych sąsiadow, jako zbliżony więcej do polskiego, koscielnego i latwiejszy do zdobycia, bo praktykowany przez masy w mowie potocznej. Tak się zaczęlo bialoruszczenie Litwy najprzod na kresach, następnie fala bialoruska powoli zalewala ziemie litewskie, coraz bardziej zaciesniając ich granice etnograficzne na korzysc Bialej Rusi. I widzimy teraz, że w gubernii grodzienskiej nie slychac już mowy litewskiej. Nowogrodek, niegdys stolica Litwy — dzis tam ani sladu litewszczyzny. Powiat Lidzki, niegdys czysto litewski, dzis jest nim tylko w częsci, Wilenski, Trocki, Swięcianski, ulegają temuż samemu losowi. Na ogromnych obszarach gubernii Grodzienskiej i w częsci Wilenskiej, brzmi dzis mowa bialoruska i tylko nazwy wiosek i rzek wskazują, że mieszka tam wynarodowiony lud litewski. Dzis wlasnemi oczami patrzymy na ten proces bialoruszczenia: starcy w niektorych wioskach mowią jeszcze po litewsku, ich dzieci już tylko po bialorusku, a wnuki już nie rozumieją i drwią z języka swych dziadow i pradziadow.

Duchowienstwo nie widzialo, czy nie chcialo widziec, tego procesu wynarodowiania Litwy, a moglo przeszkodzic mu bardzo latwo przez uszanowanie języka litewskiego, przez wprowadzenie go w dodatkowem nabożenstwie, przez szerzenie nauki chrzescianskiej w języku narodowym, przez kazania litewskie. Litwini, widząc, że język ich godzien swiątyn i oltarzy, godzien rozmowy z Bogiem na modlitwie, godzien piesni i hymnow swiętych, nie porzuciliby swej mowy na korzysc bialoruskiej.

Tak więc duchowienstwo, a raczej wladze dyecezalne nie zdolaly spolonizowac, lecz przyczynily się może neswiadomie, *mimowolnie, ale przyczynily się i tym sposobem posrednio przygotowaly grunt do rusufikacyi.* Ktòż tego niewidzi, że **obrusienie** Bialorusinòw idzie latwiej i prędzej, niż **objedinenije** Litwinòw. *Na biskupach więc ciąży zarzut krotkowidztwa poli-*

eos, in talibus circumstantiis constitutos, appropriasse linguam, polonae similem, qua vicini eorum alborussi utuntur.

Praeprimis igitur Lithuani in confiniis habitantes adhibere coeperunt linguam alboruthenicam, polonicae — ecclesiasticae similem et facilem ad addiscendum, nam vicinorum quotidianam. Talis est origo russificationis Lithuaniae; initio in confiniis, postea eadem, sicut amnis spumosus inundabat terras, a lithuanis inhabitatas, magis magisque fines eius ethnographicos in commodum Albae Russiae constringens. Hanc ob causam in gubernio Grodnensi lingua lithuana non auditur; in Novogrodek, olim urbe lithuaniae capitali, nec vestigium linguae lithuanicae mansit; districtus Lydensis, olim exclusive lithuanicus, hodie ex parte tantum est talis; eadem sors districtus Vilnensem, Trocensem, Sviencianensem exspectat. In spatiosis gubernii Grodnensis plagis hodie lingua alborussica personat; et solum nomina vicorum fluminumque testantur hic habitare denationalisatum populum lithuanum. *Hodie propriis oculis russificationem Lithuaniae cernimus: senes in nonnullis ruribus adhuc lingua lithuanica utuntur; nepotes iam non intelligunt et spernunt linguam avorum.*

Clerus aut non videbat, aut nolebat hanc denationalisationem Lithuaniae videre; at facillime potuisset hanc rem prohibere magis honorando linguam lithuanicam, in ecclesias in precibus suppletoriis eam introducendo, doctrinam Christianam, conciones ea praedicando. Lithuani, si vidissent linguam suam dignam esse ecclesia et altari, dignam colloquio cum Deo in oratione, dignam canticis et hymnis sacris, linguam suam propter alborussicam non neglexissent.

Clerus igitur, aut melius — potestas dioecesana, Lithuanos in Polonos vertere non potuit, sed magnam vim, fortasse inscie et sine voluntate, russificationi addidit et tali modo mediate viam ei praeparavit.

Quis hoc non videt russificationem Alborussorum esse faciliorem, quam unificationem Lithuanorum. *Ideo episcopi accusari possunt cum caecitatis politicae, tum pigritiae regiliosae.* Nam illi licet huius rei ignari, fuerunt coadiutores gubernii rossiaci, quod linguam lithuanicam e scholis expulit, eius culturam impedivit interdicendo libros et ephemerides lithuanicas, simili modo *ac episcopi eam de ecclesiis expellebant et tali modo culturam eius prohibebant.*

tycznego i ospalosci religijnej. Oni to byli nieswiadomymi wprawdzie, ale byli sprzymierzencami rządu rosyjskiego, ktory wypiera język litewski ze szkoly, tamuje rozwòj jego przez zakaz książek i pism litevskich, podobnie *jak biskupi wypierali go z kosciola i przez to przeszkadzali jego rozwojowi.*

Dopiero ostatniemi czasy księża-patryoci litewscy, tak w interesie religijnem, jak i narodowym, zaczęli przemycac język litewski w dodatkowem nabożenstwie, w tym języku glosic nauki i wiesc rozmowę z ludem. Zwròt ten powstal posròd księży. *Biskupi zas nie tylko mu nie sprzyjają lecz przeszkadzają, już to potępiając i karcąc księży litwinow, jużto naznaczając ich do parafij bialoruskich, a nieznających języka litewskiego — do litewskich*".

Tas pats autorius. kurio čion cituotuosius sodžius padavėme, nors lenkas, bet, kaipo Vilniaus vyskupystės kunįgas, geriausias tos vyskupystės dvasiškųjų dalykų žinovas, savo atydą atkreipė dar ant vienos blogos, lenkystės per bažnyčią platinimo, pusės — baisaus žmonių doros nupuolimo Vilniaus vyskupystėje. Lietuviai, svetimoje kalboje platinamosios tikybės svarbiausių dalykų nesuprasdami, ne išmoksta dorai elgtis, kaipo tikri krikščionįs gyventi.

„Pobożnosc naszego ludu — sako jis *) — nazwalbym *chrzescjanskim poganizmem*, *lub pogańskim chrystyanizmem.* Obrzędy religijne przestrzegane są dosyc skrupulatnie, a w życiu — duch pogański. Lud chodzi do kosciola, spowiada się, odmawia codziennie pacierze, skrupulatnie obserwuje posty, a jednoczesnie pelen wzajemnej nieżyczliwosci, cieszy się z niepowodzen blizniego, nie szanuje cudzei wlasnosci, podżeganiem sieje niezgodę w sąsiedztwie, klòtnią i przeklenstwem pieklo robi w domu. Przeciętny chlop nasz martwic się będzie rożancem straconym, splunięciem po komunii, ale bez skrupulu wcisnie się na cudzą łąkę, niwę, las, okradnie brata w gumnie, swiadczy lub sądzi falszywie w gminie za kieliszek lub rubla, pieniędzy bez swiadka pożyczonych nie odda, wdowę i sierotę skrzywdzi i nikt z sąsiadòw nie stanie smialo w obronie slabszego, obojętnym jest na cierpienia blizniego, bo szanuje tylko silę. Pewien parobek ukradl polec sloniny, ale ponieważ byl to piątek, nie jadl jej ani tego, ani następnego dnia, dopiero w niedzielę zacząl spożywac owoc swego zlodziejstwa. — Inny znowu zlapany zostal z bydlem w cudzej niwie, z ròżancem w

*) Stosunki Koscielne na Litwie, str. 83. —

Novissimo nonnisi tempore sacerdotes Lithuani patriae amantes quum religionis, tum nationis commodi gratia saltem furtive linguam lithuanam in ecclesias introducere coeperunt, verbum Dei ea praedicare et colloquia cum populo instituere. Hoc phaenomen inter sacerdotes observatur. *Episcopi vero huic rei minime assentiunt, nam impediunt et puniunt sacerdotes Lithuanos, eos in parochias alboruthenicas destinando et sacerdotes, linguam lithuanam non callentes—in parochias lithuanas mittunt*".

Idem auctor, cuius verba adduximus, licet polonus, tamen qua sacerdos dioecesis Vilnensis bene status religionis in hac dioecesi gnarus, animadvertit etiam humilem esse statum moralitatis populi in hac dioecesi. Lithuani, cum praecipuas fidei veritates, lingua aliena sibi praedicatas, non intelligant, nesciunt, quomodo se gerere debeant, ut vitam vere christianam agant et moraliter vivant. „*Devotio huius populi*", ait*): „*potius christianus ethnicismus aut paganus christianismus dicendus est.* Ritus externi strenue observantur, vita tamen pagana est. Populus frequentat ecclesias, confitetur, recitat preces quotidianas, scrupulose ieiunat, at eodem tempore plenus est inimicitiae ad invicem, gaudet de calamitate proximi, non veretur alienam fortunam, disseminant discordiam inter vicinos, rixis et blasphemiis domum suam infernum facit.

Communiter rurales aegre ferunt, si rosarium perdunt, aut post sacram synaxim spumant, sed absque ullo scrupulo alienum pratum, agrum, silvam invadunt, de alieno horreo aliquid sumunt, false testantur aut iudicant in iudicio pro calice aquae vitae aut rubello, pecuniam sine testibus mutuo datam non reddunt, si vidua aut orphanus damno afficitur, nemo est, qui defendat; aequo animo ferunt calamitatem proximi, quia magni faciunt nonnisi vim physicam.

Juvenis quidam lardum furatus est, sed quia erat feria VI, neque hac, neque sequenti die id comedebat et nonnisi dominica fructum furti sui consummere coepit. Item alius comprehensus est cum brutis in alieno prato, cum recitaret rosarium et alias preces. Hi sunt duo typi, qui moralem indolem populi nostri illustrant. Forma sine argumento interno, cortex sine grano, littera sine spiritu. Sed populus iste ad atheismum pronus non est, immo plenus fidei, pa-

*) Stosunki koscielne na Litwie str. 83.

ręku i modlitwą na ustach. To są dwa prawdziwie typowe przykłady pojęc moralnych naszego ludu. Forma bez tresci, lupina bez ziarna, litera bez ducha. A przecież lud ten nie należy do jakichs tam niedowiarkow, to lud pelen wiary, gotowy życie swe oddac za religię, a jednak tak nierozwinięty moralnie."

Kad tokia barbariška lenkinimo systema iš kiekvieno atžvilgio, ne tik mųsų žmonių dorai, bet ir pačiai lietuvių katalikystei, yra labai paoinga, kad ji su laiku gali mųsų gudinamos tautos dalį prie atskalunystės (schismos) privaryti—nereikėtų nė abėjoti. Todėlei tas pats lenkų kunįgas visai teisingai, terp kitų, têmija apie savo santautėčius[1]).

„Taktyka przeciwnikòw Litwinow može rzeczywiscie doprowadzic do separatyzmu litewskiego: doznając bowiem od nas (t. e. lenkų) ucisku niemniej, niž od Moskali, widząc w nas wrogow wszystkiego, co litewskie, mogą krzyknąc w rozgoryczeniu: „Jesli nie mamy zostac Litwinami, to wszystko nam jedno, czy będziemy Polakami czy Rosyanami. W granicach možnosci Polacy gnębią nas nie mniej, niž Rosyanie — precz więc tak samo z Lachami, jak Moskalami!" Do takiego okrzyku rozpaczy može daprowadzic ich ten skrajny, litwinožerczy duch, panujący u nas dosyc często. Wysmiewani, pokrzywdzeni wswych uczuciach i prawach, može by już dawno rzucili się w rozprostarte ramiona rządu, gdyby nie wrodzona ich ludowi cierpliwosc, rozwaga, i wstręt do paktowania z najezdzcami przeciwko wspolbraciom we wspolnej wierze, w spolnej niedoli".

ratus animam pro religione ponere, tamen rudis in rebus moralibus".

Quin tam barbarum polonisationis systema ex omni parte non solum gentis nostrae moralitati, sed etiam catholicitati Lithuanorum sit periculosum et quin possit hanc populi nostri partem, quae russificatur, ad schisma trahere, non est dubitandum. Quare idem auctor Polonus omnimo iuste de polonis haec dicit[1]):

„Modus procedendi adversariorum Lithuaniae potest separationem Lithuanorum efficere: cum ex parte nostra experiantur persecutionem haud minorem, quam ex parte Moscovitarum, cum videant nos esse inimicos omnium, quae lithuana sunt, timendum est, ne, ad desperationem deducti, in has voces erumpant: „Si non possumus Lithuani esse, minoris momenti nobis est, quid erimus: Poloni aut Russi — apage igitur cum Polonis et Moscovitis!" Ad talem desperationis exclamationem edendam cogere Lithuanos potest ille nimius lithuanophobiae spiritus, apud nos saepe vigens. Derisi, in suis aspirationibus et iuribus damno affecti, fortassis iam sese in brachia extenta gubernii rossiaci proiecissent, si eos ab hoc passu non cohibuisset ingenita patientia, prudentia et abominatio, quam sentiunt in foedere ineundo cum invasoribus confratrum communis fidei et calamitatis".

Šventasis Tėvai.

Faktai, kuriuos mes aukščiau ižguldeme, aiškiausiai rodo, į ką yra pavirtusi mųsų brangioje tėvynėje, Lietuvoje, lenkiškąjį karakterį turinčioji bažnyčia. Seniau, kaip paminėta, visose Lietuvos bažnyčiose krikščionystės platinimui vartota tik lenkų kalbą, su kurios pašalpa daugelije kraštų mųsų žmones tik ištautinta, daugiausiai į gudus paverčiant ir tokiu budu, schismai kelią prirengiant. Vilniaus Vyskupystėje nuo pat' krikščionystės įvedimo ir sulyg mųsų dienų š. Bažnyčios įstatymai, kas link vartojimo pamaldose „linguae vernaculae" t. e. mųsų prigimtos kalbos, per 500 metų mųsų bažnyčiose niekados, kaip reikiant, ne buvo pildomi.

Lenkų kunįgai, visiškai be atžvalgos ant Evangelijos[2]) prasmės ir „Apaštalų Darbų"[3])

Sanctissime Pater!

Ea, qua supra adduximus, clarissime monstrant, qualis conditio Ecclesiae, indolem polonicam praeseferentis, in Lithuania, patria nostra, facta sit. Olim, sicut supra dictum est, in omnibus ecclesiis Lithuaniae religio Christiana praedicabatur lingua polonica, quam ob causam pluribus in locis populus noster denationalisatus, plerumque russificatus est, et tali modo schismae via parata. In dioecesi Vilnensi ab initio christianitatis apud nos usque ad hodiernam diem s. Ecclesiae constitutiones de usu „linguae vernaculae" in officio suppletorio per 500 annos nunquam observatae sunt.

Sacerdotes poloni, omnino doctrinae Evangelii[2]) et Actuum Apostolorum[3]) obliti, non

[1]) Stosunki koscielne na Litwie pag. 61.
[2]) Mateušas XXVIII. 19.
[3]) Apašt. Darbai II. 4. 6.

[1]) Stosunki koscielne na Litwie pag. 61.
[2]) Matth. XXVIII. 19.
[3]) Act. Apostol. II. 4. 6.

ne kaipo tikri Dievo Bažnyčios tarnai, bet kaip kokie, tarytum, varu užgriebusieji kokį svetimą kraštą, nevidonai, platino pas mus, per savo lenkiškąją kalbą bažnyčioje, politiškąją Lenkijos missiją, jos supremaciją, naikindami, tokiu budu, mųsų prasenoviškai-ariškąją tautą, susidedančią dar iš 3,000,000 lietuviškai kalbančių žmonių, kuriuos jie sulyg mųsų dienų laikė didžiausioje verguvėje.

Mums yra žinoma, kad dar pirm įvedimo mųsų kraště krikščionystes, 1215 m. popiežius Innocentas III buvo įsakęs: *) „Kadangi daugel šalyse toje-pat vyskupystėje, arba viename mieste, gyvena mišriai žmonės, šnekantįs įvairiomis kalbomis, kurie, budami vieno tikėjimo, turi įvairias apeigas ir papročius: aštriai įsakome, idant vyskupai tokių vietų atrastų atsakančius vyrus, kurie, pagal papročių ir kalbų įvairumo, atliktų jose pamaldas ir suteiktų Bažnyčios šv. sasakramentus, mokindami žmonės žodžių, teipogi ir paveikslu. O visai užginame, kad tas patsai miestas, arba vyskupystė, turėtų įvairius vyskupus, kaip vienas kunas, tarytum, kokia baidykla, kelias galvas.

Bet jei augščiaus paminėtųjų priežaščių dėlei tai butų labai reikalinga, tokios vietos vyskupas tepaskiria toms tautoms atsakantį perdėtinį-kataliką, kursai butų vikarijum augščiaus paminėtuose dalykuose, tasai vikarijus turi buti visavisame vyskupui pasidavęs ir paklusnus“. Vėliaus, jau kada katalikystė pas mus įvesta buvo, vyskupų susirinkimas Tridente (1545 — 63 m.) teipogi buvo nutaręs **). „Idant žmonės primtų sakramentus su didesnia paguoda ir dievobaimingumu, šventasai susirinkimas įsako visiems vyskupams, idant jie netik tuomet, kada patįs suteiks savo avelėms sakramentus, pirmiaus priimantiems išaiškintų vieką ir priėmimo budą bet, idant jie pasirupintų, kad ir kiekvienas klebonas dailei ir protingai darytų tą-patį, net ir žmonių kalboje, jei, žinoma, tai butų reikalinga ir jei nebutų kliučių; ir kad darytų tai pagal formos, kuri yra švento synodo įsakyta katekezoje dėl kiekvieno sakramento; vyskupai pasirupins, idant tasai katekizmas butų patogei išverstas į žmonių kalbą ir idant visi klebonai aiškintų jį savo pavestiems žmonėms; teipogi idant mišių arba pamaldų laikė sakytų žmonių kalba pamokslus kas šventą dieną, stengtusi Dievo žodį paseti visų širdyse, apleisdami nenaudingus

*) „De officio judicis“. Cap. 9. 2 eodem tit. in 4.; comp. ir Corpus juris Canonici cap. 14.

**) Canones et Decreta sacrosancti oecomenici Concilii Tridentini, Sessio XXIV cap. 7.

sicut veri Ecclesiae Dei ministri, sed qua invasores, terram alienam occupantes, per linguae polonicae usum in ecclesia, politicam Poloniae missionem, supremationem eius propagabant, spernentes nostram antiquam ariacam gentem, etiam hodie 3,000,000 lithuanice loquentium constantem, quam usque ad hodiernam diem in captivitate spirituali tenebant.

Notum nobis est etiam ante introductam apud nos religionem christianam ab Innocentio III P. M. a. 1215 episcopis praescriptum fuisse, ut secundum diverstitatem rituum et linguarum officia divina celebrarentur et sacramenta administrarentur:**) „Quoniam in plerisque partibus intra eandem civitatem atque dioecesim permixti sunt populi diversarum linguarum, habentes sub una fide varios ritus et mores: districte praecipimus, ut pontifices huiusmodi civitatum, sive dioecesum provideant viros idoneos, qui secundum diversitates rituum et linguarum, divina officia illis celebrent et Ecclesiastica Sacramenta illis ministrent instruendo eos verbo, pariter et exemplo. Prohibemus autem omnino, ne una eademque civitas, sive dioecesis diversos pontifices habeat, tanquam unum corpus diversa capita, quasi monstrum. Sedsi propter praedictas causas urgens necessitas postulaverit, pontifex loci catholicum praesulem nationibus illis conformem provida deliberatione constituat sibi vicarium in praedictis, qui ei per omnia sit obediens et subiectus.“ Postea, quando christianitas apud nos propagata fuit, Concilium Tridentinum (1545—63) haec decrevit:**) „Ut fidelis populus ad suscipienda sacramenta maiori cum reverentia atque animi devotione accedat, praecipit sancta Synodus episcopis omnibus, ut non solum, quum haec per se ipsos erunt populo administranda, prius illorum vim et usum pro suscipientium captu explicent, sed etiam idem a singulis parochis pie prudenterque, etiam lingua vernacula, si opus sit et commode fieri poterit, servari studeant, iuxta formam a Sancta synodo in catechesi singulis sacramentis praescribendam, quam episcopi in vulgarem linguam fideliter verti, atque a parochis omnibus populo exponi curabunt, nec non ut inter missarum solemnia aut divinarum celebrationem sacra eloquia et salutis monita eadem vernacula lingua singulis diebus festivis vel solemnibus explanent, eademque in omnium cordibus, postpositis inutilibus quaestionibus, in-

*) De officio iudicis cap. 9. 2; comp. et Corpus iuris Canonici p. 14.

**) Canones et Decreta Sacrosancti oecomenici Concilii Tridentini, Sessio XXIV, cap. 7.

klausimus, ir mokintų žmones užlaikyti Viešpaties prisakymus“.

Dar vėliaus popiežiaus Klemenso VIII-jo ekstraordinariškasis Lietuvon pesiuntinys, Nonos abatas, Aleksandras Comuleus, kursai Vilniuje 1594 — m. gyveno, didesnią Vilniaus vyskupystės dalį buvo apkeliavęs ir su apverktinu ano laiko lietuvių Bažnyčios padėjimu apsipažinęs, jau tuomet' buvo nurodęs lietuvių tautą prie tikros krikščionystės vesti norint, reikėtų jos šviesti per kalba šelpianties ir parupinant jai tikrus lietuvius kunįgus*).

Šitie visi Bažnyčos š. paliepimai Vilniaus vyskupystėje, kaip jau sakyta, beveik nekados ne buvo pildomi: čion lenkų-kunįgų valia, politiškasis tikslas, turėjo visados didesnią, svarbesnią vertę, negu cituotiejie įstatymai.— Teip dalykams stovint, teip didei liudną, apverktiną, nežmonišką mųsų kalbos persekinėjimą bažnyčioje matydami, lietuvių tautos atstovai, per susivažiavimą, 4 ir 5 gruodžio 1905 m. Vilniuje atliktą, kuriamie daugiau kaip 2000 delegatų iš visų Lietuvos kraštų dalyvavo, terp kitų, tyrai politiško turinio reikalavimų, ketvirtoje dalije savo „nusprendimų“ **), kurių vieną, eksemplorių čion pridedame, apgarsino: „Kadangi Vilniaus vyskupystėje lietuvių bažnyčiose yra vartojama pamaldose lenkiška kalba su politišku tikslu, tai Lietuvių susirinkimas nutarė vienbalsei išreikšti Vilniaus vyskupystėje gyvenantiems ir kovojantiems lietuviams geriausį pasisekimo linkėjimą kovoje su lenkomanų kunįgija už tiesas lietuviškosios kalbos Lietuvos bažnyčiose ir papeikti šiandienės bažnyčios tvarką Vilniaus vyskupystėje“.

Palaiminčiausias Tėvai!

Kokia buvo pas mus, Lietuvoje, seniau bažnyčios tvarka, kokį ji turėjo karakterį — ne kartą aukščiau buvo minėta. Kad ir dabar Vilniaus vyskupystėje bažnyčia dar yra grynai lenkiška įstaiga mųsų žmonių ištautinimui, kad ji nėra tikra, kaip priderėtų, mųsų žmonių motina, kad ji yra žauri, be meilės močiaka—aiškiai matoma. Šitą mųsų tautai svetimą, mums jos nevidoniškąjį karakterį atimti, mųsų bažnyčiai tikrai krikščionišką, pagal Evangelijos žodžius, dvasią suteikti galėtų tikiai Š. Apaštalų Sostas, kuriam, rodos, iki šiol' kankinimas mųsų kalbos Lietuvos bažnyčiose žinomas ne buvo.

*) Slg. Encyklopedija Powszechna Orgelbranda. Warszawa 1861. T. V, str. 813 — 15.

**) „Viln. Žinios“. 1905 N 276.

serere, atque eos in lege Domini erudire studeant.“

Circiter 30 amnis post Nonensis abbas, Alexander Comuleus, ab Clemente VIII papa extraordinarius legatus in Lithuaniam missus, qui tres annos (1594 — 7) Vilnae commoratus est, postquam maiorem Vilnensis diocesis partem peragravit deplorandum illius temporis lithuanae Ecclesiae statum cognavit, iam tunc affirmabat: Lithuanicam nationem ad veram christianitatem duci posse nonnisi eam eius propria lingua de rebus fidei instruendo et sacerdotes ex lithuanis providendo *).

Hae omnes Ecclesiae constitutiones in dioecesi Vilnensi nunquam, ut supra dictum est, adimpletae sunt; hic sacerdotum polonorum voluntas et fines politici maioris momenti habiti sunt, quam citatae constitutiones. Cum ita res se habeant et cum tam tristem, deplorandam, inhumanam linguae lithuanicae persecutionem per Ecclesiam viderent gentis lithuanicae delegati, 4 et 5 d. decembris a. 1905 Vilnae comitia celebrantes, in quibus plus quam 2000 delegatorum ex diversis Lithuaniae regionibus participabant, inter alia mere politica suffragia in quarta parte suarum „constitutionum“, quarum exemplar hic adponemus, declararunt:**) „Cum in dioecesi Vilnensi in ecclesiis Lithuanorum lingua polona in officio suppletorio ob finem saecularem adhibeatur, conventus Lithuanorum declarare Lithuanis, in eadem dioecesi degentibus, unanimiter statuit, se exoptare eis, cum clero polonophilo pro linguae suae iuribus pugnantibus, faustum exitum pugnae et vituperare dioecesis Vilnensis hodiernam administiationis rationem.“

Beatissime Pater!

Qualis fuerit in Lithuania olim Ecclesiae administratio et qualis eius character, haud semel supra ostendimus. Etiam hodie in dioecesi Vilnensi Ecclesiam esse pure polonicam institutionem ad populum nostrum denationalisandum, etiam hodie eam non esse veram, prout decet, populi nostri matrem, sed rigorosam sine corde et caritate novercam,—clare vidimus.

Hoc a gente nostra alieno et inimico charactere Ecclesiam nostram privare eique indolem vere christianam, secundum Evangelii doctrinam, restituere nonnisi S. Sedes Apostolica potest, quae verisimiliter hucusque de linguae nostrae

*) Cf. Encyklopedija Powszechna Orgelbranda. Warszawa 1861. T. IV, str. 813—15.

**) „Viln. Žinios“. 1905. N 276.

Mums yra gerai žinoma, kaip lenkų politiškieji agentai, įvairių Rymo Kongregacijų sąnariai, kunįgų rubais apvilktiejie, atsargei daboja, idant jų politiškoji įtekmė per Bažnyčią Lietuvoje nesusimažintų, bet amžinai Lietuvoje duruotų; jie, męs žinome, įkalbinėjo seniau Vatikane, buk terp lietuvių ir lenkų tautos, kurios buvo seniaus politiškai susivienijusios Horodle (1413 m.) ir Liublyne (1579), jokio skirtumo, kaip ir terp lietuvių ir lenkų kalbos, neėsą, buk Lietuvos žmonės supranta lenkų kalbą bažnyčioje ir t. t. Vislab tai yra besanžinės melas, bjauri neteisybė, apie ką — didį tų kalbų skirtumą — aiškiausei liudija ir šitame mųsų rašte įstatytiejie iš lenkų kalbos tekstai*). Lietuvis, lenkiškai nesimokinęsis, lenką kalbant *tiek* jau supranta, kaip ir vokietį, italą ir k. ir *vice versa*: lenkai, kaip ir rusai lietuviškos kalbos teipogi *visai* nesupranta.

Lietuva mųsų laike — ypač Vilniaus vyskupystėje — yra vienintelė šalis ant žemės, kurios Bažnyčia turi žmonių daugumai visai svetimą dvasią, nesuprantamą jiems kalbą, kuri, jokios tolerancijos nepažindama, nori, šelpdamasi bažnyčios įtekme, išnaikinti mųsų seną, mųsų mylimą ir puikią kalbą.

Šventasis Tėvai!

Kaip iš pridėtojo čion memorandum'o, rudenije 1905 m. ministrų pirmasėdžiui grafui Witte'i Petrapylėje paduotojo, matoma, lietuvių tauta, kaip ir kitos tautos, pareikalavo nuo rusų valdžios plačiausios savo kraštui autonomijos; męs turime viltį, drauge su kitomis Rusijos tautomis, su laiku tokią autonomiją laimėsią. Žinoma, autonomiją įgiję, lietuviai pasirupins patįs išvaryti lenkų kalbą iš Lietuvos bažnyčios, bet mums, kaipo katalikams, negeistina butų kova terp svietiškosios ir bažnytinės valdžios, jeigu iki to laiko dar liktų jų kalba mųsų bažnyčių pamaldose.

Iš atžvilgio tad, jog

1. męs nevelytumėm, kad vaidai ir nesutikimai atsirastų terpu lietuvių tautos ir jos vyskupų, ne norinčių suprasti mųsų tautiškus reikalus, ir, tokiu budu, galėtų diskredituoti Bažnyčios S. autoritetą žmonių akyse;

2. slavų — ypač rusų — kalba nieko bendro neturi su lietuvių kalba ir šitiems nesuprantama, todėlei ir atskalunystės (schismos) pas mus pla-

*) Žiurėk pusl. 9. 24. 26—7. 51 53—4, 63—6.

persecutione in ecclesiis Lithuaniae certior facta non est.

Nobis bene notum est politicos Polonorum agentes (emissarios), S. Congregationum Romanarum membra, veste sacerdotali indutos, assidue invigilare, ne eorum influxus politicus, qui ope Ecclesiae sustinetur, in Lithuania impediatur, sed ut in perpetuum duret; illi, prout novimus, Vaticano persuadere conati sunt, inter Lithuanos et Polonos, qui politice olim inter se Horodeli (1413) et Lublini (1569) uniti erant, nullum discrimen esse, sicut et inter linguas polonicam et lithuanicam; Lithuanos intelligere linguam polonicam in ecclesia etc. Hoc mendacium est a veritate alienum, de qua re etiam verba supra polonice*) in hoc scripto citata testantur. Lithuanus, qui linguam polonicam non didicit, eam tantum intelligit, quantum germanicam, italicam etc., et vice versa Poloni et Russi linguam lithuanam pari modo *omnino* non intelligunt.

Lithuania nostris temporibus, praesertim eius pars in dioecesi Vilnensi posita, est unica regio in toto orbe terarrum, in cuius Ecclesia omnino non adaequate ad populi maioritatem spiritus et lingua viget; nonnisi nostra Ecclesia omni tolerantiae expers est et sua auctoritate abutitur ad nostram antiquam, caram, pulchram linguam exstirpandam.

Sanctissime Pater!

Ut ex apposito hic „Memorandum", autumno a. 1905 com. Witte, ministrorum praesidenti Petropoli exhibito, patet, Lithuani, sicut et aliae nationes, autonomiam latissimam terrae suae ab imperio Rossiaco postularunt; spes adest, Lithuanos, temporis decursu, una cum aliis nationibus, in Russia habitantibus, autonomiam consecuturos. Autonomia vero obtenta, per se patet, Lithuani omnem lapidem movebunt ad Ecclesiam suam a lingua polonica liberandam. Sed illi, sicut catholicos decet, abhorrent a pugna inter potestatem saecularem et spiritualem etiam ad praevalentiam linguae suae in ecclesiis propugnandam.

Quare, prae oculis habentes rationes, quae sequuntur:

1, quod nolumus dissidia et odia oriri inter Lithuanos et episcopos, qui nolent iustis illorum postulationibus satisfacere et, tali modo, auctoritatem Ecclesiae minui;

2. quod slavorum, praesertim russorum, lingua, nihil commune cum lithuanica habens, a

*) Cf. pag. 9. 24. 26—7. 51. 53—4. 63—6.

tinimui terp mųsų žmonių neparanki ir netinkanti;

3. lietuvių tautos lenkinimas su Bažnyčios pašalpa, kaip aukščiau aprašyta, ir jų į slavus — gudus vertimas yra tai kelio prirengimas lengvesniam pas mus schismos praplatinimui; ir

4. per šimtą metų su viršum rusų Lietuvoje viešpatavimo laike nebuta, kiek žinoma, nė vieno atsitikimo, kad mųsų lietuviai slaviškosios — gudų ir lenkų — kalbos nemokantiejie, butų perėję prie stačiatikystės, o visi tie, kurie atskalunystės glėbyn pateko, buvo jau pirm to ištautėję — sulenkėję ar sugudėję, todėlei męs šaukiamės prie š. Apaštalų Sosto, idant jis mus teiktusi išvaduoti nuo to baisaus paojaus, kurį rengia mųsų tautai lenkintojai kunįgai, įpač Vilniaus vyskupystėje, platindami terp žmonių slavisaciją.

Pagaliaus męs Jųsų Šventenybės ne tik prašome, kad butų vyskupams prisakyta mųsų tėvynėje, iš visų bažnyčių pašalinti svetimą, nesuprantama mųsų tautai lenkišką kalbą ir pildyti aukščiau paminėtus Š. Bažnyčios įstatymus, bet dagi nužemintai meldžiame:

1. kad teiktumetės pripažinti atskirumą ir neprigulmingumą Lietuvos Bažnyčios nuo Lenkijos Bažnyčios ir jos vyskupų, nes, kaip paminėta, lietuviai ir lenkai visai skirtų kalbų tautos;

2) kad Lietuvos trįs vyskupystės: Seinų, Telšių arba Žemaičių ir Vilniaus butų suvienytos ir, kaipo Lietuvos Bažnyčią, pastatytos hierarchiškai po globa Lietuvos arcivyskupo, turinčio savo sostą Lietuvos sostapylėje, Vilniuje;

3. kad į paminėtąsias Lietuvos vyskupystes niekados nebutų skiriami vyskupais koki nors svetimtaučiai, ale tik tikriejie dori lietuviai-kunįgai, mokantiejie lietuviškai ir mylintiejie savo kalbą ir tautą;

4. kad įvairųs apaštališki laiškai, bullos, encyklikos ir k. butų išsiuntinėjama atskyrium Lietuvos, atskyrium Lenkijos vyskupams, ir kad tuose raštuose, kada yra kalbama apie katal. Bažnyčią Rusijoje, Lietuva, kaipo atskyrus kraštas, butų minėta;

5. kad Lietuvos lenkomanus vyskupus, — kaip Ed. von-der-Ropp, kursai užsiiminėja daugiaus potitikos, negu bažnyčios dalykais, — nesirupinančius apie lietuvių tautos dvasišką gerovę, perkeldinti į lenkų vyskupystės, o tokių vyskupų vieton paskirti tikrus lietuvius; ir

6. kad Vilniaus kapitulą, tą Lietuvos sostapylėje lenkinimo įstaigą, susidedančią iš bjauriausių lituanophobų kunįgų, panaikinti, o jos at-

Lithuanis non intelligitur, quare non est idonea ad schisma apud nos propagandum;

3. quod Lithuanorum polonisatio ope Ecclesiae, sicut supra dictum est, aut potius eorum russificatio viam ad schisma, apud nos propagandum, sternit;

4. quod per decursum plus quam centum annorum, postquam Russi in Lithuania dominari coeperunt, nunquam, in quantum scimus, contigit, ut Lithuani linguae slavicae, sc. russicae et polonicae ignari, nomen schismati darent, etsi, qui hoc fecerunt, iam antea denationalisati, sc. polonisati aut russificati, erant, ob hasce rationes supplices rogamus obsecramusque s. Sedem Apostolicam, ut nos ab hoc periculo horrendo, cui a sacerdotibus polonisatoribus, russificationem propagantibus, praesertim in dioecesi Vilnensi, exponimur, liberare dignetur. Deinde non solum hoc a Sanctitate Vestra humillime rogamus, ut episcopos a nostris ecclesiis linguam polonicam, nobis alienam et non intelligibilem, amovere, et supra memoratas Ecclesiae constitutiones, quoad linguam vernaculem, adimplere, iubere dignemini, sed etiam:

1. ut discrimen et independentia Ecclesiae nostrae ab Ecclesia et episcopis Polonorum agnoscatur, nam Lithuani et Poloni, sicut iam supra dictum est, quoad linguam omnino inter se differunt;

2. ut tres dioeceses lithuanicae: Seinensis, Samogitiensis (sive Telsensis) et Vilnensis hierarchice uniantur et archiepiscopo Lithuaniae cum sede sua Vilnae subdentur;

3. ut praedictis dioecesibus nunquam episcopi extranei, sed Lithuani, linguam et gentem lithuanicam amantes, praeficiantur;

4. ut litterae apostolicae, encyclicae, bullae episcopis Lithuaniae separatim ab episcopis Poloniae edentur et ut in eis, sc. litteris apostolicis, quando sermo est de Ecclesia catholica in Russia, Lithuaniae, qua a Polonia distinctae, mentio fiat;

5. ut Lithuaniae episcopi polonomani, — sicut Eduardus von-der-Ropp, qui magis rebus politicis, quam ecclesiasticis se occupat, — nationis lithuanicae causam minime curantes, in Poloniae dioeceses transferantur, eorum autem loco veri Lithuani constituantur; et

6. ut capitulum Vilnense, hoc in Lithnaniae capite polonisationis institutum, quod praelatis acerrimis lithuanophobis constat, dissolvatur, atque veri Lithuani eiusdem iam reformati capituli membra eligantur.

naujintame pavidale sąnariais paskirti tikrus lietuvius.

Prieg šito dar męs š. Apaštalų Sosto prašome, idant jis teiktųsi paskirti speciališkąją kommissiją (ankietą), susidedančią iš ne partyviškų — svietiškų ir dvasiškų — žmonių, ištardyti aukščiau aprašytąją lenkinimo systemą Lietuvos bažnyčiose.

Tvirtą viltį gaivindami, kad Jųsų Šventenybė teisingą lietuvių nelaimingosios, teip ilgus amžius lenkų kunįgijos slėgiamosios ir persekiojamosios, tautos prašymą išklausyti teiksis, pasiliekame

Jųsų Šventenybės žemiausi ir Kristuje paklusniausi sunųs:

(Parašai seka).

Praeterea S. Apostolicam Sedem humillime exoramus, ut specialem commissionem, ex independentibus laicis et clericis constantem, ad supra expositum polonisationis Ecclesiae in Lithuania systema explorandum instituere dignetur.

Firmam spem fovendo, Vestram Sanctitatem iustas Lithuanorum gentis, per tam multa saecula o polono clero oppresae et persecutione afflictae, preces exaudire dignaturam fore, manemus

Vestrae Sanctitati devoti et humillimi in Christo filii:

(Subscriptiones sequuntur).

Memorandum,

Lietuvių deputacijos paduotas jo ekcellencijai grafui S. Wittei, ministerių patarmės pirmasėdžiui.

Lietuvių tauta — seniausiai-ariškoji tauta — išlaikiusioji iki šių dienų seniausioje formoje savo ariškąją kalbą, gyvena krašte, kuris ir dabar, po vardu Lietuva, yra jos territorija. Moksliški tyrinėjimai parodė, kad pirm atėjimo į tą kraštą lietuvių, niekas čia negyveno; kad patįs lietuviai išdirbo tos šalies kulturą, ir kad paskiau čia atpludę iš rytų ir pietų slavai ir vokiečiai iš vakarų, jau atrado lietuvius tose vietose, kur juos aptiko vidurinių amžių historija ir kur jie ir dabar tebegyvena.

Lenkų ir Kryžiokų spaudžiamos pietinės ir vakarinės lietuvių gentės: Gečviai (Gečvininkai) ir Prusai ilgose ir nuožmiose karėse pražuvo; po slavų įtekme dalis rytinės Lietuvos genčių iš dalies pavirto į gudus. Dar karalių Mindaugo ir Gedimino ir didžiojo kunįgaikščio Algirdo laikuose Lietuva, budama savyvaldė valstija ir turėdama nemenką įtekmę ant gretymųjų slavų likimo, įvedus prie Jagėlos (1387 m.) krikščionystę, pateko, dėlei savo politikų neakylumo, lenkų įtekmėn, kuri nuo Horodliaus seimo (1413 m.) ir Liublino unijos (1569 m.) juo sustiprėjo ir galų gale beveik nužudė tautiškąją lietuvių dvasią. Tokiame apverktiname padėjime lietuviai buvo iki pat-pirmojo lietuviškai-lenkiškosios Respublikos išdraskymo (1772 m.), nors Lietuva visiškai savyvaldė buvo. Lietuvos lenkinimas nesiliovė ir po pirmojo išdraskymo; lenkų kalba, įvesta administracijon ir bažnyčion, užsilaikė beveik visur Lietuvoje iki mųsų dienų. Rusija iš savo pusės, paveldėjus lenkų politiką Lietuvoje, pasirodė bjaurei egoistiška ir nuo gr. Muravjovo laikų (1863 — 65 m.) padarė tai, ko nė vienos tautos historijoje nėra girdėta, — jiji uždraudė lietuviams spaudą ir tuo sustabdė kulturiškąjį šalies klėstimą ant viso pusamžio. Mokyklos rusifikacija, administracijos sauvalė, atstumimas lietuvių nuo visuomenės ir valstijos krašto tarnystės demoralizavo Lietuvą juo daugiau, stumė ją į ekonomiškąją pražutį,

Memorandum,

a deputatione Lithuanorum suae serenitati comiti S. Witte, praesidi consilii ministrorum, oblatum.

Lithuanorum protoariacae originis gens, quae hucusque in forma antiquissima suam ariacam linguam conservavit, incolit regionem, quae etiam nunc, nomine Lithuaniae, eius territorium constituit. Testimoniis coaevorum eruditorum comprobatum est, ante adventum Lithuanorum in eam regionem, nullam aliam ibi habitasse gentem; solos Lithuanos hanc regionem coluisse et postea, a Slavis ex oriente meridieque, a Germanis autem ex occidente prodeuntibus, lithuanicas stirpes inventas esse istis in locis, ubi eos medii aevi historia reperit et ubi eae hodie habitant.

Orientales atque meridionales Lithuanorum stirpes: Jatvengi et Borussi acri et longa pugna cum Polonis et Crucigeris interierunt; Slavis aggressis, pars orientalium Lithuanorum in Alborussos, qui dicuntur, conversa est. Mindaugio, Gedimino, regibus Lithuanorum, et magno duce Olgerdo regnantibus, Lithuania erat regnum independens et magnum influxum politicum in sortem vicinorum Slavorum exserebat, sed cum susceptione religionis christianae, Jagelone regnate (1387), nostrorum, qui res publicas gerebant, improvidentiae causa sub auctoritatem polonorum lapsa est, quae a tempore concilii Horedelscii (1413) et unionis Lublinicae (1569) magis invaluit et dein fere omnino nationalem animum Lithuanorum delevit. Tali in statu deplorando Lithuani erant usque ad primam dirreptionem Lithuanico-Polonicae Rei Publicae (1772), licet Lithuania regnum independens esset. Attamen polonisatio Lithuanorum et post primam dirreptionem duravit; lingua polonica, regimini et ecclesiae accommodata, usque ad nostram aetatem fere communiter usu venit. Russia, politicam Polonorum in Lithuania sequens, summo gradu inhumanam se ostendit, nam tempore Muraviovi, gubernatoris Vilnensis (1863—65), fecit id, quod nullibi terrarum invenimus: prohibuit scripta lithuanica: ephemerides, versus, precum libellos, etc. typis mandare et tali modo omnem progressum cul-

ir privertė to krašto gyventojus buriais į svetimus kraštus išsikelti, nuo ko lietuvių šalis nupuolė kulturiškai ir paskutiniu laiku gyventojų skaitlius sumažo ir baisiai suvargo. Administracijai tas nerupėjo, ji, regis, manė, kad jos vyriausia užduotis yra ne žmonių gerove rupintis, bet juos sumaskolinti.

Iš dalies po įtekme persekiojimo lietuvių tautos ir jų kalbos, iš dalies dėka vaisingai europejiško progreso įtekmei, ir lietuvių tauta paskutiniame 25-metyje atbudo iš amžino snaudulio ir paskutiniu laiku tautiškoji sąmonė paplito po visą Lietuvą. Lietuviai dabar didžiuojasi savo kalba, budu ir papročiais, labai brangina historiškasias savo tradicijas ir rupinasi nuosekliai, lygiai kaip ir kitos apšviestos Europos tautos, įgyti tautišką savarankiškumą. Tie rupesčiai, išreikšti liuosoje užsieninėje lietuvių spaudoje ir daugybėje peticijų, paduotų paskutiniu laiku rusų valdžiai iš įvairių Lietuvos kampų, štaip kaip trumpai išsireiškia:

1) Lietuviai, pripažindami, kad jų apgyventoji šalis (territorija), nuo historiškųjų laikų, apima vadinamas „lietuvių gubernijas“ Šiaur-Vakarinio krašto: Vilniaus, Kauno, Gardino, dalį Kuršo ir priskirtąją nuo Vienos kongreso laikų prie Lenkijos, Suvalkų guberniją, laiko jąs, iš etnographiškojo atžvilgio, lietuviškomis, gyvenančius tose gubernijose tarp lietuvių lenkus, žydus, rusus ir kitus — paskesnių laikų atėjunais, o gudus (baltrusius) suslavėjusiais lietuviais, ir nunai gyvenančius kaimuose su lietuviškais vardais ir lietuviška architektura.

2) Geisdami kuoplačiausios, žmogui įgimtos, laisvės ir sykiu norėdami, kad ir kitos tautos podraug su jais gyvenančios, galėtų tuo naudotis, lietuviai reikalauja savo tėvynei plačios autonomijos, su įsteigiamuoju seimu senovės Lievos sostapylėje Vilniuje, idant apie savo šalies reikalus patįs galėtų tartis.

3) Pripažindami, tokiu budu, jų apgyventąją žemę historiškuoju savo prosenių palikimu, lietuviai leidžia kitoms tautoms, jų tarpe gyvenančioms, naudotis tomis pat tiesomis, kuriomis jie, to krašto aborigenai, naudosis; protestuoja priešais visokią priespaudą ir pasikėsinimą tos ar kitos iš jų ant jų kalbos, politiškosios laisvės, tikėjimo ir k.

4) Lietuviai reikalauja sau ir kitoms Lietutuvos tautoms tiesų užimti visuomenės ir valstijos vietas; neapribuoto nekilnojamų turtų įgijimo tiesų; susidraugavimo (sąjungų ir susirinkimų) tiesų; lygybės prieš įstatymus ir tiesos, prie vi-

turae per dimidium aevum impedivit. Russificatio scholae, arbitrarius in omnibus rebus publicis modus agendi administrationis, relegatio Lithuanorum ab omnibus publicis functionibus, ad regimen civile pertinentibus in Lithuania, demoralisabat Lithuanos et trudebat eos ad lapsum oeconomicum atque ducebat ad copiose emigrandum, quam ob rem regio Lithuanorum lapsa est sub respectu culturae, evacuit et in paupertatem decidit. Ad haec omnia mala administratio minime adveretebat animum, habens, uti videtur, unicam non felicitatis huius regionis, sed russificationis curam.

Partim ob linguae et gentis lithuanicae persecutionem, partim propter bonum influxum communis Europae progressus, gens lithuanica ultimis quinque et viginti annis ex longaevo somno surrexit; nunc autem animus nationalis abripuit omnes Lithuanos. Nunc Lithuani valde aestimant suam linguam, mores, plurimi magnifaciunt historicam suam traditionem tenduntque scienter ad nationalem independentiam, ut alii Europae populi. Hae tendentiones, expressae extra fines Russiae in lithuanicis editionibus multisque petitionibus, missis posteriore tempore gubernio Russiae multis ex locis Lithuaniae, reducuntur ad ea, quae sequuntur:

1) Lithuani, cum agnoscant territorium, quod inhabitant, occupare Gubernia Lithuanica, quae dicuntur, posita ad septentrionem et occidentem, videlicet: Vilnense, Caunense, partem Grodnensis et Curlandiae, et, a tempore Vindabonensis congressus adiunctum ad „regnum Polonorum“, gubernium Suvalkense, habent haec etnographice Lithuanica, viventes autem in praefatis guberniis alias nationes: Polonos, Russos, Judeos, alios, praeterquam Alborussos, viventes in locis lithuanica nomina atque architecturam habentibus, quos in Slavos conversos Lithuanos ducunt, advenas posteriorum temporum iudicant.

2) Volentes innata homini libertate latissime uti et simul facultatem participandi in ea et allis nationibus, secum viventibus, dare, Lithuani postulant latissimam suae patriae autonomiam cum concilio Vilnae, in antiqua Lithuanorum, capitali urbe, ut ipsi per suos legatos de necessitatibus suae patriae curam habere possint.

3) Lithuani, agnoscentes tali modo inhabitatam a se terram esse hereditatem historicam, a suis maioribus sibi collatam, non abiudicant aliis gentibus, inter se degentibus, haec iura, quibus ipsi aborigeni utuntur; protestantur contra omnem violentiam cuiuslibet nationis in su-

suotinio ir stataus rinkimo su slaptu ir lygiu balsų padavimu, dalyvuoti, per savo atstovus, lietuvių seime Vilniaus mieste ir visuotiname valstijos parlamente.

5) Lietuviai reikalauja, idant jų įpatiška, o lygiai ir jų gyvenimų nepaliečiamybė, butų įstatymais aprupinta; idant jų šalyje butų panaikinta luomų skirtumas; kad nė vienas negalėtų teismo išvengti, o bausmė tiktai sulig teismo įstatymų butų paskiriama.

6) Lietuviai reikalauja nuomonių, tikėjimo, žodžio ir spaudos laisvės, ir kad pilietiškai-politiškomis tiesomis galėtų kiekvienas lygiai nadotis, nežiurint tautos ir tikėjimo skirtumo.

7) Lietuviai reikalauja neapmokamo, visuotino ir priverstino jų prigimta kalba mokymo; įsteigimo ganėtino skailiaus pradedamųjų, vidutinių ir augštesniųjų mokyklų (Vilniaus universiteto), angštai sujungtų, idant galima butų iš pradedamujų į augštesnias laiptiškai įstoti, o lygiai ir tiesos liuosai kiekvienam tokias mokyklas steigti.

8) Lietuviai reikalauja, idant jų kalba butų pripažinta administracijos kalba tose vietose, kur lietuviai gyvena.

9) Duodant Lenkijai autonomiją, Suvalkų gubernija, kaipo lietuvių apgyventa, iš administrativiško atvilgio, turi buti prijungta prie Lietuvos, kaip ji priklausė jai prie pirmojo lietuviškai-lenkiškosios Respublikos padalinimo. Prieš priskyrimą tos gubernijos prie autonomiškosios Lenkijos, tai yra prie spheros lenkų įtekmės, lietuviai protestuoja; ir

10) Lietuviai reikalauja, idant visuose Viršiausiuose manifestuose ir paliepimuose nebutų ignoruojamas Didžiojo Lietuvos Kunįgaikščio titulas.

Vilnius, Lapkričio 2 (15) d. 1905 m.

Įvairių Lietuvos kraštų piliečių įgaliotieji:

D-r. J. Basanavičius.
Donatas Malinauckas.
Kun. J. Ambraziejus.
M. Dovoina-Silvestravičius.

am linguam, politicam libertatem, religionem etc.

4) Lithuani postulant sibi aliisque gentibus Lithuaniae aequa iura ad omnia publica atque civilia officia obeunda, ad acquisitionem illimitatam rerum immobilium, iura communitatis (conciliorum, societatum), aequalitatem erga legem et ius universalium, immediatarum electionum cum secreta atque aequali emissione suffragii, participationem per suos legatos in conventu Lithuanorum Vilnae et in conventu universali totius Russiae.

5) Lithuani postulant, ut intactibilitas personae atque habitationum lege sancita sit, ut praestantiae genericae sint sublatae; ut omnis homo a legalibus iudicibus secundum leges iudicetur et poena a lege imponatur.

6) Lithuani pastulant libertatem conscientiae, religionis, verbi, editionum et usum civilium iurium absque ullo respectu ad nationem, vel religionem.

7) Lithuani postulant inductionem insalariae, generalis et obligatoriae eruditionis sua lingua; apertionem magni numeri principialium, mediarum et superiarum scholarum (UNIVERSITATIS VILNAE), non habentium inter se magnam disiunctionem, sed dantium possibilitatem gradatim progrediendi a popularibus scholis ad superiores, atque ius libere condendi supradictas scholas.

8) Lithuani postulant, ut suae linguae ius agnoscatur linguae administrativae his in locis, ubi Lithuani incolunt.

9) Si „regnum Polonicum“ autonomiam sortitum fuerit, gubernium Suvalkense, ut a Lithuanis incultum, administrative est Lithuaniae adiungendum, sicut adiunctum erat usque ad primam divisionem Lithuanico-Polonicae Rei Publicae. (1772). Contra adiunctionem huius gubernii ad Poloniam autonomam, nempe ad sphaeram auctoritatis polonicae, Lithuani protestantur; et

10) Lithuani postulant, ne in omnibus summis manifestis ignoretur titulus Magni Ducis Lithuaniae.

Vilnae, d. 2 (15) novembris a. 1905.

Plenipotentiam ab omnibus Lithuanis habentes:

Dr. J. Bassanavitius.
Donatus de Malinovscius.
Sac. I. Ambrosevitius.
M. de Dovoina-Silvestravitius.

ERRATA:			CORRIGE:
Pag. 6,	vers.	20: It	— Ita
„ 7,	„	1: erat	— erat,
„ 9,	„	17: decedant	— decidant.
„ 9,	„	25: misereamus	- misereamur
„ 12,	„	10: non dum	— nondum
„ 12.	„	22: potesst	— potest
„ 15,	„	23: possint	— possent
„ 15,	„	28: ub	— ab
„ 15,	„	28: catholico-democratic	— Constitutivo-catholic.
„ 15,	„	39: persequntur	persequuntur
„ 15,	„	49: Cathol. democratorum	Constitutionalistarum catholicorum.
„ 16,	„	18: non adhuc	— nondum
„ 18,	„	15: obtenuit	— obtinuit.
„ 19,	„	4: uti	— ut
„ 19,	„	15: honetissime	honestissime.
„ 19,	„	38: nolit	— non vult
„ 21,	„	16: Ulterius non est mirimandum	— omittendum est, nam lithuanicus textus nonhabetur.
„ 21,	„	21: e, contra	— , econtra
„ 21,	„	33: hacc	— haec
„ 21,	„	49: amore	— amare
„ 22,	“	5: e contra	— econtra
„ 22,	„	28: concionationes	— conciones
„ 22,	„	45: illo	— illi
„ 23,	„	2: designeretur	designaretur
„ 24,	„	9: volere	— velle
„ 24,	„	32: pliurimis	— plurimis
„ 24,	„	41: Lithuani	— A Lithuanis
„ 25,	„	22: qnaerit	— quaerit
„ 25,	„	33: rare	— raro
„ 25,	„	33: eract	— erant
„ 25,	„	36: vicarius	— vicarius ad
„ 25,	„	46: admonui	— animadverti
„ 26,	„	6: vita	— in vita
„ „	„	11: scierent	— scirent
„ „	„	38: des	— de
„ „	„	47: praecipus	— praecipio
„ 27,	„	25: Addandum	— Addendum
„ „	„	37: praediorem	— praediorum
„ „	„	39: intraducatur	introducatur
„ „	„	46: orentalis	— orientalis

ERRATA:			CORRIGE:
Pag. 28,	vers	51: lithuanai	— lithuanica
„ 29,	„	4: eclesiis	— ecclesiis
„ „	„	16: adfutura, Die	— adfutura, die
„ „	„	45: que	— quae
„ 30,	„	6: porochia	— parochia
„ „	„	16: transferrentur	— transferrantur
„ „	„	24: sacardotibus	— sacerdotibus
„ „	„	40: Suggestu	— e suggestu
„ 31,	„	3: transferretur	— transferratur
„ „	„	43: iniuriosom	— iniuriosam
„ 32,	„	23: beningne	— benigne
„ 33,	„	47: nuuc	— nunc
„ „	„	53: dignemi	— dignemini.
„ 34,	„	40: une	— una
„ 35,	„	28: flegitantibus	— flagitantibus
„ 36,	„	4: Augostoviensis	Augustoviensis
„ 36,	„	6: Lithuanais	— lithuanis
„ 38,	„	25: aliquantis per	— aliquantisper
„ 39,	„	29: adiugendus	— adiungendus
„ „	„	45: huic	— hinc
„ „	„	50: Vilnense	— Vilnensi
„ 40,	„	18: Barskuszki	— de Bartkuszki
„ 41,	„	49: vetustes	— vetustas
„ 44,	„	9: anni	— anno
„ „	„	47: d., d.	— d.
„ 45,	„	51: haec	— hae
„ 46,	„	51: benigni	— benigne
„ 50,	„	44: vituperandae	— vituperande
„ 51,	„	54: Ex hic	— Ex his
„ 53,	„	9: lithuanica	— lithuanice
„ „	„	11: obtinuerint	— obtinuerunt
„ 55,	„	19: lithuaci	— Lithuani
„ „	„	43: opponimus*)	— opponimus*) patet.
„ 57 ad calcem		addendum est	(„Viln. Žin.“ 1906 N 76)
„ 57,	„	38: persuaderi	— persuadere
„ 60,	„	19: Caplikas	— Čaplikas.
„ 61,	„	51: quanquam	— quamquam
„ 62,	„	1: maiorum	— maiorem
„ 63,	„	45: obominanda	— abominanda
„ 64,	„	13: lithuaniae	— Lithuaniae
„ 65,	„	28: disseminant	— disseminat.
„ 67,	„	12: diverstitatem	— diversitatem

2.50

Kaina 1 r. 25 k.